

E 1981-133

NSKV
VCO
SAV
WPRO

BMS001000764
E 1981-133
Grize Literatuur

begeleiding audiovisuele vorming

G3c
QUE

G3c
QUE

BEGELEIDING

AUDIOVISUELE VORMING

Konklusies uit rapporten
beschrijvingen
meningen
feiten
interviews
en andere zaken

verzameld en opgetekend door

Pieter Quelle en

Jan van der Burg

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel.: 243736/243787/243738/243739

Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming
Amersfoort, februari 1981

<u>INHOUDSOPGAVE</u>	pagina
Voorwoord	7
Inleiding	11
Rapporten	17
Beschrijvingen	
- Stichting Muische Vorming Rotterdam	37
- Stichting Kunstzinnige Vorming Eindhoven	41
- Bureau Kunstzinnige Vorming Arnhem	49
- Stichting Muische Vorming Enschede	51
- Nijmeegse Vrije Akademie	55
- Onderwijskundig Centrum Gewest Helmond	59
- Schooladvies- en begeleidingsdienst Oostelijk- Groningen	61
Interviews	
- Henk Smits, schoolleider tweede Amstelveense Montessorischool;	65
- Jos Ruyssenaars, docent fotografie Kreatief Centrum De Hof te Amersfoort;	
- Harry Peters, stafmedewerker bij de Stichting Audiovisuele Vorming te Amsterdam;	81
- Hans Spaargaren, konsulent audiovisuele media bij het onderwijsbegeleidingscentrum te Eindhoven;	89
- Joop Boekestijn, konsulent audiovisuele vorming bij het Instituut voor Kunstzinnige Vorming te Utrecht;	97
- Cor Ottenheim, docent pedagogiek en media aan de P.A. 'De Vossenbergr' in Oudenbosch;	103
- Han Haanstra, konsulent audiovisuele media bij de schoolbegeleidingsdienst "Midden Twente" te Hengelo.	109
Bijlagen	
- Lijst met gebruikte afkortingen	117
- De bijdrage van de audiovisuele vorming aan de verandering van het basisonderwijs	119
- Enkele konklusies uit het rapport inzake een onderzoek naar de betekenis van de massamedia voor leerlingen van de lagere school.	123
- Nascholing mediakunde voor leraren KO en PA	125
- Beknopte literatuurlijst audiovisuele vorming	127
Gebruikte literatuur	131

Uw taak zal zijn om de verworvenheden van de buitenschoolse sektor te vertalen naar de school. Dat zal niet gemakkelijk gaan, omdat het onderwijs betrekkelijk streng gereglementeerd is.

*Th. D. Jansen
Installatierede CML-beeldende en
audio-visuele vorming*

voorwoord

VOORWOORD

Deze bundel werd samengesteld en geproduceerd naar aanleiding van de conferentie 'Begeleiding Audiovisuele Vorming' die de Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming (NSKV) in samenwerking met de Vereniging voor Creativiteitsontwikkeling (VCO), het Werkverband van Plaatselijke en Regionale Onderwijsadviescentra (WPRO) en de Stichting Audiovisuele Vorming (SAV) op 27 februari 1981 in Amersfoort organiseert.

Een belangrijke doelstelling van deze conferentie is dat ze grondmateriaal moet leveren voor een planmatige aanpak van de begeleiding audiovisuele vorming in het basisonderwijs. Deze begeleiding is slechts op enkele plaatsen in Nederland bewust van de grond gekomen. En dat terwijl het onderwijs zich in toenemende mate bewust wordt van de invloed die de huidige massamedia uitoefenen op de algemene informatie-overdracht en van haar taak om de leerlingen daarvan op de hoogte te brengen. Weinig onderwijsgeevenden hebben zelf scholing gekregen op dit gebied. Regelmatig worden vragen om informatie of om bijscholing gesteld, aan onderwijsbegeleidingsdiensten, aan creativiteitscentra en aan instellingen voor kunstzinnige vorming. Sommige instellingen kunnen deze vragen beantwoorden. De meeste echter niet omdat de betreffende deskundigheid ontbreekt.

Verhullend is het feit dat mediakunde en audiovisuele vorming dikwijls over dezelfde kam worden geschoren. Kennis van allerlei apparaten die in een razend tempo op de markt verschijnen, is natuurlijk belangrijk. Zeker als je daarmee het onderwijs kan verrijken, vereenvoudigen of individualiseren. Kennis van software is even belangrijk. Maar audiovisuele vorming heeft weinig met deze kennis te maken. Het gaat bij audiovisuele vorming om de mechanismen die de inhoud van beeldinformatie bepalen. Of zoals Harry Peters het in zijn interview laat weten: Audiovisuele vorming heeft net zoveel met apparatuur te maken als taal met een typemachine.

De begeleiders audiovisueel die er in Nederland zijn, werken vanuit verschillende invalshoeken, vanuit verschillende achtergronden op verschillende wijze, dikwijls ook met verschillende doelstellingen.

Het is het resultaat van onsamenhangend of geen beleid. In deze bundel zijn een aantal opvattingen vanuit verschillende invalshoeken beschreven.

Het eerste deel bestaat uit een overzicht van wat er de laatste jaren over dit onderwerp is verschenen in de vorm van rapporten en conferentieverlagen en adviezen.

Enerzijds gaat het hier om rapporten uit de wereld van CRM anderzijds om nota's uit de wereld van het onderwijs en de onderwijsbegeleiding.

De voornaamste konklusies uit die rapporten worden in dit deel weergegeven.

Het tweede deel van de bundel bestaat uit zeven beschrijvingen van de wijze waarop instellingen voor kunstzinnige vorming en onderwijsbegeleidingsdiensten de begeleiding van de audiovisuele vorming organiseren en uitvoeren.

De beschrijvingen zijn niet exemplarisch voor alles wat er in Nederland aan de gang is. Wel geven ze een overzicht van de verschillende vormen van organisatie, werkwijze, bereik doelestellingen en begeleidingsfilosofie. De meeste zijn door medewerkers van de betreffende instelling geschreven.

In het derde deel komen door middel van interviews enkele mensen aan het woord die op een of andere wijze betrokken zijn bij de bijscholing en/of begeleiding van de audiovisuele vorming in het basisonderwijs. Ze schetsen hun dagelijkse werkzaamheden, geven problemen aan die ze tegenkomen, oplossingen die ze er voor vinden en geven hun opinie over de huidige situatie en gewenste ontwikkelingen.

De gesprekspartners zijn gekozen op basis van de verschillende functies die ze bekleden.

De gesprekken zijn 'versierd' met konfetti: allerlei korte informatie die we overal vandaan plukten, ter informatie of ter illustratie.

Tot slot hebben we nog enkele bijlagen opgenomen.

We hopen dat het geheel een redelijk compleet beeld geeft van de overeenkomsten en verschillen in visie, aanpak en uitwerking van de begeleiding audiovisuele vorming.

De bundel is samengesteld door Jan van der Burg en Pieter Quelle van de NSKV onder auspiciën van de voorbereidingsgroep konferentie audiovisuele vorming waarin tevens zitting hebben, Hans Spaargaren en Fokko Ketel namens het WPRO, Bart Brenneker namens de VCO en Harry Peters namens de SAV.

Speciale dank is verschuldigd aan de bureaumedewerksters van de NSKV die er weer een zeer verzorgde nota van hebben gemaakt, aan Geert Bruins de fotograaf en aan Pieter Erkelens die het ontwerp van de omslag voor zijn rekening nam.

Pieter Quelle
februari 1981

inleiding

INLEIDING

Audiovisuele vorming is een verzamelnaam voor een aantal activiteiten die één gemeenschappelijke noemer hebben: het omgaan met de taal van beeld en geluid. De laatste decennia is de audiovisuele vorming pas naar voren gekomen. Dat heeft direkt te maken met de opkomst van de huidige massamedia die een belangrijke rol in onze samenleving zijn gaan spelen.

De massamedia verzorgen een groeiend deel van de algemene informatie-overdracht en daarmee beïnvloeden ze direkt onze waardeoordelen en gevoelens.

Audiovisuele vorming op school betekent nu dat men kinderen inzicht wil laten krijgen in de betekenis van de audiovisuele kommunikatie en de betekenis daarvan in onze samenleving. Dat houdt o.a. in dat kinderen zelf deze kommunikatievormen leren hanteren.

Officieel bestaat audiovisuele vorming niet in het kleuter- en lager onderwijs. Dit in tegenstelling tot erkende 'expressie'gebieden als muziek, handenarbeid en handwerken.

Toch worden aspecten van audiovisuele vorming steeds meer geaksepteerd als noodzakelijk onderdeel van het onderwijsleerproces. Dat wordt veroorzaakt door de bijdrage die de audiovisuele vorming levert aan de realisering van de onderwijsvernieuwing. Ervaringsleren staat hoog in het vaandel van de zich vernieuwende basisschool geschreven en de media geven meer dan voldoende mogelijkheden om ervaringen vast te leggen en aan anderen over te dragen.

Dat betekent niet dat audiovisuele vorming alleen een middel is om andere onderwijsleerprocessen te realiseren. Er zitten meer aspecten aan de audiovisuele vorming. Men kan de volgende aspecten onderscheiden:

- als zelfstandige activiteit gericht op het leren verstaan van de taal van beeld en geluid. Dat betekent dat men de eigen betekenis van beeld-elementen, beelden, beeldvolgorde en de relatie tussen beeld en geluid leert inzien en gebruiken. Vergelijkbaar met de taalkunde binnen het moedertaalonderwijs.
- als aspect van massamedia opvoeding. Hieronder verstaat men dat kinderen inzicht krijgen in de wijze waarop hen informatie van de massamedia wordt aangeboden.
- als 'expressie'activiteit. Gericht op het vormgeven aan innerlijke beelden en gevoelens.
- als geïntegreerde activiteit. Het werken met audiovisuele kommunikatievormen is hierbij onderdeel van het totale onderwijsleerproces.

Binnen projektonderwijs spelen zich processen af waarin de ene keer audiovisuele middelen gebruikt worden als didactisch hulpmiddel en dan weer als informatiemiddel, in de betekenis van lesondersteunend, of als vormgevend middel.

Als kinderen een geluidsdiaserie maken van een 'ontdekkings' tocht, zijn ze aldoende bezig met het vergaren, bespreken, verwerven en overdragen van informatie op een wijze waarin ze persoonlijk uiting kunnen geven aan aspecten die zij belangrijk vinden. In die zin is audiovisuele vorming een integreerend onderdeel van een manier van leren die van andere uitgangspunten uitgaat dan de traditionele school.

De ontwikkeling van de audiovisuele vorming zal dan ook hand in hand samen moeten gaan met de realisering van die nieuwe basisschool. Zover is het nog lang niet. De nieuwe basisschool staat pas in de kinderschoenen. De meeste scholen hebben zelfs die kinderschoenen nog niet eens aan. Vele problemen moeten nog worden opgelost. Problemen van rechtspositionele, financiële, innovatieve maar bovenal van onderwijskundige en vakinhoudelijke aard. Alleen voor de realisering van de audiovisuele vorming zijn die problemen al gigantisch.

Het uitvoeringsplan van het gezamenlijke SLO-SAV projekt: 'Audiovisuele vorming in het basisonderwijs' noemt de volgende:

- de identiteit

'Er heerst spraakverwarring over het begrip audiovisuele vorming. De een rekent het tot het onderwijstechnologische gebied van de audiovisuele hulpmiddelen. Een ander spreekt van het gebruik van audiovisuele media, waarbij de produkten bedoeld worden, maar waar steeds ingegaan wordt op de apparatuur.

Een derde ziet audiovisuele vorming als onderdeel van expressieve vorming.

Een vierde mogelijkheid is audiovisuele vorming in te delen bij de leer van de kommunikatie en massa-kommunikatie.'

- de status en legitimering

'Audiovisuele vorming komt als leergebied in het basisonderwijs officieel niet voor. Audiovisuele vorming, of een bepaald aspekt daarvan, heeft geen wettelijke basis. Indien het op een school als aktiviteit aanwezig is, valt het meestal onder de algemene noemer van de expressie-vakken.'

- de leerplanontwikkeling

'Op het gebied van audiovisuele vorming is er in Nederland nog weinig aan gerichte leerplanontwikkeling gedaan.

Alleen de Stichting Audiovisuele Vorming, voorheen Film en Jeugd, heeft hiertoe aanzetten gegeven.

- de opleiding

'Voor het professioneel hanteren van audiovisuele apparatuur zijn er een aantal beroepsopleidingen, te weten de fotovak-school, de Nederlandse Filmacademie, de opleiding van de Nederlandse Omroepstichting, etc.

Fotografen, kameramensen, cineasten kunnen via een creatief pedagogische didaktische bijscholing een bevoegdheid verkrijgen voor buitenschoolse aktiviteiten. Binnen het onderwijs kunnen zij door de Minister bevoegd verklaard worden op aanvraag van het bevoegd gezag van de schoolinstelling, waarbij zij werkzaam zijn. De bevoegdheidsverklaring wordt gegeven voor bijvoorbeeld fotografie of filmkunst.

Voor audiovisuele vorming zijn er geen erkende bevoegdheden

en opleidingen. De filmpedagogische leergang, nu AVION-kursus (AVION = audiovisuele opleidingen in Nederland) is het enige houvast op dit ogenblik voor degene, die zich met dit vakgebied wil bezighouden.'

- de applicatie

'Voor vakgebieden, die in hun opzet vernieuwd zijn of die nieuw in het takenpakket van de school kunnen worden opgenomen, zijn via de pedagogische academie applicatie-mogelijkheden. De faciliteiten zijn in het algemeen niet overdadig. Er kunnen als C-kursus zes lesbijeekkomsten aangevraagd worden met in sommige gevallen een vervolg van nog eens zes lesbijeekkomsten. Voor het vakgebied van de audiovisuele vorming is dit te weinig, omdat er in de opleiding bijna niets op dit gebied gedaan is. Bovendien ontbreekt in vele gevallen het benodigde kader.'

- de begeleiding

'Op het gebied van de schoolbegeleiding neemt weliswaar de kennis voor het onderwijstechnologische gebruik van de audiovisuele apparatuur toe, maar een adequate begeleiding op het gebied van audiovisuele vorming is niet of hoegenaamd niet aanwezig. Mankracht en "know-how" ontbreken hier.' De gemiddelde onderwijsbegeleider in Nederland kent het gebied zelf nauwelijks en buiten de onderwijsbegeleidingsdiensten (OBD'S) zijn nog weinig ondersteuningsmogelijkheden aanwezig.

De ondersteuning die wordt gegeven, is niet altijd even doeltreffend. Daar zijn verschillende oorzaken voor aan te wijzen. De drie hoofdoorzaken zijn:

- a. verschillende opvattingen over de inhoud, de plaats en de functie van de audiovisuele vorming op de basisschool;
- b. verschillende opvattingen over ondersteuning;
- c. verschillende instanties die ondersteunende activiteiten verrichten en nauwelijks contact met elkaar hebben, zodat van een geïntegreerd begeleidingsaanbod nog nauwelijks sprake is.

ad. a. Er zijn verschillende opvattingen over inhoud, plaats en functie van de audiovisuele vorming op de basisschool. Sommigen zijn op school intensief met de 'taal' van beeld en geluid bezig, de pedagogen zien nieuwe middelen om leer- en opvoedingsdoelen te realiseren, terwijl de discussie over die audiovisuele vorming vaak beïnvloed wordt door de 'technuten', die zoveel mogelijk apparatuur op school zien functioneren.

ad. b. Verschillen van opvattingen over de juiste wijze van ondersteunen. Naast het onderscheid tussen individuele- en systeembegeleiding wordt ook een onderscheid gemaakt tussen meer produktgerichte (projekten, deelschoolwerkplannen) en meer procesgerichte (bijscholingskursussen) begeleiding. In de praktijk komt men o.a. de volgende manieren van ondersteuning tegen:

- er wordt plaatsvervangend les gegeven (vakleerkracht);

- er worden voorbeeldlessen gegeven, die dan een volgende keer op dezelfde wijze gegeven kunnen worden, terwijl de begeleider er bij zit;
- er worden projekten aangeboden;
- er worden bijscholingskursussen gegeven;
- bijscholing wordt gekoppeld aan begeleiding of omgekeerd;
- men helpt individuele leerkrachten;
- men gaat alleen met hele teams aan het werk;
- men probeert samen met de onderwijzer de audiovisuele vorming een plaats in het schoolwerkplan te geven.

Er is weinig bekend over effecten van de verschillende manieren van ondersteuning.

ad. c. Er zijn verschillende instanties, instellingen, instituten, stichtingen, verenigingen, die ondersteunende activiteiten verrichten. Op plaatselijk en regionaal niveau vinden we de onderwijsbegeleidingsdienst; het creativiteitscentrum; het buro of het instituut voor kunstzinnige vorming, de volkshogeschool en in enkele steden een centrum voor audiovisuele vorming.

Op landelijk niveau zijn er enkele instellingen die aanvullende ondersteunende taken verrichten, zoals onderzoek, ontwikkeling, dokumentatie en informatie.

- 'Samenvattend kan gesteld worden, dat audiovisuele vorming
- geen uitgekristalliseerde en door velen geaksepteerde identiteit heeft;
 - nauwelijks status en een legitimering in het onderwijs heeft;
 - een specifieke relatie heeft met het gebruik van audiovisuele middelen;
 - aanleiding is geweest tot spraakverwarring;
 - niet of nauwelijks tot onderwerp van leerplanontwikkeling is geweest;
 - geen officiële opleidingsmogelijkheden heeft;
 - geen formele applicatiemogelijkheden kent;
 - geen systematische begeleidingsmogelijkheden heeft.'

Aldus het projektplan: audiovisuele vorming in het basisonderwijs. Dit projekt zal in de komende jaren de plaats van de audiovisuele vorming in het toekomstig basisonderwijs moeten verhelderen.

Voor de problemen rond de bijscholing en begeleiding zal ook een plan van handelen moeten worden opgesteld. Deze nota en de konferentie moeten het grondmateriaal hiervoor leveren.

rapporten

In 1973 verschijnt het onderzoeksrapport 'Kunstzinnige vorming in Nederland' van het Nijmeegse Instituut voor Onderwijsresearch in samenwerking met de werkgroep 0 3. In het hoofdstuk dat de huidige situatie beschrijft wordt de volgende passage aan 'audiovisuele expressie' gewijd.

'Foto, film en televisie als *middel tot audiovisuele expressie* is betrekkelijk onbekend in de basisschool, de aandacht hiervoor is minimaal. Aan het besef dat ze als uitdrukkingmiddel kunnen worden gehanteerd zijn nog maar zeer weinigen toe.' Aan de audio-visuele media als *hulpmiddel bij kennisoverdracht* wordt in het onderwijsverslag van 1970 ruimschoots aandacht besteed.

Uit een landelijk onderzoek dat ingesteld is in oktober 1970 en waarbij 8.114 scholen waren betrokken, bleek:

- . diaprojector, platenspeler, bandrecorder en radio zijn op meer dan de helft van de scholen aanwezig;
- . het televisieapparaat heeft op 30% van de scholen zijn intrede gedaan.

Onder de hoofden van scholen werd een landelijke enquête gehouden met betrekking tot het gebruik van audio-visuele media.

In het algemeen concludeerde men dat het nuttig effect van de audio-visuele hulpmiddelen bij het onderwijs in verhouding tot de aanwezige apparatuur nog gering is. Ook de frequentie van het gebruik van de aangeschafte media laat te wensen over. In vergelijking echter met de situatie van tien jaar geleden meent de commissie zeker vooruitgang te konstaten.

Als oorzaken van de tekortkomingen zijn te noemen:

- 1 gebrek aan deskundigheid bij het gebruik van de apparatuur;
- 2 het ontbreken van een vaste planning volgens rooster voor het gebruik;
- 3 inhoudelijk voldoet veel aangeboden software slecht in beperkte mate aan redelijk te stellen didactische eisen; indien dit wel het geval is, bestaat er dikwijls onvoldoende inzicht deze software te integreren;
- 4 het ontbreken van de mentale instelling bij het onderwijzend personeel; veelal worden audio-visuele media nog te dikwijls gezien als vrijblijvende middelen in plaats van onderwijsmiddelen.

Het hanteren van audio-visuele media als hulpmiddelen bij het onderwijs geeft veel mogelijkheden voor gebruik ervan voor audio-visuele vorming. Anderzijds kan de docent in het vak audio-visuele vorming, sterk stimulerend werken op de toepassing van audio-visuele media in het onderwijsleerproces.'

In juni 1975 publiceert Van Kemenade de discussienota: 'Contouren van een toekomstig onderwijsbestel'. Hierin wordt onder andere een pleidooi gevoerd voor een onderwijs met meer aandacht voor 'lichamelijke vorming, uitdrukkingsvaardigheid, kunstzinnige vorming en de ontwikkeling van het gevoelsleven.' 'De geringe aandacht in het onderwijs voor de ontwikkeling van deze kwaliteiten leidt niet alleen tot een verschraving van de persoonlijke ontplooiing, maar beperkt daardoor ook de mogelijkheid van velen tot contact, verstandhouding en samenwerking in het maatschappelijk verkeer. Mede doordat we niet of onvoldoende

hebben geleerd gebruik te maken van onze uitdrukkingsmogelijkheden, met mensen om te gaan en onze gedachten en gevoelens in taal en gebaar te kunnen uiten.

Bovendien zullen door de toenemende vrije tijd dergelijke menselijke eigenschappen toch meer aan betekenis winnen. Een meer leefbare wereld vraagt om mensen die in staat zijn haar leefbaar te maken en te houden.

Met het oog op het welzijn van individu en samenleving behoort er daarom ook in het onderwijs meer aandacht aan de ontwikkeling van deze kwaliteiten geschonken te worden.

Dat vereist grotere aandacht voor de expressievakken, individualisering in het onderwijs en onderlinge samenwerking tussen leerlingen. Mede daarom zal de fase van funderend onderwijs voor allen verlengd moeten worden.'

De Contourennota kan gekenmerkt worden als een ommekeer in het inhoudelijk beleid. Om aan het nieuwe basisonderwijs ook daadwerkelijk gestalte te geven werden allerlei maatregelen genomen o.a. het instellen van Commissies Modernisering Leerplan (CML's). In 1974 was de CML beeldende vorming geïnstalleerd. In 1975 wordt deze commissie uitgebreid.

Op 4 juni 1975 vindt de officiële installatie plaats van de Commissie Modernisering Leerplan (CML) Beeldende en Audiovisuele vorming. Er was besloten om geen aparte CML audiovisuele vorming op te richten maar een subcommissie bij de CML beeldende vorming in het leven te roepen.

In zijn installatierede geeft de plaatsvervangend directeur generaal Th.D. Jansen de commissie de volgende opdracht mee:

'Zodra uw commissie een zekere consensus heeft gevonden omtrent de eigen doelstellingen, methodische en didactische werkvormen en de evaluatie daarvan, is er alle reden om over de grenzen van leer- en vormingsgebieden heen te zien en mogelijkheden van samenwerking te onderzoeken.'

Hiermee geeft hij de fundamentele plaats van de audiovisuele vorming in het nieuwe basisonderwijs aan. Hij merkt op dat niet direkt resultaat verwacht moet worden:

'Ontwikkelingen en vernieuwingen in het onderwijs vragen nu eenmaal tijd. Zeker als er sprake moet zijn van een mentaliteitsverandering bij docenten, leerlingen en ouders. Bovendien zijn er talrijke wettelijke maatregelen die dergelijke samenwerkingsvormen bemoeilijken. Dat neemt niet weg dat vooral de audiovisuele vorming vanuit haar eigen geaardheid zich zeer breed zal moeten opstellen.

Audio-visuele vorming begint immers - bijna ongemerkt - een steeds duidelijker plaats te krijgen in het onderwijs. Dit hangt samen met de belangrijke rol die de audio-visuele media in onze samenleving spelen.

Zo was in het Voorontwerp van een Wet op het Basisonderwijs reeds aandacht aan de plaats van de audiovisuele vorming geschonken. Ook bij de schoolbegeleidingsdiensten neemt de belangstelling toe. Overigens met de aantekening dat wij wetenschappelijk gezien, van de rol die de audiovisuele media in het onderwijsleerproces komen spelen, nog niet zo veel afweten.'

In zijn antwoordrede gaat A. Meilink hierop in:

'Binnen het onderwijs vinden we audiovisuele mogelijkheden bij universiteiten en hogescholen, bij nieuwe lerarenopleidingen, bij bijscholingskursussen, bij het sociaal-pedagogisch onderwijs, bij de pedagogische akademies en bij een aantal scholen voor voortgezet onderwijs. In het onderwijs worden de audiovisuele mogelijkheden echter veel te eenzijdig gezien als onderwijstechnologisch hulpmiddel voor de kennisoverdracht.

Toch ontdekken veel onderwijsgeevenden de noodzaak de audiovisuele middelen niet alleen 'receptief', doch ook 'actief' en 'kreatief' te gebruiken.

Wat de meer integratieve toepassingen van audio-visuele vorming betreft hebben de experimentele projekten '8 mm kamera in de school' en de plaatselijke projekten audiovisuele expressie in het basisonderwijs een groot aantal gegevens opgeleverd over de wijze waarop het werken aan audiovisuele vormingsprojekten een functie kan hebben in het onderwijsprogramma.

Deze gegevens zijn om meerdere redenen belangrijk, maar niet in de laatste plaats omdat gebleken is dat audiovisuele vormingsprojekten een aantal effecten veroorzaken die een stuk onderwijsvernieuwing in de hand werken (zelfwerkzaamheid van leerlingen, doorbreking van de beslotenheid van de school, groepswerk, intensivering van de kommunikatie binnen de school en naar buiten, integratie van expressie en leeractiviteiten).

De afdeling audiovisuele vorming van de CML gaat voortvarend aan de slag. Op 19 mei 1976 worden de volgende doelstellingen vastgesteld:

- ontplooiing van het individu
- zijn sociale ontwikkeling
- zijn kultureel-maatschappelijke bewustwording, zodat hij actief kan participeren binnen kultureel-maatschappelijke ontwikkelingen.

Aan deze doelstellingen levert de audiovisuele vorming een wezenlijke bijdrage.

De doelstellingen met betrekking tot de audiovisuele vorming zijn:

- het uitdrukking kunnen geven aan de werkelijkheid van het individu en zijn situatie door middel van de taal van beeld en geluid met behulp van audiovisuele middelen.
- het kunnen maken van audiovisuele produkten, die een kommunikatieve betekenis hebben, welke tot uitdrukking komt in inhoud en vormgeving.
- het kunnen verstaan en op waarde schatten van audiovisuele produkten van zichzelf en anderen.
- het kunnen maken en hanteren van audiovisuele produkten in relatie met andere uitdrukkingsvormen en met kultureel-maatschappelijke verschijnselen in het algemeen.
- het in staat zijn om kultureel-maatschappelijke verschijnselen in het algemeen kritische evaluerend te benaderen en vandaar uit inspiratie op te doen voor het maken van audiovisuele produkten.

In het bovenstaande gaat het om de taal van beeld en geluid in (kommunikatie)processen, waarbij fotografisch en/of elektronische beeld- en geluidsregistratie, - transport en -weergave (fotografie, film, video en geluidsband) worden gebruikt.

Leerdoelen

Vanuit bovenomschreven uitgangspunt komen we tot de volgende leerdoelen:

- a. ontwikkeling van inzicht in de overdrachts- en uitdrukkingsmiddelen van de taal van beeld en geluid;
- b. ontwikkeling van de vaardigheid zelf beeld en geluid als eigen uitdrukkingsmiddel te hanteren;
- c. ontwikkeling van inzicht en vaardigheid met de technische mogelijkheden, voorzover relevant met a en b.

Bij de overgang van CML's naar ACLO's (Adviescommissies voor de leerplanontwikkeling) in 1977 dreigde de audiovisuele vorming 'weggepoetst' te worden. In de beschikking van de minister stond nl. dat audiovisuele vorming ondergebracht moest worden bij elk vak afzonderlijk. Daarbij was alleen gedacht aan het gebruik van audiovisuele media als didaktische hulpmiddelen. Nadat het ministerie op deze ontkenning van de audiovisuele vorming was gewezen, besloot men de beschikking te herzien en de oude situatie te herstellen: audiovisuele vorming als afdeling van de beeldende vorming. De wens voor een aparte ACLO audiovisuele vorming werd nadrukkelijk opgehouden.

Eind 1978 verschijnt de 'diskussienota audiovisuele vorming in het onderwijs', geschreven door de afdeling audiovisuele vorming van ACLO.

We citeren hoofdstuk 2, massa-communicatie en kinderen en hoofdstuk 7, 8 en 9 belemmeringen, korte en lange termijnplanning.

Massa-communicatie en kinderen

Het ligt voor de hand dat aan zo'n belangrijk element in het menselijk bestaan in opvoeding en vorming aandacht wordt geschonken. Het is noodzakelijk dat het kind al op jonge leeftijd leert denken over en gebruik leert maken van massa-communicatie omdat het op jonge leeftijd al als een volwaardige ontvanger wordt beschouwd. Niet alleen zijn er 'eigen' omroepprogramma's, tijdschriften, films e.d. maar het kind neemt ook deel aan het aanbod voor volwassenen. Het kijkt dus niet alleen naar 'Ren je rot', maar ook naar 'Kojak'; het leest niet alleen 'Taptoe' maar ook 'Panorama'. Het ontleent een belangrijk deel van zijn informatie aan de massa-media.

Uit onderzoeksgegevens van de NOS blijkt onder meer dat 'tv-kijken' voor lagere school kinderen na 'spelen' de belangrijkste hobby is. Ongeveer 60% kijkt 's avonds tot ca. 20.00 uur, 15% zelfs tot 21.00 uur. De oudere jeugd (12 tot 19 jaar) kijkt nog meer, en komt gemiddeld op ca. 1,5 uur per dag (volwassenen ca. 2 uur).

Belemmeringen

Afgezien van algemene problemen als copy-right, standaardisatie enz. wordt de doorwerking aanzienlijk bemoeilijkt door een aantal zaken van structurele aard.

- a. Het belangrijkste probleem zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs is het ontbreken van een beleid betreffende de basisvoorzieningen.
Er zijn wel mogelijkheden voor de aanschaf van audio-visuele media voor lesondersteunend gebruik maar niet voor die apparatuur die nodig is om activiteiten op het terrein van de audio-visuele vorming uit te voeren.
- b. Een tweede probleem is het gebrek aan scholing en training van de onderwijzer en leraar in de hantering van processen op het terrein van de av-vorming. Er wordt in onderwijzers- en lerarenopleiding niet of nauwelijks aandacht aan besteed. Wie een bijscholing op dit gebied wil volgen, is aanwezen op cursussen, die niet in de normale opleidingen zijn opgenomen.
- c. Een derde probleem: onderwijskundige begeleiding op plaatselijk of regionaal niveau is wat betreft de audiovisuele vorming vrijwel nergens te krijgen. Als de schooladvies- en begeleidingscentra al beschikken over een media-specialist dan houdt deze zich vrijwel uitsluitend bezig met advisering over lesondersteunend gebruik van hard- en software (apparatuur-programmatuur) als hulpmiddel voor de docent. Initiatieven voor experimentele projecten op het terrein van de av-vorming worden door de advies- en begeleidingscentra niet genomen.

Korte termijnplanning

Zowel voor de korte als de lange termijnplanning geldt het reeds onder hoofdstuk 6 gestelde.

Om de integratie van de audio-visuele vorming in het onderwijs met succes te kunnen bevorderen zal aan een aantal voorwaarden moeten worden voldaan:

- Vastgesteld dient te worden welke deskundigheid de leerkracht moet hebben om audiovisuele vorming te kunnen geven.
- Welke plaats audiovisuele vorming binnen de opleidingen moet hebben.
- Of er hierbij sprake dient te zijn van een cursorische en/of thematische benaderingswijze.

a. Opleiding en bijscholing

Het is van groot belang dat op korte termijn een goed systeem van opleiding en bijscholing op het gebied van de audiovisuele vorming tot stand komt. Inbouw in de onderwijzersopleiding (met mogelijkheid tot specialisatie) en bijscholingscursussen voor hen die reeds in het basisonderwijs werkzaam zijn, moeten als eerste gerealiseerd worden.

In de lerarenopleiding zal bij de training in de verschillende vakken niet alleen de hantering van audiovisuele hard- en software (apparatuur-programmatuur) geleerd moeten worden, maar zal ook aandacht moeten worden besteed aan de verschillende aspecten van de av-vorming.

Daarnaast moet de mogelijkheid worden gekreëerd een opleiding tot vakdocent audiovisuele vorming te volgen. Het is van het grootste belang (mede gezien de reeds bestaande vraag) dat zo

snel mogelijk de bijscholing van hen die zich nu reeds in het voortgezet onderwijs met audiovisuele vorming bezig houden van start kan gaan.

Bij de realisering zal gebruik gemaakt kunnen worden van de ervaringen die tot nu toe zijn opgedaan in de reeds bestaande kadertrainingskursussen. Vooral in de beginfase zullen opleidingen en bijscholingen zorgvuldig geëvalueerd en bijgestuurd moeten worden.

b. Begeleiding

De begeleiding van onderwijzers en leerkrachten op het terrein van de av-vorming zal zoveel mogelijk een plaatselijke aangelegenheid moeten zijn. Deze begeleiding kan echter alleen door mensen worden gegeven die méér zijn dan technische of onderwijskundige vaklieden.

Ze zullen zelf getraind moeten zijn in de hantering van activiteiten op het terrein van de av-vorming.

Lange termijnplanning

a. Leerplanontwikkeling

Er dient een nadere omschrijving te komen over de inhoud van het vakgebied, audiovisuele vorming en de begrenzing daarvan. Daarnaast zal moeten worden nagegaan wat de mogelijke integratieve momenten zijn.

Dit zal via systematische leerplanontwikkeling voor de audiovisuele vorming moeten plaatsvinden.

b. Methodiekontwikkeling

De ervaringen die er nu zijn zullen geïnventariseerd moeten worden. Van daaruit kan dan in systematische opgezette experimenten een bruikbare en naar de verschillende onderwijstypen vertaalbare methodiek worden ontwikkeld.

c. Leermiddelen

Voorwaarde voor het kunnen hanteren van audiovisuele vorming binnen het onderwijs is dat er faciliteiten zijn om over de benodigde apparatuur en materiaal te beschikken. Van groot belang is dat alvorens tot aanschaf wordt overgegaan zorgvuldig wordt overwogen wat men er mee wil en of de keuze (gezien ook de afstemming op de te ontwikkelen leerplannen) wel juist is. Ook zal bekeken moeten worden in hoeverre concentratie van apparatuur in audiovisuele centra zinvol en realiseerbaar is en in hoeverre die ook ten dienste kan staan van het buitenschoolse werk.

Mede in verband met de bundeling van informatie vanuit het werkveld en de doorvertaling hiervan is het noodzakelijk dat een zelfstandige ACLO voor de audiovisuele vorming tot stand komt.

Er zullen faciliteiten moeten komen voor experimentele projecten in de verschillende vormen van onderwijs.

Het blijkt dat een toenemend aantal onderwijzers iets aan audiovisuele vorming wil gaan doen. Dat bleek b.v. uit een enquête die de ACLO beeldende en audiovisuele vorming eind '78 begin '79 hield. Het overgrote merendeel van de geënquëteerde personen (+ 5000) spreekt uitdrukkelijk zijn behoefte uit aan persoonlijke

bijscholing.

Ook blijkt de vraag naar informatie en bijscholing uit de grote belangstelling die er bestaat voor ondersteunend materiaal. Bijvoorbeeld bij de series Audiovisuele vorming in het basisonderwijs verzorgd door de Stichting Nederlandse School Radio, bij de Teleac cursus 'Media in de school' en bij het basisschoolproject 'Kijken, horen, doen' van het Instituut Film en Jeugd.

Dit laatste instituut dat in 1978 omgedoopt werd tot Stichting Audiovisuele Vorming heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de audiovisuele vorming in Nederland. In 1973 verscheen er 'Acht mm kamera in de school' verslag van een experiment uitgevoerd door het Instituut Film en Jeugd, het Nederlands Instituut voor Audiovisuele Media (NIAM) in samenwerking met de Stichting ter bevordering van de Amateurfotografie. De aanbevelingen uit dit rapport nemen we integraal over.

Aanbevelingen

Op grond van de uitkomsten van dit experiment kan worden vastgesteld dat er in het werken aan filmprojecten in de schoolsituatie een aantal mogelijkheden liggen die van groot belang zijn voor de vernieuwingspogingen binnen de verschillende vormen van onderwijs. Dit experiment kon niet verder gaan dan het verzamelen van een aantal eerste subjektieve indrukken. Die ervaringen zijn echter zodanig dat er alle aanleiding bestaat te pleiten voor voortzetting van dit soort activiteiten binnen de school.

Veel meer scholen zullen de kans moeten krijgen met dit medium te experimenteren. Het is van essentieel belang dat hen daarvoor de nodige faciliteiten in de vorm van apparatuur en materiaal beschikbaar worden gesteld. Onderwijzers en leraren die aan dergelijke projecten mee willen doen zullen ook de nodige basistraining in de omgang met de apparatuur moeten kunnen krijgen. Bestaande cursussen, zoals de bijscholingscursussen kunstzinnige vorming op initiatief van de Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming en de Nederlandse Filmpedagogische Opleiding van het Verenigd Nederlands Filminstituut bieden daartoe al een bescheiden mogelijkheid. Nog beter zou het zijn als de door het Centraal Film Beraad in overleg met vertegenwoordigers van de Ministeries van CRM en O & W ontworpen scholingscursussen op audio-visueel gebied eindelijk van start zouden kunnen gaan.

Om een beter beeld te krijgen van de mogelijkheden is het van belang dat er een reeks goed begeleide experimenten komt waarin gepoogd wordt een antwoord te krijgen op de volgende vragen die zich naar aanleiding van dit project voordoen.

Welke pedagogische, didactische en vormingsdoelen zijn met een optimale aanpak van het filmen haalbaar? Wat kan bijvoorbeeld het filmen binnen de doelstellingen van een bepaald vak te weegbrengen (pedagogisch, didactisch, zowel als vormend)? Wat kan het filmen aan het schoolgebeuren, vanuit instrumenteel gezichtspunt bijdragen, m.a.w. welke onderwijsvernieuwingsdoelen kunnen door een optimale aanpak van het filmen als schoolse activiteit naderbij gebracht worden?

Wat is de beste methodiek om de leerlingen op het filmen voor te bereiden (zowel technisch als inhoudelijk); op welke leeftijd, hoe en met welke middelen is het mogelijk?

Wat is de plaats van 8 mm apparatuur in relatie met het werken met fotografie, bandrekorders en video?

Na dit inventariserende projekt in het lager onderwijs werd een inventariserend projekt op zeven pedagogische akademies uitgevoerd. Het rapport over dit projekt 'Zelf werken met beeld en geluid in de onderwijzersopleiding', verscheen eind 1977. De ervaringen in dit projekt leidden tot de volgende aanbevelingen:

1. Er zal een deelraamplan audiovisuele vorming voor de onderwijzersopleiding ontwikkeld dienen te worden.
Dat kan het beste in de praktijk gebeuren. De in dit rapport bijeengebrachte gegevens kunnen daarvoor als uitgangspunt worden genomen. Aanbevolen wordt om te beginnen met een cursorisch model waarvoor het door de afdeling audiovisuele vorming van de CML Beeldende en Audiovisuele Vorming ontworpen Raamleerplan als basis zou kunnen dienen. Dit model zou gedurende tenminste één kursusjaar met studenten van een beperkt aantal opleidingen moeten worden uitgetoetst. Daarbij zouden in ieder geval vragen omtrent de keuze van leerstof, methoden en werkvormen in relatie tot de doelstelling én de beschikbare tijd aan de orde moeten komen.
Ook is het van belang een nadere precisering te vinden van de vereiste deskundigheid bij de begeleidende docenten. Een dergelijk experiment zal moeten worden afgesloten met een onderzoek naar het functioneren van de studenten in het begeleiden van av-activiteiten in de praktijkscholen in relatie tot de gegeven training.
2. Er zal meer duidelijkheid moeten komen omtrent de plaats van de lessen audiovisuele vorming in het totaal van de opleiding. Het gaat daarbij om vragen als: welke basisinzichten en -vaardigheden moet iedere student hebben; is specialisatie gewenst en haalbaar; wat moet er expliciet als vak of onderdeel van een bestaand vak worden gegeven. Wat is de relatie naar het onderwijstechnologische gebruik van av-media in de opleiding?
Wellicht zal een groot gedeelte van deze vragen in de loop van het onder 1 genoemde experiment kunnen worden beantwoord. Zo niet, dan zou een afzonderlijk onderzoek aan te bevelen zijn.
3. Een gedeelte van de in dit projekt bijeengebrachte gegevens is ook van belang voor het ontwikkelen van bijscholing van reeds in het onderwijs werkzaam zijnde leerkrachten. Parallel aan het onder 1 genoemde experiment zou onderzocht dienen te worden hoe onderwijzers die audiovisuele activiteiten willen gaan begeleiden het beste bijgeschoold kunnen worden. Aanbevolen wordt hier te beginnen met het uitproberen van een cursorisch model gevolgd door een periode waarin de bijgeschoolde onderwijzers in hun klas zelf aan het werk gaan.

4. In het projekt is gebleken dat veel van het welslagen afhangt van de begeleidende docenten. Het is van het grootste belang dat daartoe gemotiveerde P.A.-docenten zo snel mogelijk de kans krijgen een goede scholing op dit terrein te volgen om hen zo in staat te stellen hun studenten adequaat te begeleiden bij het ontwikkelen van vaardigheden in het werken met av-media.
- Zolang de reguliere lerarenopleidingen nog niet in deze behoeften voorzien zal alleen een speciaal daartoe ingerichte bijscholingskursus iets aan dit probleem kunnen doen. Deze cursus zal alle aspecten van het werken met av-media moeten omvatten. Uit de in dit projekt opgedane ervaringen is wel duidelijk geworden dat een cursus die alleen gericht is op het gebruik van av-media als onderwijstechnologisch hulpmiddel (bijvoorbeeld bij de kennisoverdracht) beslist onvoldoende is.
5. Het is van groot belang dat zo snel mogelijk binnen de experimentele lerarenopleiding plaats ingeruimd wordt voor een vakgerichte training van docenten op het terrein van de audiovisuele vorming. Experimenten zullen moeten uitwijzen of deze training bij één of meer reeds bestaande studierichtingen zal moeten worden ondergebracht of als zelfstandig vakgebied een plaats zal moeten krijgen. Voorlopig is al wel duidelijk dat de geheel eigen problematiek expliciete aandacht vereist.

De inventariserende experimenten kregen beide een vervolg. Het projekt methodiekontwikkelingen Audiovisuele vorming in de onderwijzersopleiding en het projekt 'bijscholing onderwijzers op het terrein van de audiovisuele vorming.'

Dit laatste projekt werd gefinancierd door het ministerie van CRM en O&W. Het projekt bestond uit het geven van een cursus aan hele schoolteams en daarna begeleiding in de klas. Het projekt leverde veel materiaal op over inhouden en werkvormen rond bijscholing en over de inhoud van de audiovisuele vorming in de praktijk van het basisonderwijs. De belangrijkste konklusies:

1. Audiovisuele vorming en audiovisuele werkvormen kunnen een belangrijke plaats in het basisonderwijs innemen.
2. Bijscholing op het terrein van de AV-vorming funktioneert het beste wanneer dit met een zo compleet mogelijk schoolteam gebeurt.
3. De inhoud van een cursus persoonlijke vorming dient een nagenoeg compleet beeld te geven van het terrein van de AV-vorming, maar moet in verschillende werkvormen kunnen worden herhaald en te worden afgewisseld met eigen werkzaamheden in de praktijk.
4. Overdracht van kennis en ervaringen van leerkrachten naar kollega's dient geformaliseerd te gebeuren.
5. Praktische situaties dienen zo optimaal mogelijk begeleid te worden.

Al de voorafgaande ervaringen van de Stichting Audiovisuele Vorming en van scholen en begeleiders werden gebundeld en in een nieuw ontwikkelingsprojekt gezet: Audiovisuele vorming

in het basisonderwijs', een gezamenlijk projekt van de Stichting Audiovisuele Vorming en de Stichting voor de Leerplanontwikkeling (SLO).

De doelstellingen van dit projekt zijn:

1. het ontwikkelen van een deelschoolwerkplan audiovisuele vorming voor de betrokken basisscholen.
 2. het ontwikkelen van een model voor een onderwijsleerplan audiovisuele vorming voor het basisonderwijs in het algemeen.
- Deze doelstellingen worden uitgewerkt op de probleemgebieden:
- leerplanontwikkeling binnen de audiovisuele vorming;
 - de relatie tussen de leerinhouden van audiovisuele vorming; en die van de andere vakgebieden;
 - de relatie tussen audiovisuele vorming en thematisch onderwijs.

Het projekt gaat zes jaar duren.

De bijscholing en begeleiding van audiovisuele vorming is in Nederland een heel probleem.

In het begin van de jaren zeventig organiseerde de NSKV een flink aantal bijscholingskursussen. Zij doet daar in 1973 verslag van en wel in het 'verslag van vier jaar bijscholing kunstzinnige vorming voor onderwijzers'. Hierin worden onder andere de uitkomsten vermeld van een enquête gehouden onder de deelnemers van bijscholingskursussen kunstzinnige vorming voor onderwijsgevend. De belangrijkste konklusies die in dit rapport vermeld staan, luiden:

- er is een grote diskrepantie tussen docenten en kursisten met betrekking tot doel en inhoud van de bijscholing;
- een grote groep deelnemers twijfelt aan het effect van bijscholing als niet tevens voorzieningen worden getroffen die een regelmatige begeleiding in de school kunnen garanderen;
- de financiering van de bijscholingsprojekten is uiterst onbevredigend;
- de kursussen blijken door een opvallend aantal kursisten positief te hebben doorgewerkt op hun algemeen beroepsgedrag. Deze konstatering kan een bevestiging betekenen van de veronderstelling dat vooral de vrijheidsvergrotende spel- en werksituaties een transfer mogelijk maken naar andere gebieden.

Na 1975 komt geen geld meer beschikbaar om de bijscholingskursussen voort te zetten. Het argument is dat de initiële opleidingen deze taak over moeten nemen.

In deze periode ontbrandt de diskussie over de bijdrage van kunstenaars aan het onderwijs.

Op 29 oktober 1977 hield de V.C.O. een onderwijsdag in Amersfoort. Deze dag was bedoeld als startpunt voor de verbetering van de samenwerking tussen creativiteitscentra en het onderwijs. Verder wilde men de mogelijkheden en beperkingen op inhoudelijk terrein inventariseren ten einde een wenselijke situatie naar inhoud en praktijk te formuleren. Er werd gediskussieerd aan de hand van een aantal thema's. Een van de in-

leiders stelde: 'Omdat het erg moeilijk is aan te geven wat een kunstenaar is en wie een kunstenaar is en omdat werkstijlen van kunstenaars ver uiteenlopen, is het maar beter geen algemene regels te willen stellen over de wijze waarop kunstenaars bij musische vorming in de basisschool betrokken zouden kunnen worden'.

De kunstenaar en de onderwijsgevende zouden wat van elkaar kunnen leren. De onderwijsgevende zou van de kunstenaar zijn niet-konventionele inspirerende aanpak kunnen leren en de kunstenaar zou op zijn beurt van de onderwijsgevende enige elementaire regels omtrent het didactisch handelen kunnen leren. Volgens het konferentieverslag bedroeg het aantal centra dat zich in het seizoen '76-'77 met begeleiding en bijscholing bezig hield: 34.

Hieronder puntsgewijs een selectie uit de opmerkingen die door de diskussianten op deze konferentie zijn gemaakt:

- de kunstenaar/docent komt niet of nauwelijks toe aan het vastleggen van ervaringen.
- uitwisseling van ervaringen, ook tussen verschillende experimenten is noodzakelijk.

Over de 'kundigheid' van de kunstenaar:

- mijn deskundigheid is dat ik ze creatievere ideeën bijbreng, zodat ze niet blijven steken in altijd die asbak.
- ik leer ze anders tegen de dingen aankijken.
- binnen een school is één manier vaak de enig goede manier. In ons vak is de eigen manier belangrijk en die is voor elke leerling anders. Dat moeten en kunnen wij door ons werk duidelijk maken.
- onze kundigheid moet ook zijn: openstaan om te zien wat een onderwijzer met ons vak kan doen. We moeten openingen vinden naar de 'gewone' schoolvakken toe, zodat een onderwijzer inderdaad bij aardrijkskunde of taal dingen van een andere kant gaat belichten door ze bijvoorbeeld in beweging om te zetten.

Verder werd als wenselijk geformuleerd:

- je moet een bepaalde mate van kennis bezitten omtrent de leef- en denkwereld van de kinderen en van de onderwijzers.
- als je binnen de school wilt functioneren is het nodig dat je inzicht hebt in het leerplan van de betreffende school.

Uiteindelijk - zo werd er prikkelend geformuleerd - moeten de kunstenaars/docenten er in hun werk op gericht zijn om zichzelf in de toekomst overbodig te maken.

Men bleek in de huidige werksituatie voortdurend te maken te hebben met het systeem van: alles hoort in zijn eigen vakje. 'Aan ons de taak om dwarsverbanden te leggen, want wij gaan er van uit, dat wij in staat zijn deze vakjesgeest te doorbreken.'

Men sprak zich uit voor langdurige begeleiding in een zo hecht en breed mogelijk samenwerkingsverband, waarbij aangesloten zou moeten worden op wat al aanwezig was.

Een kleine maand later, op 23 november 1977, werd door de NSKV een konferentie gehouden met als thema: 'Kunstzinnige vorming en Kunstenaar'.

De konferentie had een tweeledig doel, namelijk reacties te peilen op het plan 'Kunstzinnige vorming en Kunstenaar' en een landelijke konfrontatie tot stand te brengen tussen drie groepen werkers uit de praktijk van de kunstzinnige vorming/onderwijzers, kunstenaars en begeleiders.

De eerste twee groepen waren op de konferentie ondervertegenwoordigd.

Hieronder een aantal punten uit de diskussies:

- de bijdrage van de kunstenaar in het onderwijs is niet in algemene zin af te bakenen. De ene school zal de non-konformist, de provokateur in huis willen halen, de ander liever de techniekenman met de trukendoos.
- de onderwijzers die cursussen volgen, willen vaak vooral technieken leren om in de klas te kunnen gebruiken, terwijl de docent (en sommige onderwijzers) de ervaring, beleving en ontwikkeling (attitudeverandering) centraal zullen stellen.
- bij handvaardigheid wordt de techniek vaak gebruikt als een vlucht.
- de kunstenaar moet als begeleider goed op de hoogte zijn van wat er gebeurt in het onderwijs en hij moet daarvoor pedagogisch-didactisch geschoold worden. Omgekeerd moeten de onderwijzers ook met de kunstenaars leren werken.
- iedereen was het er over eens dat de kunstenaar vooral nuttig is om de onderwijzer te leren het voortaan zelf beter te doen.

Op 24 maart 1979 werd de tweede VCO-onderwijsdag gehouden.

Deze dag was een verdieping op de eerste onderwijsdag. Er was gekozen voor het werken vanuit praktijkgevallen: 'cases'.

Aan de hand van die cases moest duidelijk worden hoe de kunstenaar/docent de school binnenkomt, wat hij daar doet en hoe hij de school verlaat.

De voorlopige konklusies die de VCO-onderwijsgroep trekt na uitvoerige bestudering van het materiaal zijn:

'Als het waar is, dat in de uitvoering op klassenniveau het duidelijkst blijkt in hoeverre je een school op weg helpt naar kreatiever onderwijs, dan ligt de kracht van het centrum en de daaraan verbonden kunstenaar/docent vooral in de praktische ervaring van het lesgeven. De kunstenaar/docent praat niet alleen over wat je zou kunnen doen met een klas: hij doet het.

In het eindrapport van het projekt 'Kunstenaars op School' van de NSKV zijn een aantal gegevens te vinden die ook van belang zijn voor de begeleiding van de audiovisuele vorming.

Uit de verzamelde gegevens blijkt onder meer:

- dat kunstenaars werkzaam zijn op scholen waar geen voor die taak gespecialiseerde leerkracht aanwezig is;
- dat veel kunstenaars op school gekonfronteerd worden met een zeer gebrekkige akkommodatie en outillage;

- dat de initiatiefnemer de kunstenaar op zijn school uitnodigt omdat hij verwacht daarmee de creativiteit van de leerlingen te bevorderen;
- dat de scholen het onderling niet geheel eens zijn over de inhoud van het begrip creativiteit. In de meeste gevallen wordt één begripsinhoud echter met grote stelligheid aangeduid: 'de kunstenaar kan de leerlingen losser, meer spontaan en vrijer maken'.
- dat in de meeste gevallen het contact tussen kunstenaar en school via een bemiddelende instantie verloopt;
- dat het oriënterend overleg tussen school, kunstenaar en bemiddelaar van essentieel belang is voor het verdere verloop van het contact tussen kunstenaar en school;
- dat de meeste kunstenaars geen pedagogische opleiding hebben gevolgd. Hoewel zij zich door de onderwijspraktijk bijscholen, spreken de meeste hun behoefte uit aan een meer formele (bij)scholingsmogelijkheid;
- dat de kunstenaar met zijn werk op school een bijdrage wil leveren aan de creativiteit;
- dat de kunstenaar in de meeste gevallen moet improviseren bij de keuze en de inrichting van de lokatie;
- dat er in de meeste gevallen een werkoverleg tussen kunstenaar en leerkracht ontstaat;
- dat er in de meeste gevallen geen sprake is van begeleiding door de kunstenaar van de leerkracht. De leerkracht is veelal een geïnteresseerde toeschouwer of deelnemer;
- dat de kunstenaar in principe geen tegenstander is van kunstzinnige activiteiten;
- dat de kunstenaar in principe geen tegenstander is van integratie van kunstzinnige activiteiten met andere leer- en vormingsinhouden. In de praktijk beperkt hij zich veelal tot zijn eigen vakinhouden in de kunstzinnige vorming;
- dat de kunstenaar een voorstander is van het houden van (na) gesprekken in zijn les. In de lespraktijk blijkt het nagesprek niet gemakkelijk te realiseren;
- dat de kunstenaars adequate formele bijscholingskursussen voor hun werk op school missen. Het verdient aanbeveling hiervoor voorzieningen te creëren.

Op de studiedag 'Kunstzinnige vorming en Schoolbegeleiding' van de Centrale Werkgroep Kunstzinnige Vorming van het Contactorgaan voor de Innovatie van het Onderwijs die op 28 april 1976 in Zeist werd gehouden vormde het thema van de relatie tussen de school, de Schoolbegeleidingsdienst en een gespecialiseerd instituut voor kunstzinnige vorming een belangrijk thema. In deze 'driehoek' zijn er verschillende mogelijkheden:

1. Een school vraagt de OBD om hulp ten aanzien van de kunstzinnige vorming. Deze OBD kan eventueel een instituut inschakelen.

2. Een gespecialiseerd instituut probeert contacten te leggen met de school. De school kan op haar beurt contact opnemen met de OBD.
3. Ook kan een instituut een OBD benaderen. Dan zal de OBD contact opnemen met de school.

Tijdens de studiedag constateert men dat wat betreft het aspekt kunstzinnige vorming de OBD's onderbemand zijn. Binnen deze instituten zijn (anno 1976) nauwelijks deskundigen aanwezig. Men acht het denkbaar dat gespecialiseerde instituten zich richten op de deskundigheidsverbetering binnen de OBD's. Ten aanzien van het te voeren beleid formuleert de Centrale Werkgroep als standpunt:

1. Gezien de feitelijke situatie naar mankracht binnen de OBD kan op dit moment de direkte lijn gespecialiseerd instituut-school niet ontkend worden.
2. Op de lange termijn dient de lijn gespecialiseerd instituut-OBD en de lijn OBD-school versterkt te worden en de lijn gespecialiseerd instituut-school dient te verdwijnen.

De discussienota 'Kreatief Onderweg' over de begeleiding van de kunstzinnige vorming van de Centrale Werkgroep Kunstzinnige Vorming van het Contactorgaan voor de Innovatie van het Onderwijs (CIO) (1979) constateert dat de meeste onderwijzers niet of slecht geschoold zijn in de disciplines van de kunstzinnige vorming. In het verleden was het systeem van vakleerkrachten de algemeen aanvaarde oplossing. Men komt daar echter steeds meer van terug. Tegen de vakonderwijzer worden de volgende bezwaren aangevoerd. Ten eerste is er een uiterst beperkte 'voorraad' aan vakleerkrachten. Ten tweede blijft de vakonderwijzer een buitenstaander in de school en ten derde dreigt het gevaar van het isolement van de ekspressievakken. Sommigen menen dat de onderwijzer in principe van alle disciplines op de hoogte moet zijn. Anderen praten liever over gespecialiseerde onderwijzers en weer anderen zien mogelijkheden in de schoolorganisatie. In het laatste geval zou door middel van team-teaching optimaal gebruik kunnen worden gemaakt van de mogelijkheden van de leden van het team leerkrachten op een school. In de praktijk komt team-teaching echter weinig voor. In dit rapport worden een aantal activiteiten van schoolbegeleidingsdiensten beschreven op het gebied van kunstzinnige vorming en de relaties met buitenschoolse instituten op dit terrein. Er blijkt sprake van twee soorten funktionarissen binnen de OBD's die zich op een of andere manier bezig houden met kunstzinnige vorming. Ten eerste de begeleiders die zich speciaal met één gebied van de kunstzinnige vorming bezighouden (specialist) en de begeleiders met een koördinerende of generale taakstelling op het gebied van de kunstzinnige vorming (koördinator kunstzinnige vorming).

De discussie over de begeleiding kunstzinnige vorming werd voorlopig afgerond met het uitbrengen van de nota 'Verzorgingsstructuur Kunstzinnige Vorming'. Een gezamenlijke notitie van O&W en CRM in augustus 1979.

Over de begeleiding van de kunstzinnige vorming wordt het volgende

opgemerkt:

DE REGIONALE OPZET EN HET ONDERWIJS

Uit het oogpunt van onderwijsbeleid is het gewenst dat de begeleiding van het onderwijs - zoveel als mogelijk is - uit één punt geschiedt en wel om de volgende redenen:

- De verschillende vakken in het onderwijs moeten om de gewenste onderwijsdoelen te kunnen realiseren, steeds meer in onderlinge samenhang gegeven worden. Dit betekent dat bij de systeembegeleiding een toenemende aandacht gevraagd zal worden voor de hulp bij het opzetten van schoolwerkplannen.
- De school dient zo weinig mogelijk belast te worden met de noodzaak zich tot een veelheid van instellingen te moeten wenden. Het is daarom juist, dat de verantwoordelijkheid voor de begeleiding van de school ligt bij de schoolbegeleidingsdienst.

Met betrekking tot de verzorging van het onderwijs op het terrein van de kunstzinnige vorming is in de paragrafen 1 en 2 uiteengezet waarom het niet wenselijk is de begeleiding van de kunstzinnige vorming, die nu veelal uitgevoerd wordt door buitenschoolse instituten bij deze instituten weg te halen en in de schoolbegeleidingsdiensten in te bouwen.

Basisonderwijs

Samenwerking tussen schoolbegeleidingsdiensten en verenigde centra voor de kunstzinnige vorming bij de verzorging van de kunstzinnige vorming in kleuter- en lager onderwijs (toekomstig basisonderwijs) is dan ook gewenst.

Er zijn echter de navolgende redenen om in afwijking van de nota Naar een verzorgingsstructuur kunstzinnige vorming 1975 en het Advies verzorgingsstructuur kunstzinnige vorming 1977 deze samenwerking niet dwingend op te leggen.

Deze motieven zijn:

Het beleid van de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen met betrekking tot de schoolbegeleidingsdiensten is erop gericht een zo groot mogelijke verantwoordelijkheid bij de scholen en diensten te leggen met betrekking tot de opbouw van plan en programma van de schoolbegeleidingsdienst. Het departement zal de plannen van de schoolbegeleidingsdienst slechts marginaal toetsen. In deze beleidsfilosofie past het niet van Rijksweg stringente regels te stellen met betrekking tot de samenwerking tussen schoolbegeleidingsdiensten en verenigde centra voor kunstzinnige vorming.

Het beleid van de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, in het kader van de Rijksbijdrageregeling sociaal-kultureel werk, is erop gericht daar waar het mogelijk en wenselijk is de planningsverantwoordelijkheid naar de gemeentelijke en provinciale overheid te verleggen.

Het beleid is er derhalve op gericht de samenwerking tussen schoolbegeleidingsdienst en verenigde centra voor kunstzinnige vorming inclusief de professionele kunstbedrijven

voor wat betreft de begeleiding van het kleuter- en lager onderwijs niet verplichtend op te leggen maar te stimuleren.

De volgende *beleidsmaatregelen* zullen worden genomen.

- a. Regionale AKU-projecten in gang zetten. Deze projecten zijn bedoeld om de samenwerking te stimuleren, en om modellen te ontwikkelen voor deze samenwerking.
- b. De Rijksbijdrageregeling erkenning centra voor kunstzinnige vorming invoeren waardoor kwaliteitseisen kunnen worden gesteld aan de centra voor kunstzinnige vorming die de begeleiding en bemiddeling uitvoeren.
- c. Positief inzake deze samenwerking adviseren aan: de schoolbegeleidingsdiensten, verenigde centra voor kunstzinnige vorming, gemeenten en provincies.

Met betrekking tot de samenwerking tussen schoolbegeleidingsdiensten en verenigde centra voor kunstzinnige vorming zullen de volgende uitgangspunten van beleid worden gehanteerd.

De verenigde centra voor kunstzinnige vorming werken voor wat betreft de verzorging van het basisonderwijs in opdracht van de schoolbegeleidingsdiensten.

De schoolbegeleidingsdienst is verantwoordelijk voor de begeleiding van het basisonderwijs, ook op het gebied van de kunstzinnige vorming. De begeleiding op het terrein van de kunstzinnige vorming voert de schoolbegeleidingsdienst echter niet in eigen beheer uit, maar zij maakt daarbij gebruik van de diensten van de verenigde centra voor kunstzinnige vorming. De opdrachtgever, de schoolbegeleidingsdienst, stelt, om haar taak naar behoren te kunnen uitvoeren, binnen zijn gebruikelijke formatie, een generalist aan zoals omschreven op blz. 11 van het Advies verzorgingsstructuur kunstzinnige vorming¹. Deze generalist beschikt over een goed overzicht van de kunstzinnige vorming en heeft bovendien de gebruikelijke achtergrond van schoolbegeleidingsdienstmedewerkers. Deze generalistfunctie kan over meerdere functionarissen verdeeld zijn. Hij heeft een bemiddelende, coördinerende en stimulerende taak. Hij werkt samen met de specifieke deskundigen, werkzaam bij de centra voor kunstzinnige vorming. Het verenigd centrum voor kunstzinnige vorming stelt begeleiders aan en roept de medewerking van de professionele kunstbedrijven in.

In deze gedachtengang past het dat een schoolbegeleidingsdienst geen specifieke deskundige op het terrein van de kunstzinnige vorming aanstelt.

Het samenwerkingscontract wordt afgesloten tussen twee instellingen, zijnde de schoolbegeleidingsdienst en het verenigd centrum voor de kunstzinnige vorming. De medewerkers zijn derhalve slechts in dienst bij één instelling, te weten óf de schoolbegeleidingsdienst, óf het verenigd centrum voor kunstzinnige vorming.

De beide contractpartners zijn gelijkwaardig; er zal dus geen sprake zijn van een hiërarchische relatie

¹Zie bijlage I, nr. 4.

De uitgangspunten van beleid met betrekking tot de samenwerking tussen de schoolbegeleidingsdiensten en het verenigd centrum voor de kunstzinnige vorming zijn de volgende:

DE SCHOOLBEGELEIDINGSDIENSTEN:

- a. Zorgen ervoor dat aan de school een evenwichtig begeleidingspakket wordt aangeboden.
- b. Bemiddelen tussen de vragen naar begeleiding en bemiddeling vanuit de school en het aanbod vanuit de verenigde centra voor kunstzinnige vorming.
- c. Helpen de school bij het opstellen en in uitvoering brengen van de schoolwerkplannen en roepen daarbij voor het onderdeel kunstzinnige vorming de hulp in van de verenigde centra voor kunstzinnige vorming.
- d. Helpen de onderwijsgevende bij de opbouw van op zijn/haar situatie toegesneden vakinhouden, werkwijzen en methoden en roepen de hulp van het verenigd centrum voor de kunstzinnige vorming in voor zover deze vraag van de onderwijsgevende betrekking heeft op het terrein van de kunsten.
- e. Helpen individuele leerlingen bij overwinning van leermoeilijkheden (remedial teaching) en roepen voor wat betreft de kunstzinnige vorming de hulp in van de verenigde centra voor kunstzinnige vorming.

DE VERENIGDE CENTRA VOOR KUNSTZINNIGE VORMING:

- f. Helpen tezamen met de schoolbegeleidingsdiensten de school bij het opstellen en uitvoeren van schoolwerkplannen voor het onderdeel kunstzinnige vorming (zie c).
- g. Bemiddelen tussen scholen en professionele kunstbedrijven, zowel wat betreft de vaktechnische en pedagogische inpassing van het kunstaanbod in het schoolwerkplan als wat betreft de daartoe noodzakelijke informatie aan de onderwijsgevenden.
- h. Helpen tezamen met de schoolbegeleidingsdiensten de onderwijsgevenden die daartoe de wens te kennen geven bij het opsporen van hun specifieke mogelijkheden op het terrein van de kunstzinnige vorming en helpen hen voor dat onderdeel de leemte in kennis en vaardigheden te overwinnen (zie d).
- i. Helpen tezamen met de schoolbegeleidingsdiensten onderwijsgevenden met het toepasbaar maken van de landelijk ontwikkelde modellen en methoden in hun specifieke situatie dan wel bij het systematisch analyseren van door hen zelf ontwikkelde modellen en methoden (zie b).
- j. Helpen de schoolbegeleidingsdiensten bij het wegwerken van achterstanden bij individuele leerlingen op het terrein van technische vaardigheden, uitdrukkingsmogelijkheden en kennis over de ontwikkeling en vernieuwing op het gebied van de kunst (zie e).

Bovenstaande taakverdeling gaat uit van het *primaat* van de schoolbegeleidingsdienst bij de begeleiding van het kleuter- en lager onderwijs; zonder dat daarbij gesproken kan worden van een *hiërarchische relatie* tussen schoolbegeleidingsdienst en verenigde centra voor kunstzinnige vorming.

beschrijvingen

SMVR	–	Rotterdam
SKVE	–	Eindhoven
BKV	–	Arnhem
SMV	–	Enschede
Vrije Akademie	–	Nijmegen
OCGH	–	Helmond
SABOG	–	Oude Pekela

STICHTING MUSISCHE VORMING ROTTERDAM

De Stichting Musicche Vorming Rotterdam (SMVR) is een dienstverlenende organisatie op het gebied van de musicche vorming voor het onderwijs en het sociaal-kultureel werk.

De SMVR stelt zich als taak het stimuleren, ontwikkelen en koordineren van de musicche vorming in Rotterdam. Daarbij worden de volgende werkdoelen gehanteerd:

- het bevorderen van de persoonlijke bewustwording;
- het vergroten van communicatieve en sociale vaardigheden;
- het bevorderen van maatschappelijk zinvolle akties.

De SMVR werkt samen met de gemeente, de Rotterdamse kunststichting, de Rotterdamse Muziek- en Dansschool, de Toneelraad, de Rotterdamse Musea, het Werkcentrum Dans, het Rotterdams Philharmonisch Orkest en met de Schooladviesdienst.

Er zijn drie elementen te onderscheiden in de begeleiding van de SMVR:

1. Er zijn kunstenaars/begeleiders die naar de scholen toe gaan om les te geven.
Dit lesgeven gebeurt met de kinderen maar is bedoeld als voorbeeld voor de leerkracht. Voor- en nabespreking van de les zijn daar speciaal in opgenomen. Deze vorm van begeleiding wordt gekombineerd 1e en 2e lijnswerk genoemd.
2. Het achterlaten van lesmateriaal.
Als het projekt voorbij is en de kunstenaar/begeleider de school verlaat, wordt er naar gestreefd om voor de leerkracht materiaal achter te laten, zodat hij zelf met de klas verder kan gaan.
3. Training van kader.
Om de leerkrachten in staat te stellen zelf de musicche vorming in hun klas te bevorderen, worden er kaderkursussen gegeven in de werkplaatsen van de stichting.

HISTORISCHE ONTWIKKELING

De eerste vaste av-begeleidster voor het l.o. is 1 september 1980 bij de SMVR in dienst getreden. Voordien zijn door muziek- en dramadocenten incidenteel aktiviteiten gedaan waarbij gebruik is gemaakt van av-werkvormen.

Tot voor kort is de grootste aandacht besteed aan av-aktiviteiten t.b.v. het sociaal-kultureel werk en het vormingswerk voor werkende jeugd. Kaderkursussen voor onderwijsgevend en sociaal-kultureel werkers zijn er sinds de ingebruikneming van de nieuwe huisvesting van de SMVR.

AANBOD AKTIVITEITEN VOOR ONDERWIJSGEVENDEN

Het "muisch basisprogramma"

Dit is een kennismakingsprojekt met musische vorming voor leerkrachten uit het lager onderwijs.

Gedurende een periode van 12 weken bezoekt een l.o.-team een tweetal scholen. Dit team is samengesteld uit docenten voor dramatische-, muzikale- en audiovisuele vorming. Voorwaarden voor deelname zijn:

- er wordt met het gehele schoolteam gewerkt
- er dient een samenwerking te zijn met de kleuterschool
- er moet door de leerkrachten voldoende tijd vrijgemaakt kunnen worden voor voor- en nabesprekingen en voorbereidingen
- musische activiteiten dienen voor de school redelijk nieuw te zijn.

Het projekt is verdeeld in 2 perioden. Vooraf kiezen de leerkrachten één van de 4 werksoorten.

In de eerste periode (5 weken) worden 5 discipline gerichte activiteiten gedaan. De bedoeling is dat de leerkracht enig inzicht krijgt in de gekozen disciplines: wat zijn de voorwaarden, mogelijkheden en beperkingen en welke basisbegrippen dienen bekend te zijn?

De activiteiten zijn bedoeld als voorbeelden voor de leerkracht. Per activiteit wordt een voor- en nagesprek gehouden.

In de tweede periode (5 weken) speelt de leerkracht een actievare rol dan in de eerste periode. De begeleider van de SMVR houdt zich op de achtergrond. De leerkracht heeft een thema gekozen, of kiest een verwerkingsvorm die bijvoorbeeld aansluit bij een taalles. Ook in deze periode worden uiteraard voor- en nagesprekken gehouden.

Bij de afsluiting van het projekt bezoekt het schoolteam de werkplaatsen van de SMVR, waar een evaluatie wordt gehouden en informatie wordt gegeven over mogelijkheden voor follow-up activiteiten:

- eksposities over de werksoorten, ervaringen in het onderwijs en het sociaal-kultureel werk (op dit moment is er een ekspositie "spelen met woorden" en "beweging en klank")
- schoolvoorstellingen, rondleidingen door musea en andere activiteiten waarbij de SMVR een bemiddelende rol speelt
- een informatiecentrum met een balie en een bibliotheek: aan de balie worden diverse informatiebladen en folders verstrekt over activiteiten van alle Rotterdamse kunstinstellingen; in de bibliotheek kan men literatuur vinden over onderwijskunde, over musische vorming in het algemeen en over de verschillende werksoorten en, vooralsnog in bescheiden mate, lesmateriaal.
- kaderkursussen.

DE BIJSCHOLING VAN HET KADER

Het principe van de bijscholing bestaat uit een opeenvolging van verschillende cursussen en toepassing in de praktijk.

Als eerste oriëntatie is er een verkenningkursus, waarin de kursisten kennismaken met de verschillende werksoorten. Het gaat hier om het zelf bezig zijn met de verschillende werksoorten en te ervaren wat het belang ervan zou kunnen zijn voor het onderwijs. De cursus is niet direct praktijkgericht, maar uit de ervaring blijft dat men er wel inspiratie voor de eigen praktijk uit opdoet.

Na de verkenningkursus kan men kiezen voor een vervolgkursus gericht op 1 of een combinatie van 2 werksoorten.

De vervolgkursus heeft drie hoofdaxenten:

1. de eigenheid van de werksoort zelf ervaren,
2. methodiek en doelstellingen,
3. didaktiek, de kursisten geven zelf opdrachten.

Door de hele cursus geldt: werken aan eigen ervaringen en inzichten. De ervaringen en inzichten worden aan het einde van ieder onderdeel benoembaar gemaakt.

De bedoeling is dat de mensen uit het onderwijs en sociaal-kultureel werk in hun eigen (les)situatie zelf opdrachten kunnen maken en begeleiden.

Men kan kiezen voor één van de vervolgkursussen (op dit moment beeldend, drama, beweging en klank en audiovisueel. In september 1981 hoopt de SMVR ook een vervolgkursus muziek en creatief taalgebruik te kunnen aanbieden).

AV-praktikum

Los van de vervolgkursus zullen binnenkort av-praktika worden aangeboden. Daarin kan men inzichten en praktische ervaringen opdoen in het gebruik van av-middelen.

Elk praktikum zal bestaan uit een instructieperiode (+ 6 weken) en een periode waarin werkervaring kan worden opgedaan (+ 4 weken).

Deelname aan het praktikum opent ook de mogelijkheid om van de faciliteiten van de werkplaats te kunnen blijven gebruik maken t.b.v. het vervaardigen van av-lesmateriaal.

AV-vervolgactiviteiten

In de naaste toekomst zullen eens per 2 à 3 maanden vervolgactiviteiten worden georganiseerd voor hen die hebben deelgenomen aan één van de projekten of kaderkursussen. Deze activiteiten zijn bedoeld om de uitvoeringspraktijk te ondersteunen.

Vervolgactiviteiten kunnen zijn:

- terugkomdagen (op woensdagmiddag of op zaterdag): uitwisselen van ervaringen, bespreken van projekten die door deelnemers zijn uitgevoerd;
- gezamenlijk ontwerpen van activiteiten en lesmateriaal;
- workshops: met kollega's op eigen nivo ervaringen opdoen en deskundigheid bevorderen.

Met deze vervolgactiviteiten hopen we een blijvend contact te kunnen houden met de 1e lijns uitvoeringspraktijk.

Zoals uit het bovenstaande als is op te merken: een aantal activiteiten zijn van recente datum, andere activiteiten moeten nog van start gaan. Over ervaringen valt dan ook nog maar weinig te zeggen. Veel aandacht is tot nu toe besteed aan het scheppen van voorwaarden voornamelijk op het materiële vlak: de inrichting van een depôt en een werkplaats. De personele bezetting is tot voor kort minimaal geweest.

Relatie met onderwijsbegeleidingsdienst

In Rotterdam bestaat een goede relatie tussen SMVR en onderwijsbegeleidingsdienst. Beide instellingen hebben kortgeleden gezamenlijk een brochure uitgegeven over het schoolwerkplan.

Vragen van scholen m.b.t. musische activiteiten worden door de schoolbegeleidingsdienst doorverwezen naar de SMVR. De schoolbegeleiders hebben zich geïnformeerd over wat de SMVR voor het lager onderwijs kan doen; in een werkbezoek heeft men zich op een musische wijze deze informatie eigen gemaakt.

In een enkel projekt is er reeds samengewerkt. Een samenwerking op het audiovisuele vlak is er (nog) niet.

STICHTING KUNSTZINNIGE VORMING EINDHOVEN (SKVE)

Audiovisuele vorming op een basisschool, is bijna altijd leuk. De kinderen zijn gemotiveerd (het is weer eens wat anders), leerkrachten nieuwsgierig, leerlingen in andere klassen jaloers. Voor een buitenstaander ziet de achtergrond van audiovisuele vorming in het basisonderwijs er vaak zo uit. De verschijningsvorm trekt meer aandacht dan de doelstelling. Wat zie je - als bijvoorbeeld ouder - bij een aantal willekeurige lessen audiovisuele vorming: leerlingen, die enthousiast met foto- en filmkamera's rondrollen, een leerkracht die over de schouders van een druk debatterend groepje kinderen meekijkt en straks: een produkt, dat in premièrekoorts wordt gepresenteerd en - meestal - met veel gelach en gevraag wordt begeleid. Zo maar een plaatje, dat vaak geschoten kan worden bij de honderden lessen, die de docent audiovisueel van de SKVE jaarlijks geven.

De cijfers

Als er over kunstzinnige vorming in het basisonderwijs wordt gesproken, dan wordt in het land al snel de Stichting Kunstzinnige Vorming Eindhoven genoemd. Dat is dan meestal gebaseerd op kwantitatieve gegevens. De cijfers: jaarlijks wordt ongeveer 3000 uur in het basisonderwijs gegeven, het voortgezet onderwijs is met 400 uur een kleinere afnemer. In het sociaal-kultureel werk wordt 500 uur kunstzinnige vorming verbruikt en aan cursussen en andere "vrije akademie"-activiteiten nemen jaarlijks zo'n 2500 cursisten deel. In Eindhoven is kunstzinnige vorming in het basisonderwijs voor de scholen gratis. De gemeente Eindhoven subsidieert tot een bepaald maximum alle activiteiten voor 100%. Dat geeft je natuurlijk veel vrijheid, maar beperkt ook de mogelijkheden: zo goed en kwaad als het gaat moeten naar alle billijkheid die uren over de verschillende teams worden verdeeld. Zo'n 80 docenten werken bij de SKVE, ondersteund door 15 kantoorkrachten. Er is een plek voor de AKU-projektkoördinator en degenen, die de kunstzinnige activiteiten in de agglomeratie koördineert.

Alle activiteiten en docenten zijn verdeeld over een aantal - vrij autonoom werkende - teams: beeldend, spel en toneel, dans en beweging, muziek en audiovisueel. Gevoed vanuit de teams fungeert de werkgroep receptief (voorstellingen en begeleiding voorstellingen) en het museum-les-team. De werkvelden school en sociaal-kultureel werk kennen hun eigen koördinator.

Ons team

- Het team audiovisuele vorming telt momenteel 7 docenten, waaronder een team-koördinator die bij de SKVE sektorhoofd heet. Deze neemt o.a. de kaderkursussen voor zijn rekening. Voor speciale kursussen worden soms nog gastdocenten ingeschakeld.
- het a.v.-team geeft zo'n 900 uur les in het basis- en voortgezet onderwijs, 600 uur kursussen en 200 uur projekten in het sociaal-kultureel werk.

- het hart van het a.v.-team slaat het hardst op de wekelijkse teamvergaderingen. Elke maandagmorgen komen de docenten bij elkaar. Het verslag van zo'n teamvergadering laat duidelijk de eigenheid zien van een audiovisuele werksituatie:

Veel tijd voor apparatuurtechnische problemen (wat is er kapot, wat moet erbij: we hebben maar 1/5 beheerder) en interne SKVE-zaken zijn ook onderwerp van gesprek. De belangrijkste teambezigheden op zo'n vergadering zijn de gesprekken - vaak naar aanleiding van een produkt - over de inhoud en methodiek van lessen.

Het is erg fijn, dat de "buitenschoolse" en "binnenschoolse" docenten bij elkaar zitten. Ieder kan zo specifieke zaken vergelijken met z'n eigen activiteiten. De doelen, die je voor het basisonderwijs formuleert hoeven niet dezelfde te zijn als die voor een fotokursus. Wél moet je allemaal eenzelfde uitgangspunt hebben bij audiovisuele vorming.

Voorbeelden van methodes die voor een begeleidingskursus voor leerkrachten gebruikt worden, kunnen hun nut hebben voor degenen, die dadelijk met vrijwilligers in een buurthuis werkt.

De groei

Zes jaar geleden bestond audiovisuele vorming uit af en toe een film-les op school, een filmkursus voor beginners en een jaarlijks filmfestival.

Dat was de situatie, voordat de gemeente geld uittrok voor een sektorhoofd audiovisuele vorming. Die kwam er en moest een beleid gaan opzetten, waarbij de financiële mogelijkheden voor apparatuur-aanschaf miniem waren. Hoeksteen van dat beleid was een fasering, waarin na een groot aantal oriënterende activiteiten zowel in het onderwijs als op het gebied van kursussen, gegevens moesten worden verzameld om daaraan eerst doelen van a.v.-vorming en vervolgens definitieve praktijk-mogelijkheden te ontlennen.

- Audiovisuele vorming bleek aan te slaan. In die vijf jaar achter ons zijn de doelen duidelijker geworden, en is de vraag vanuit het onderwijs enorm toegenomen. Die vraag is dan vooral gericht op het geven van uitvoerende lessen. Zie daar een van de problemen.

Uitvoering en begeleiding

- In het doel, dat we met audiovisuele vorming voor het basisonderwijs hebben, neemt begeleiding de voornaamste plaats in. In de praktijk blijkt begeleiding van leerkrachten de moeilijkste fase.
- Eerst even schetsen hoe de gang van zaken is voor je tot lessen a.v.-vorming komt op een school. Er zijn twee mogelijke uitgangspunten:
 - A) Een school(hoofd) kiest op grond van een aanbod.
 - B) Leerkrachten kiezen samen met een docent een specifieke invulling.
- A) Jaarlijks wordt door de SKVE een uitgebreide folder naar de scholen verstuurd, met daarin alle mogelijkheden op het ge-

bied van de kunstzinnige vorming. Achter in de folder zit een inschrijfformulier, dat ingevuld en teruggestuurd moet worden. Het aanbod in die folder wordt door de teams samengesteld.

In het periodiek overleg binnenschools wordt het aanbod en het uitgangspunt daarbij vergeleken met een algemeen beleid en eventueel bijgesteld.

Scholen, waar nog mee gepraat moet worden, krijgen een bezoeke van een docent. Anderen krijgen een bevestiging van hun aanvraag. Dan komt het: al die lessen moeten gepland worden: op tijden, dat de betreffende klas kan, de docent kunstzinnige vorming beschikbaar is, de lessen ook achter elkaar kunnen plaatsvinden, enzovoorts. Een planningsmedewerkster heeft hier meer dan een dagtaak aan: het hele jaar lang.

- B) Als een school specifieke wensen heeft, dan komen die via de docent kunstzinnige vorming, waarmee de betreffende leerkracht contact heeft gehad, via de coördinator binnenschools weer eerst terecht in het team en dan in het coördinatorenoverleg.

Het aanbod

Tot zover de praktische gang van zaken. Het aanbod dat de sektor audiovisuele vorming voor scholen in petto heeft, ziet er als volgt uit:

1. introductielessen
2. projecten
3. werkvorm in overleg.

Groepen, die nog niet eerder lessen audiovisuele vorming hebben gehad, kunnen starten met de introductielessen 'beeldkader' of 'verhaalstructuur'. Daarna kan - in hetzelfde leerjaar of daaropvolgend - gekozen worden voor andere introductielessen of voor projecten. Daarna - of als de school bijzondere wensen heeft - kunnen na overleg met de SKVE-docent aangepaste lessen eventueel met begeleiding gegeven worden. Van wezenlijk belang is de groepsgrootte (bepalend voor de werkvormen).

Voor bijna alle audiovisuele activiteiten geldt, dat een redelijk te verduisteren ruimte op school aanwezig moet zijn. Eventueel kan - na overleg - gewerkt worden in de lokalen van het SKVE-gebouw. In het algemeen geldt dat voor de meeste a.v.v.-activiteiten enig organisatorisch improvisatievermogen van de betrokken leerkracht noodzakelijk is.

Audiovisuele vorming voor het lager onderwijs richt zich uiteindelijk op de leerkracht. In alle gevallen, waarin SKVE-docenten in een school lessen geven, is actieve deelname van de leerkracht gewenst. Het is vaak noodzakelijk dat de leerkrachten tussen de a.v.-lessen door ook bezig zijn met vorm of inhoud van de lessen. Voor hen die zich meer willen verdiepen in de diverse aspecten van audiovisuele vorming, bestaan verschillende begeleidingsmogelijkheden.

Introductielessen

Duur: 5 x 1½ uur met de klas, begeleidingsuren met de leerkracht.

Doelen:

1. de leerlingen laten ontdekken, dat audiovisuele produkties bewuste keuzes zijn van de makers: het is de werkelijkheid van de makers, die je te zien krijgt.
2. leerlingen laten ontdekken, dat er zoiets als beeld- en geluidtaal bestaat, waarmee je zélf kunt experimenteren.

De volgende onderwerpen worden aangeboden:

- Beeldkader
Algemene oriëntatie op de audiovisuele taal met als uitgangspunt 'beeldkader'. Er wordt in deze lessen gewerkt met o.a. direkt-klaar fotografie, met dia's en foto's.
- verhaalstructuur
Kennismaken en oefenen met het formuleren van boodschappen in een audiovisuele taal. De nadruk ligt hier op de mogelijkheden om met beelden een verhaal te vertellen.
- fotografie
Een verkenning met de fotokamera, vooral met direkt-klaar fotografie en dia's.
- film
Rond een door de leerlingen zelf te maken speelfilm wordt een idee gegeven van de werking van dit medium.
- beeld/geluid
In deze lessen wordt al werkend door de leerlingen ervaren op welke manier beeld en geluid elkaars interpretatie beïnvloeden.
- geluid
Via hoorspel en geluidskollages komen de leerlingen er achter dat ook geluid een wezenlijk medium is om anderen iets te vertellen.

Projekten

Duur: 5 x 2 uur in de klas, begeleiding van de leerkracht.

Doelen:

1. leerlingen laten ervaren hoe het is om samen intensief te werken aan een audiovisuele produktie.
2. leerlingen laten ontdekken, hoe je daardoor je visie op een bepaald thema of onderwerp via één of meerdere media op een eigen manier vorm kunt geven.

Onderwerpen:

- Projekt middels de media
onderzoeken op welke manier een aantal audiovisuele middelen 'communiceren'.
- Ontdekkingen in televisieland
ontmythologiseren van de media, met name televisie.

- De krant
wat is een krant, wat staat er in. Wat doen ondertekeningen met afbeeldingen. Zelf werken met teksten en direct-klaar fotografie.
- De radio
wat is een radioprogramma, wat is de functie en essentie van geluid.
- Film maken
een verhaal in beelden leren vertellen. De leerlingen maken in dit project zelf een speelfilm.
- Reklame
bekijken op welke manieren reclame gebruik maakt van woord en beeld.
- De kleren die je draagt
door middel van audiovisuele 'taal' ontdekken hoe je met heel andere ogen naar iets kunt kijken, waar je dagelijks mee te maken hebt.
- Wat wil je worden
onderzoeken hoe enkele a.v.v.-media 'communiceren'. Met als onderwerp enkele beroepen die de leerlingen zich voorstellen, wordt door hen gewerkt met dia's, film, geluid en met foto's.

Andere werkvormen

In veel situaties kunnen a.v.v.-docent en leerkracht(en) samen een invulling maken voor verdere begeleiding. Om meer te weten over mogelijkheden daarvan is het nodig om liefst vóór de start van het schooljaar contact op te nemen met de SKVE. Ook kunnen natuurlijk in het lopende schooljaar al afspraken worden gemaakt met de a.v.v.-docent.

Wat we uiteindelijk willen is een langdurige begeleiding van de leerkracht, zodat hij aspecten van audiovisuele vorming kan integreren in z'n eigen activiteiten.

Samenwerken met de schoolbegeleidingsdienst

Aanvankelijk formuleerden we onze omschrijving van audiovisuele vorming wat anders. Zonder die oorspronkelijke omschrijving los te laten hanteren we de laatste tijd toch liever de duidelijke vierdeling, zoals die door de SLO in project 3312 is neergezet. En als je die zo bekijkt (taal van beeld en geluid, expressie, massamedia-analyse en a.v.v.-werkvorm) dan speelt zich het grootste gedeelte van onze activiteiten af rond de eerste 3 aspecten. Het gebruik van audiovisuele middelen als didactische werkvorm vormt de basis waarop wij samen met het Onderwijs Begeleidings Centrum Eindhoven (OBCE) de leerkrachten benaderen.

Natuurlijk vormen de voor- en nagesprekken en de begeleiding van leerkrachten ook vaak een bakermat hiervoor. Als je bezig bent om met de kinderen een film te maken over iets, dan zit je al midden in de werkvorm. Zeker als de onderwijzer aan dat on-

derwerp aandacht besteed in andere lessen, is het gebruik van a.v.-middelen als ondersteunende werkvorm nadrukkelijk aanwezig.

In dat geval hangt wel erg veel van die leerkracht af. In samenwerking met het OBCE moeten we komen tot opzetten, die juist op dat "middel"-gebied de leerkracht een goede begeleiding garandeert.

Hoe krijgen ze het voor elkaar

Je komt zo'n 7 keer in elke klas.

Introductieles verhaalstructuur bijvoorbeeld.

Eerst een uitgebreid gesprek met de leerkracht: wat gaan we doen, waarom doen we dat, wat doet de docent a.v. Wat kan je als leerkracht daarbij doen?

De eerste lessen: kijk naar dia's, in groepjes direkt-klaar foto's maken.

De ene helft van de klas begeleid door de geïnstrueerde leerkracht, de andere helft door de docent a.v. Plenair vertonen via de episkoop en napraten.

Nieuwe opdracht: diaserie maken. Zelfde stramien.

Kassetterekorders, geluid bij de dia's, filmvertoning.

Overall werkt de leerkracht hard mee.

De kinderen zijn vreselijk enthousiast. De apparatuur raakt niet defekt.

Nagesprek. Leerkracht gewonnen voor a.v.

En dan?

En dan

Roostertechneisch is het vaak niet mogelijk om meteen daarna verder te gaan. Om deze voorbeeldlessen te koppelen aan een uitvoering door de onderwijzers zelf.

Of de uren voor kunstzinnige vorming zijn op, of er is geen apparatuur meer ter beschikking.

Of ...

audiovisuele vorming is een intensieve activiteit voor de hele klas, de hele school. Als je een wat grotere klas hebt, dan ben je met twee begeleiders (docent a.v. en leerkracht) naderhand bekaf.

Hoe moet zo'n leerkracht dat alléén doen?

Dat vereist een zodanig inpassen van audiovisuele vorming in je leerplan, dat je met kleinere groepen kinderen kunt werken. De konsekwentie is een nieuwe indeling van je onderwijsstramien.

Voor audiovisuele vorming is apparatuur nodig. De meeste scholen zijn al blij als ze enkele simpele kassetterekorders hebben. Om met meer kinderen tegelijkertijd te kunnen werken, heb je behoefte aan meer apparatuur. Maar een nieuwe stencilmachine staat ook op de begroting. Waar haal je apparatuur vandaan? En werkt dat dan nog als je maanden van te voren apparatuur moet plannen?

Als de SKVE-docent vertrekt, gaan de fototoestellen en filmcamera's mee.

Audiovisuele vorming heeft veel aspecten. Die vier aspecten van de SLO zijn elk op zich weer hele encyclopediën. De onder-

wijzers en onderwijzeressen moeten tóch al zoveel weten. Moet er geen vakdocent a.v.-vorming zijn?

Kinderen apparatuur in handen geven. Zelf informatie laten verzamelen. Eigen onderwijsprogramma's maken.
Hoe leer je dat?

Allemaal vragen, waarvoor we én in ons team én samen met leerkrachten antwoorden moeten vinden. Aktieve medewerking aan het invullen van een schoolwerkplan is daarvoor een middel. Het inrichten van een media-centrum (voor uitleen en technische ondersteuning) ook.

Nadenken over de plaats die a.v.-vorming heeft bij een veranderend onderwijs, is voor elk van onze a.v.-docenten een vast item bij nagesprekken.

Veel van deze antwoorden brengen ons ook in nauwer contact met de schoolbegeleidingsdienst. Waartoe uiteindelijk een samenwerking leidt, is nog onbekend.

Als centrum voor kunstzinnige vorming moeten we wel onze eigenheid bewaken. Doordat we én in kursussen, én in het sociaal-kultureel werk ervaringen opdoen, kunnen we ons werk voor de scholen daaraan relateren. Dat voorkomt verstarring en een eenzijdige gerichtheid op onderwijs.

Kunstzinnige vorming is méér dan alleen maar audiovisuele vorming. Kunstzinnige vorming is ook het produkt en niet enkel de optelsom van alle kunstzinnige activiteiten. De SKVE wil hoe langer hoe meer aandacht besteden aan de verbindingslijnen tussen de verschillende kunstzinnige disciplines. Dit jaar gaat een omvangrijk projekt van start, waarbij leerkrachten en docenten kunstzinnige vorming uit spel, dans, muziek en a.v.v., leerlingen in het LBO proberen te bereiken. Ook andere samenwerkingsvormen staan op stapel.

AVV in het VO

Hoewel het grootste gedeelte van deze beschrijving betrekking heeft op het basisonderwijs, kun je veel verhalen zonder meer op het voortgezet onderwijs planten. De toenemende vraag naar uitvoering en begeleiding van audiovisuele vorming (nu zo'n 150 uur) wordt daar nog meer dan in het basisonderwijs door roostertechnische problemen doorkruist.

Vaak is er wél apparatuur maar ontbreekt visie en vakkennis om er in de zin van audiovisuele vorming mee te werken. Vandaar ook hier die lijn: lessen in de klas gevolgd door begeleiding aan bijvoorbeeld én vakgroep Nederlands én maatschappijleer zijn de sectoren, die het meest frekwent vragen.

Speciaal op het gebied van het gebruik van video als observatiemiddel voor groepsactiviteit bestaat een begeleidingskursus, waar de audiovisuele vorming geschakeld wordt aan agogische zaken.

Plannen

We hebben veel plannen. De financiële mogelijkheden worden hoe langer hoe minder. De bezuinigingen eisen hun tol. In de visie van veel beleidmakers op het bestuursniveau, is kunstzinnige vorming iets heel wazigs.

Als ze goed keken, zagen ze meer.

BURO KUNSTZINNIGE VORMING ARNHEM (BKV)

Inleiding

Het buro kunstzinnige vorming is een onderdeel van de afdeling onderwijs en volksonwikkeling van de gemeente Arnhem. Aan het hoofd van het buro staat een koördinator, die geassisteerd wordt door een administratieve kracht. De indeling van werkvelden is ontleent aan die van de kunsten: muzikale, beeldende, dramatische, dansante en audiovisuele vorming. Aan het hoofd van iedere sektor staat een konsulent die door een of meerdere medewerkers wordt geassisteerd.

De sectoren zijn niet evenredig ontwikkeld. De muzikale en beeldende sektor zijn door historische ontwikkeling het meest uitgebouwd. De dramatische sektor is gegroeid uit een omvangrijk impressariaatsgebeuren. Dat is ook de oorsprong van het BKV, oorspronkelijk verantwoordelijk voor het gebeuren rond muziekkonser-ten, theatervoorstellingen en bioskoopprogramma's, bestemd voor de scholen van Arnhem. De NSKV heeft jaren geleden de gemeente geadviseerd. Uitbouw naar verschillende sectoren was toen het advies.

Sektor Audiovisuele Vorming

Er bestond al een fonds schoolbioskoop, waaruit filmvoorstellingen werden gefinancierd. Ook werd om het jaar een filmweek georganiseerd die soms een edukatief parallel kreeg. Er werden dan ekstra films gedraaid. Soms ook kwam er een filmer om met kinderen 8 mm films te maken. O.a. Karst van de Meulen. Filmer Hans Hylkema heeft in dat kader op een aantal scholen voor voortgezet onderwijs zijn eigen werk kunnen draaien en met groepen nabesproken. Kinder-voorstellingen werden toen georganiseerd in de bioskopen waar bussen vol af en aan reden.

Na het aantrekken van een konsulent, veranderden langzamerhand de activiteiten. Er werden voor de filmweek voorvertoningen georganiseerd zodat onderwijzers zich konden voorbereiden.

Vooraf de actieve audiovisuele vorming werd gestimuleerd door de konsulent Hans Schaap.

Medewerker Siert van de Berg bouwde een complete unit, waarmee kinderen dia/klankbeelden kunnen monteren, mengen en pulsen. De kast bestaat uit een bak met uitschuifbare slede die een soort lade bevat. Hierin zitten de grammofoon, het mengpaneel en de kassetterekorder met pulser. In het front zitten de versterker, luidsprekers en een kassetdeck. En bovenin de kast bevinden zich een diaprojektor, een sorteerraam en een klein daglichtscherm.

In de loop van vijf jaar zijn voor de scholen allerlei activiteiten ontwikkeld o.a. klankbeelden, animatiefilms, speelfilms en hoorspelen.

Op een gegeven moment werd begonnen met teamtrainingen. Eerst aan hele schoolteams maar hier stapte men van af omdat zich nogal motivatieproblemen voordeden. De eis was nl. dat een compleet team mee zou werken. En voor audiovisuele vorming is dat moeilijk te realiseren.

Een ander probleem was het konstante gesleep met spullen. Daarvoor in de plaats werden kursussen aan schoolafvaardigingen gegeven. Een paar teamleden als vertegenwoordigers van de school. Het waren langdurige kursussen (20 avonden).

Deze cursus bleek te lang. Daarom is het aanbod aan de scholen nu gewijzigd in korte kursussen die een deelgebied van de audiovisuele vorming bestrijken.

Kursisten kunnen in hun onderwijspraktijk door het buro worden begeleid. Daarvoor wordt een begeleidingskontraakt opgesteld die een aantal clausulen bevat. Bijvoorbeeld de uitgangssituatie, de beoogde werkdoelen, de frekwentie van begeleiding en dergelijke. In de afgelopen jaren zijn een aantal experimenten uitgevoerd. Zo werd een schoolklas twee jaar lang intensief begeleid. Een andere school kreeg de beschikking over alle apparatuur van het bureau.

Op dit moment loopt een langdurig projekt rond een zgn. sluisklas waarin turkse kinderen het nederlandse onderwijs in worden gesluisd.

Met audiovisuele middelen, met name met fotografie, en dia's wordt geprobeerd zo snel mogelijk nederlandse sleutelzinnen bij te brengen. Met language-master. Hierdoor loopt een kaart met een zelfgemaakte foto van bijv. een straatobjekt. Het woord staat op een stuk magneetband dat op de kaart is geplakt. De leerling kan zijn eigen uitspraak erop vastleggen en vergelijken.

Apparatuur

Door het fonds schoolbioskoop en een schenking van een grote fotohandel is enige jaren geleden een basis gelegd voor het apparatenbestand van nu. Foto- en filmkamera's, video, geluidsapparatuur en een door ons zelf gemaakte schoolradioset: een krachtige versterker, 100 m kabel voor geluid met om de 15 m een aftakking. Zeven geluidsboksen completeren het geheel. Het is mogelijk om hiermee zelfgemaakte geluidsprogramma's door de hele school heen "uit te zenden".

Daarnaast heeft het bureau een compleet ingerichte doka.

Er zijn koffers met dokasets voor de uitleen.

Maar er zijn slechts enkele vaste afnemers. De leendrempel blijft tamelijk hoog.

Op een enkele school wordt audiovisuele vorming structureel toegepast. Er is gemerkt dat het aanbieden van zaken als filmprojekten, goede handvaten zijn om de school binnen te komen en zo een audiovisuele fundering aan te brengen.

STICHTING MUSISCHE VORMING ENSCHEDE (SMV)

De Stichting Musicche Vorming Enschede, is een voor de volle 100% door de gemeente Enschede gesubsidieerde instelling.

De activiteiten richten zich op alle vormen van onderwijs. Van kleuteronderwijs tot en met het voortgezet onderwijs, inclusief de partieel leerplichtigen.

Het werkplan bevat per discipline verdeelde projekten

Tevens worden er, op aanvraag van scholen, in samenwerking met schoolteams en eventuele wijk- en buurtcentra, speciaal op school- en wijkomstandigheid aangepaste projekten opgezet en uitgevoerd.

In beide gevallen komen kombinaties van disciplines voor.

Naast projekten voor leerlingen en leerkrachten, zijn er ook speciale projekten voor uitsluitend leerkrachten.

Samen met het Creatief Centrum is daartoe bijvoorbeeld een speciale kursus Introduktie Audiovisuele Middelen samengesteld.

De SMV en de leerkracht

De SMV wil anticiperen op de schoolsituatie en met haar activiteiten participeren in het onderwijs. Daartoe is de aanwezigheid en daadwerkelijke aktiviteit van de betrokken leerkracht(en) onontbeerlijk. De SMV stelt het dan ook op meer dan hoge prijs, dat de leerkrachten méédraaien met de projekten, een aktieve bijdrage leveren aan de voorbereidingen en evaluatie en waar mogelijk meedoen aan teamtraining. Het één geeft een veel beter rendement van de activiteiten van de SMV tijdens een projekt, het laatste maakt het de leerkracht mogelijk om ook bij afwezigheid van een SMV-medewerker de musicche methoden te blijven gebruiken in zijn werk.

Nadrukkelijk gesteld: de SMV levert géén vakleerkrachten die het de onderwijzer(es) mogelijk maakt proefwerken na te kijken.

De audiovisuele vorming is op gang gekomen nadat "Film en Jeugd" (nu Stichting Audiovisuele Vorming) uit Amsterdam, een projekt dia-klankbeeld in Enschede had afgesloten.

De discipline audiovisuele vorming bestaat uit een koördinator voor twee dagen in de week (Barend Gerritsen) en drie parttime-medewerkers.

Dia-klankbeeldprojekten

De scholen wordt het diaklankbeeldprojekt 'Zelf je leermiddelen maken' aangeboden. Als doelstelling wordt geformuleerd:

Leerlingen en leerkrachten de fotokamera en de kassetterekorder leren hanteren als kommunikatie- en ekspressiemiddel.

Het vorm geven aan je eigen gevoelens en gedachten over de wereld om je heen stimuleren. Hierdoor een stukje persoonlijkheidsontplooiing op gang brengen.

Integratie van diverse vakken bevorderen.

Een eindprodukt maken dat als lesmateriaal kan dienen.

De medewerkers hanteren de volgende werkwijze:

- Voorbespreking met de leerkracht; bepalen onderwerp.
- les 1: Praten over het onderwerp, uitleg apparatuur. Klas in

- 6 groepen verdelen, iedere groep maakt een draaiboek van een facet van het gekozen onderwerp. Hierin komt te staan
- a. de te fotograferen dingen;
 - b. de met behulp van rekorder te stellen vragen.
- les 2: De 6 groepen krijgen elk een kleinbeeldkamera met dia-film, een kassetterekorder, en gaan aan de hand van het draaiboek aan het werk.
 - les 3: De tijdens de vorige les gemaakte dia's worden besproken.
 - les 4: Voor de tweede keer wordt er gefotografeerd.
 - les 5: Inventarisatie van het verkregen materiaal.
 - les 6: Afsluiting van het geheel, vertoning van het eindproduct.

De resultaten zijn tot nu toe gunstig. Omdat dia-geluidsband zich uitstekend leent voor het opzetten van projecten met andere vakken is er veel vraag naar deze activiteit. Daarom zijn er ook vervolgp projecten waarin meer het aksent gelegd wordt op het bevorderen van fotografie en geluidsregistratie als kommunikatie- en ekspressiemiddelen.

De diaklankbeeld-series die tijdens de vervolgp projecten gemaakt worden, wisselen sterk in thema en uitvoering. Mede door een grotere verzelfstandiging van de leerkrachten, zijn de thema's verdiept en beter uitgewerkt. Integratie met andere ekspressiegebieden geven de diaklankbeeld-series een geheel eigen gezicht, omdat de individuele inbreng van de kinderen groter wordt en de themakeuze niet alleen meer afhankelijk is van een reeds bestaande situatie. De leerlingen kunnen deze situatie zelf eerder kreëren.

Filmen op super 8

Dit projekt verschilt qua werkwijze niet van de dia-klankbeeld projecten. Ook hier schrijven de kinderen zelf het verhaal, maken zelf een draaiboek, verdelen de werkzaamheden, maken tekeningen, tekst en geluid voor b.v. animatiefilms.

De werkwijze is als volgt:

Vooraf wordt met de onderwijzers het onderwerp bepaald. Voorwaarde is dat dit onderwerp in alle deelnemende klassen behandeld kan worden. Op een drietal instruktie-middagen na schooltijd, voorafgaande aan het projekt, wordt ingegaan op het thema en de techniek, o.a. d.m.v. een instruktie-filmpje. Tijdens het projekt wordt gewerkt aan het komen tot een verhaal, het maken van teksten en geluiden, het vormgeven d.m.v. beeldende en bewegingstechnieken.

Gedurende het projekt kan een filmset op school aanwezig zijn. Eén dagdeel in de week komen SMV-medewerkers op school voor begeleiding in de klassen en nabespreking met de leerkrachten. Deze nabespreking - na schooltijd van 16.00-16.45 uur - dient om werkwijze en vervolg van het projekt aan de orde te stellen. Met beide aktiviteiten richt de SMV zich op klas 4, 5 en 6 van het lager onderwijs. Voor het werken in de onderbouw van het lager onderwijs zijn andere disciplines meer geschikt.

Het bevorderen van de kreativiteit en het inventief maken van de kinderen is een belangrijke doelstelling. De leerlingen zijn

zelf met de leerkracht bezig met beeld en geluid, waardoor inzicht ontstaat in de wereld van beeld en geluid. Door zelf audiovisueel bezig te zijn, ga je kritisch staan ten opzichte van produkten die anderen hebben gemaakt.

Het werken met een heel schoolteam zal in de toekomst steeds meer centraal staan, waarbij het geven van kursussen op audiovisueel gebied in dit pakket thuis zal horen.

Audiovisuele vorming is zó veel omvattend dat je beter op de pedagogische academie met scholing kunt beginnen dan later met bijscholing. Zolang er geen goede scholing bestaat, lijkt het onmogelijk deze tak van de kunstzinnige vorming in het schoolwerkplan op te nemen.

NIJMEEGSE VRIJE AKADEMIE

De Nijmeegse Vrije Akademie is een creativiteitscentrum, dat al geruime tijd bezig is met kunstzinnige vorming in het basisonderwijs. Zoals de Muziekschool zich bezighoudt met de muzikale vorming, het Spelcentrum met dramatische vorming, zo is de Vrije Akademie belast met beeldende en audiovisuele vorming. De verschillende instellingen ontvangen hiervoor subsidie van de gemeente Nijmegen. Sinds een jaar of vijf heeft audiovisuele vorming een plekje gekregen in die subsidie. Wel minimaal: de Vrije Akademie krijgt jaarlijks de mogelijkheid om 25 uren te besteden aan een cursus voor leerkrachten uit het basisonderwijs in Nijmegen. Dat betekent, dat de Vrije Akademie geld heeft om 12 woensdagmiddagen een groep leerkrachten een introductie te geven op audiovisuele vorming en werkvormen. Daarna is de subsidiepot leeg, als het gaat om activiteiten op het gebied van de audiovisuele vorming in het basisonderwijs. Mogelijkheden om na de introductiekursus met de onderwijzers/onderwijzeressen op school met hun eigen groepen aan het werk te gaan, om ter plekke begeleiding te geven, zijn er niet. De jaarlijkse poging om met elk denkbaar motief voor dergelijke begeleiding middelen te claimen in de gemeentelijke begroting lopen op niets uit. Om dit verhaal even af te maken:

de cursus, die jaarlijks aangeboden wordt, is een introductiekursus. Onderwijzers/onderwijzeressen maken kennis met een aantal werkvormen die zij binnen hun eigen situatie zouden kunnen hanteren. Afgezien van een stuk achtergrondinformatie rond een aantal algemene uitgangspunten wordt er voornamelijk praktisch gewerkt. liefst met die media, die ook beschikbaar zijn op de scholen, waar de kursisten werkzaam zijn. Het gaat er daarbij om, dat de kursisten in deze korte cursus een model krijgen aangereikt, dat geschikt zou kunnen zijn om ook in hun eigen situatie te hanteren.

De cursus wordt gegeven in het centrum, met gebruikmaking van de (best wel uitgebreide) apparatuur van het centrum.

Het aanbod van de cursus (zie daarvoor de bijlage) wordt in overleg tussen de Gemeente (bureau Culturele Zaken) en de verschillende stichtingen voor kunstzinnige vorming (Muziekschool, Spelcentrum, Vrije Akademie), de School Advies Dienst Nijmegen en de Educatieve Dienst van het Gemeentemuseum opgesteld. De scholen worden door middel van een brochure geïnformeerd over alle mogelijke activiteiten op het terrein van de kunstzinnige vorming. Het zal duidelijk zijn, dat het onderdeel audiovisuele vorming in deze brochure maar zeer klein is.

De Vrije Akademie vond (en vindt) dat wat nu mogelijk is wel erg aan de magere kant is. Vandaar dat besloten werd in 1979 150 uren uit de "eigen" eksperimenterpot te reserveren voor een projekt audiovisuele vorming over een langere periode (minimaal één jaar), op één school, met alle leerkrachten van die school, met als voornaamste doel: het onderzoeken van activiteiten die een plaats zouden moeten krijgen in een schoolwerkplan, of anders geformuleerd: het komen tot aanzetten voor een leerplan audiovisuele vorming in het basisonderwijs. Het beste laat dit projekt zich

omschrijven als een onderzoek naar de voorwaarden waaraan voldaan moet worden om audiovisuele vorming binnen het basisonderwijs en binnen het onderwijsleerproces een plaats te laten krijgen.

Gekozen werd voor een opzet, waarin bijscholing aan de leerkrachten voorafgaat aan projecten die die leerkrachten in hun klassen met hun leerlingen uitvoeren. In de "blokken bijscholing" is niet uitgegaan van de technische aspecten van het werken met audiovisuele media, maar van inhoudelijke zaken. Bovendien werd in die blokken aandacht besteed aan het overdraagbaar maken van deze zaken aan de leerlingen van de verschillende klassen.

In het eerste bijscholingsblok stonden de volgende vragen centraal: "Op welke wijze zijn audiovisuele media inhoudelijk te gebruiken in het onderwijs? Wat is het belang ervan? Wat is de "Taal van beeld en geluid", de kommunikatie?"

In het tweede blok ging het om vragen als: "Welke elementen in een audiovisueel programma geven informatie? Hoe beïnvloeden deze elementen de kijker/luisteraar? Hoe is de kijker/luisteraar daarvan bewust te maken? Hoe kun je zelf als maker van een audiovisueel produkt gebruik maken van dergelijke elementen? Welke verteltechnieken kunnen gebruikt worden om informatie zo te structureren, dat die informatie ook begrepen wordt?"

In het derde (en laatste) bijscholingsblok stond het maken van een produktie centraal.

Dit projekt liep uit: in 1980 werd nog tot aan de zomervakantie doorgewerkt. Hoewel er eigenlijk geen middelen meer aanwezig waren om dit projekt in 1980 door te laten lopen, kon gebruik gemaakt worden van een nog niet gebruikt deel van de middelen, die de Vrije Akademie jaarlijks ter beschikking heeft voor audiovisuele vorming in het voortgezet onderwijs.

Uiteraard is van dit projekt een uitgebreid verslag gemaakt. Een van de aardigste konklusies is wel, dat de onderwijzers na afloop van de intensieve begeleiding vanuit de Vrije Akademie een aantal nieuwe manieren gevonden hebben om bepaalde onderwerpen en thema's in hun klassen te benaderen. Een andere is, dat zij zelf veel bewuster gebruik gaan maken van de op school aanwezige diaserieën. Selektie vooraf blijkt een essentiëel onderdeel van lesvoorbereidingen geworden te zijn.

Natuurlijk verliep niet alles vlekkeloos:

- . Voordat daadwerkelijk gestart kon worden waren een aantal gesprekken nodig, intern (met het docententeam en de koördinator van dit projekt), ekstern (met een aantal scholen, alvorens er met één school een "kontrakt" kon worden aangegaan; met de inspektie voor het basisonderwijs; met het schoolbestuur van de betreffende school; met direktie van de Vrije Akademie; met konsulenten en/of didaktisch medewerkers voor beeldende, muzikale en dramatische vorming etc.). Dat kostte tijd.
- . Tijdens de uitvoering van dit projekt bleek het nogal eens noodzakelijk om wat meer tijd uit te trekken dan oorspronkelijk gepland was. Dat lag niet eens zozeer aan een te ambitieus programma, maar (naast uiteraard de praktische zaken als schoolreisjes, vieringen, afscheid van kollegae e.d.) aan de behoefte van de onderwijzers om aan het aangeboden rustig te kunnen (laten) verwerken.

- . De financiering bleek een voortdurende bron van zorg. Bij de eerste plannen die gemaakt werden, werd gedacht aan een project van een jaar of drie. Dat bleek al gauw niet mogelijk, en dat had konsekwenties: de oorspronkelijke doelstelling was inderdaad te komen tot een schoolwerkplan.
- . Overleg met m.v. de School Advies Dienst zou o.i. een grotere prioriteit moeten hebben, op voorwaarde dan wel, dat de School Advies Dienst audiovisuele vormingsactiviteiten van belang acht.

Het is duidelijk, dat een dergelijk project als hierboven omschreven onze voorkeur geniet. Voorwaarden voor levensvatbaarheid van een dergelijk project liggen in

- . de medewerking van een gemotiveerd schoolteam;
- . de duidelijkheid die de docenten/begeleiders over en weer hebben over elkaars visie en opvattingen;
- . een gegarandeerde subsidie over een langere (3 jaar?) periode.

Programma applicatiekursus audiovisuele vorming

1. Introductie op de doelstellingen en uitgangspunten van audiovisuele vorming, waarin het gaat om de taal van beeld en geluid.
2. Als vervolg hierop: welke verhaalstructuren worden gebruikt, als we de taal van beeld en geluid hanteren. Naast een inleiding worden ook een aantal praktische oefeningen gedaan in deze 2 cursusbijeenkomsten.
3. Introductie voor het werken met dia's en geluid. Een aantal basistechnieken en introductievormen.
4. Opzet van een diaserie, waarbij gewerkt wordt vanuit technieken uit de beeldende vorming (zwart-wit kollages).
5. Het afwerken van deze diaserie, zodat er een serie met geluidsband ontstaat.
6. Het voorbereiden van een fotoserie of fotoboek, dat op school bruikbaar kan zijn. Er wordt een draaiboek gemaakt en er worden opnamen gemaakt.
7. In de doka worden de negatieven afgedrukt.
8. De foto's worden verwerkt tot serie of boek, eventueel aangevuld met teksten en/of ander beeldmateriaal.
9. De opzet van een voor de school geschikte en bruikbare diaserie met geluid (of, als daarvoor belangstelling is: een film op Super 8), het uitwerken van een draaiboek.
10. De beeld en geluidopnamen worden gemaakt.
11. Beeld en geluid worden op volgorde gezet, gemonteerd tot een geluids-diaserie.
12. Het uitwisselen van ervaringen, opgedaan bij het werken met in de cursus meegemaakte mogelijkheden en informatie over andere mogelijkheden van het werken met audiovisuele media in het onderwijs, informatie over literatuur, kinderfilms, adressen voor apparatuur etc.

ONDERWIJSKUNDIG CENTRUM GEWEST HELMOND (OCGH)

Binnen het OCGH is een werkgroep audiovisuele media. Deze werkgroep werd opgericht nadat het ministerie van O&W aan onderwijsbegeleidingsdiensten een subsidie verleende om eenvoudige audiovisuele apparatuur aan te schaffen. De bedoeling was dat daarmee scholen voorlichting kon worden gegeven over het gebruik van audiovisuele media in het onderwijs.

De werkgroep heeft zich ten doel gesteld alle schoolbegeleiders op de hoogte te brengen van het technisch gebruik van de aanwezige apparatuur en van de gebruiksmogelijkheden van deze apparatuur zowel in de eigen werksituatie als op de scholen.

Deze taak heeft ze vooral willen realiseren door het opzetten en uitvoeren van een aantal workshops voor alle schoolbegeleiders.

De a.v.-werkgroep heeft gemeend binnen het OCGH de apparatuur dienstbaar te maken.

- door het kunnen (laten) zien van videobanden, films, dia's. etc.;
- door het opnemen c.q. overspoelen van videobanden van reeds bestaande produkties;
- door het zelf vervaardigen van kleine produkties.

De huidige a.v.-werkgroep heeft in totaal 70 dagen op jaarbasis ter beschikking om haar werkzaamheden te verrichten.

De werkgroep bestaat uit 4 schoolbegeleiders en de dokumentalist/mediathekaris. Allen hebben in meerdere of mindere mate affiniteit met de audiovisuele vorming.

Er is een kontaktpersoon die 40 dagen van de beschikbare tijd aan deze werkzaamheden mag besteden.

De werkgroep houdt zich met de volgende werkzaamheden bezig:

- . handleidingen voor alle apparaten;
- . opzet van workshops;
- . spelregels i.v.m. media-beheer;
- . opzet van een dokumentatiesysteem;
- . eigen professionalisering;
- . besprekingen (1x per 14 dagen);
- . produkties, gemaakt door of m.b.v. de a.v.-groep;
- . verzorging filmvoorstellingen;
- . kontakten met service-verlenende instellingen;
- . kontakten met andere onderwijsbegeleidingsdiensten;
- . kontakten met leveranciers;
- . deelname aan de kerngroep media-kundigen van het WPRO;
- . hulp aan schoolbegeleiders;
- . hulp aan scholen (m.b.t. gebruik van video, kassette-rekorder, a.v.-ondersteuning ouderavonden).

De vragen van kollega's en vanuit de scholen komen in de praktijk neer op de volgende activiteiten:

- Zeer veelvoudig gebruik van a.v.-apparatuur.
- Informatie over bestaande soft-ware.
- Hulp bij het vervaardigen van programma's video-band-dia-series.

- Hulp bij het installeren van apparatuur voor vertoning.
- Informatie over inpassing van a.v.-media soft-ware binnen themadagen, studie-middagen.
- Vragen over aanschaf van apparatuur en soft-ware.
- Veel vragen van scholen om met behulp van schoolbegeleider tijdelijk over apparatuur en soft-ware te kunnen beschikken.
- Vragen om snelle instructie voor schoolbegeleiders wanneer ze apparatuur gaan gebruiken.
- Vragen om een overzicht van alle aanwezige soft-ware en vragen over de mogelijkheden tot gebruik ervan.
- Vragen over mogelijkheden van a.v.-media als middel tot intern professionaliseren.

Deze werkzaamheden bestrijken een periode van twee jaar.

Meer en meer wordt binnen de dienst de behoefte gevoeld om te komen tot een wat gericht beleid m.b.t. de audiovisuele media. De onlangs door de kerngroep mediakundigen uitgebrachte WPRO-nota "Het beleid m.b.t. audio-visuele media binnen de begeleidings-diensten" wordt bij het opstellen van een dergelijk beleidsplan als leidraad gebruikt.

Met name de ondersteuning van scholen t.a.v. de audiovisuele vorming vormt een belangrijk aandachtspunt. Het begin daartoe is inmiddels gemaakt met een enquête gehouden onder bezoekers aan een workshop audiovisuele vorming die door Harry Peters (SAV) op een onderwijsdag in Helmond verzorgd werd. Met deze enquête wordt onderzocht of er behoefte bestaat bij deze onderwijsgeevenden aan een kursusaanbod audiovisuele vorming.

Een van de leden van de werkgroep zit in het regionaal overleg Eindhoven waar audiovisuele vorming een punt van bespreking is. Een ander lid van de werkgroep zit in de kerngroep mediakundigen die onlangs contacten heeft gelegd met de SLO m.b.t. het projekt a.v.-vorming.

SCHOOLADVIES- EN BEGELEIDINGSDIENST OOSTELIJK GRONINGEN (S.A.B.O.G.)

Binnen de onderwijsbegeleidingsdienst Oost-Groningen bestaat al ongeveer 7 jaar een audio-visuele poot. De eerste vijf jaar was de functie van deze afdeling voorlichting geven over het gebruik van A.V. Media in het onderwijs en dan voornamelijk in overdrachtsituaties. Dus het gebruik van overhead projektor, dia's, video, en film. Tegelijkertijd ontstond ook de behoefte om de media te integreren in begeleidings- en voorlichtingsbijeenkomsten. In dit kader werden allerlei programma's vervaardigd welke door de begeleiders worden gebruikt. De laatste 2 jaar is door het ontstaan van een part-time functie mediakundige er een 3e functie bij gekomen, nl. het geven van cursussen, bijscholing op het gebied van de audio-visuele vorming.

- Het karakter van deze bijeenkomst audio-visuele vorming is een workshop. In een aantal bijeenkomsten wordt voorlichting gegeven over de functie van taal van beeld en geluid. De doelgroepen welke de bijeenkomsten bijwonen, zijn leerkrachten uit het kleuter- en lager onderwijs. De bijeenkomsten vallen meestal binnen de planning van een aantal bijeenkomsten rond wereldverkenning. Er wordt dan binnen het werkplan ruimte gemaakt voor 2 of 3 middagen werken met A.V.-Media.
- Daarnaast zijn er groepen leerkrachten die incidenteel voorlichting vragen rond het gebruik van A.V.-Media. Dan wordt ook altijd het A.V.vormings- en A.V.ekspressie-aspekt benadrukt.
- Binnen een aantal werkgroepen die zich bezig houden met muzikale vorming zijn ook een aantal bijeenkomsten gepland rond het gebied van de A.V.-vorming.

De bijeenkomsten worden meestal heel enthousiast gevolgd en er gaat vaak een wereld open voor de leerkracht. In vele gevallen worden ook opgedane werkvormen overgeheveld naar de klassesituatie.

De doelstelling van audio-visuele vorming is: mensen mogelijkheden geven om inzicht te krijgen in de functie van de taal van beeld en geluid en deze media te leren hanteren als communicatie media om eigen ideeën, gedachten te verwerken in een A.V.-produkt, dat de toets der kritiek, zowel esthetisch als inhoudelijk kan weerstaan. En dat door de werkvormen een ontmythologisering van de massamedia ontstaat. Om dit te bereiken ontbreekt tijd en prioriteitstelling.

De momenteel georganiseerde bijeenkomsten zijn bij lange na niet voldoende. Er zal veel meer geïnvesteerd moeten worden in tijd en mankracht en materiaal.

De korte cursussen hebben niet het gevolg dat er een diepgrijpende attitude verandering ontstaat t.a.v. de audio visuele vorming. Hoogstens is er van een eerste bewustmaking sprake.

Omdat dit alles zich dus nog maar in een experimenteel stadium bevindt, is er nog geen sprake van een zinvolle opname in het schoolwerkplan t.a.v. A.V.-vorming.

Omdat het gehele gebied der A.V.-vorming nog voornamelijk het pakket is van een part-timer wordt het beleid t.a.v. deze problematiek nog niet gedragen door de andere medewerkers van de dienst. Via inservice training wordt gepoogd deze lakune op te vullen. Maar net als bij andere O.B.D.'s is tijd, geld en mankracht de eeuwig storende faktor. Om daadwerkelijk met audio-visuele vorming bezig te kunnen gaan, zal het als prioriteit gezien moeten worden binnen het beleid van de dienst.

Naast het werken met scholen, zijn er ook nog kontakten met de Pedagogische Academie. Deze behelsen één voorlichtingsmorgen per jaar over het gebruik van A.V.-Media in onderwijsleersituaties.

Incidenteel wordt hulp verleend in het opstellen van draaiboeken, montage en faciliteiten verleen t.a.v. de apparatuur. Wat betreft de toekomstige ontwikkelingen wordt geprobeerd met enkele schoolteams langere werkverbanden te creëren.

Inhoudelijk gezien bestaat de cursus uit de volgende onderdelen:

A	de funktie van beeld
(enkelvoudig)	De emotionele betrokkenheid tussen toeschouwer en beeld.
Het gezichtspunt van de producent gerealiseerd door kamerastandpunt, beeldkeuze etc.
Het informatieve karakter van het beeld en de suggestieve werking hierin.
B	de funktie v.d. geluidslaag	De emotionele betrokkenheid tussen toehoorders en geluid.
De opbouw van het klankbeeld.
De technische mogelijkheden daarin.
Het informatieve karakter van de geluidslaag en de suggestieve werking daarvan.
C	Het manipulerende karakter van de massamedia via analyse van documentaire en reklameshots.	
D	Het vervaardigen van een audio-visueel produkt video/diaklankbeeld gericht op wereldverkenning rekeninghoudend met de voorgaande informatie.
In deze cursus wordt gedifferentieerd gewerkt naar kleuterschool, onder-, midden- en bovenbouw.	
	Technieken:	krasdiaserie + geluidslaag
tekendiaserie + geluidslaag
themagericht diaklankbeeld
videofilm.

interviews

Henk Smits is schoolleider van de Tweede Amstelveense Montessori Basis-school. Hij is specialist audiovisuele vorming binnen de redactie van Aldoende.

Zo'n zeven jaar geleden ben ik met audiovisuele vorming in het onderwijs begonnen. Toen kon je hier in Amstelveen inschrijven voor een projekt van de Stichting Film en Jeugd. Dat heb ik gedaan en Karst van der Meulen kwam op school om met de kinderen een diaprojekt te doen. Het sprak me zo aan dat ik een cursus bij Film en Jeugd ben gaan volgen.

Een tijd daarna zijn hier twee programma's voor de serie "Media in de school" van Teleac opgenomen. De ene uitzending ging over het werken met film en de andere over een projekt waarbij geluidsdiaseries werden gemaakt.

Nu ben ik met anderen bezig om een methode voor audiovisuele vorming te schrijven.

Dat zal bij de Stichting Audiovisuele Vorming (SAV) worden uitgegeven.

INVLOED

Vroeger hield ik veel lezingen, dat doe ik nog zelden. Ik ben er van afgestapt om mensen te overtuigen van het belang van audiovisuele vorming. Nu steek ik m'n energie liever in mijn eigen school.

Laatst hield ik toch nog een lezing en onverwacht kwam er een diskussie op gang omdat iemand zei dat je kinderen helemaal niet audiovisueel moest vormen: "Laat ze er maar mee gekonfronteerd en beïnvloed worden, maar niet op school, want apparatuur beperkt de menselijke beleving".

Als je zo redeneert vind ik dat de school van de maatschappij geïsoleerd wordt. Bewustwording van de invloed van de media is wel degelijk een functie van het onderwijs.

schoolleider

WAAROM AUDIOVISUELE MEDIA IN DE SCHOOL?

Het actieve gebruik van audiovisuele media in de school, dus het zelf filmen, fotograferen en geluid opnemen, vindt zijn rechtvaardiging niet in zichzelf; het doel kan niet zijn om goede films, foto's en geluidsbanden te maken.

Wie er mee begint doet er goed aan zich tevoren te realiseren wat hij wil bereiken; in welke gebieden kan actief mediagebruik binnen het bestaande onderwijs fungeren en waar kan het vernieuwingen stimuleren.

Hans Wijnants
Aldoende

Er wordt een plaat voor de klas gezet, met de achterkant naar de kinderen toe. Telkens komt een kind naar voren en vertelt wat er op de plaat staat. Op het bord vindt een inventarisatie plaats. Dan wordt de plaat naar de klas gedraaid en wordt er naar het belangrijkste op de plaat gevraagd. Ook relaties binnen de plaat en informatie die niet op de plaat staat maar men wel weet (het referentiekader) komen aan de orde. Met het oog op de verwerking wordt gevraagd wat er verder zou kunnen gebeuren. De 1e jaars leggen dat vast in een tekening, 2e, 3e en 6e jaars in een geschreven verhaal.

Rembrandtschool: Een audiovisueel palet

MEDIAWEERBAARHEID

Laat ik een voorbeeld geven:

Toen er een tijd geleden in het onderwijs gestaakt werd, besteedde de actualiteitenrubriek van de NCRV daar op een verschrikkelijk manipulerende wijze aandacht aan. Ze hadden bij een school, leerlingen geïnterviewd over de staking. Je kreeg te horen dat hun leraren mooie huizen hadden en auto's en dat er geen reden was om te staken. De NCRV-rubriek had er dus duidelijk een mening over, maar liet die door de leerlingen vertolken. De informatie wordt dan bewust verengt.

Ik wil dat kinderen leren zulke informatie te doorzien. Anders worden ze genomen bij het leven. Dat leren moet dan niet op een droge analyse gericht zijn, maar het moet op een ontdekkende manier gebeuren, zodat ze het in hun omgeving kunnen herkennen. (En door ze zelf met apparatuur te laten werken, leren ze eigenlijk ook om er zelf mee te manipuleren.)

Wanneer je met visueel materiaal op het niveau van de kinderen bezig bent, dan draagt dat bij tot hun weerbaarheid. Ze maken de koppeling van hun eigen werk en wat ze verder zien. Met de kroning hebben we kranten behandeld. We zijn de verschillende voorpagina's gaan vergelijken. Wat staat er op? Zijn het alleen foto's van de koningin of ook foto's van de rellen? Van welk standpunt is een foto gemaakt? Vanuit de politie gezien of vanuit de steningooier, met een hele politiemacht tegenover zich? Zijn de koppen die er bij staan groot of klein? Beïnvloedt de tekst de betekenis van de foto? Op die manier behandelen we vaak actuele gebeurtenissen. Kinderen zijn meestal één krant gewend. Het is goed dat ze merken dat er ook meer meningen zijn. Met activiteiten als dit leren ze ook hoe je door een standpunt in te nemen, gevoelsargumenten kan verpakken.

OEFENINGEN

Audiovisuele media moeten naar mijn mening helemaal in het onderwijs opgenomen zijn.

Zoals kinderen kleurpotloden gebruiken, moeten ze ook fototoestellen kunnen pakken om met foto's en dia's vorm te geven aan hun mening. Daar gaan natuurlijk heel wat oefeningen aan vooraf. Leerlingen hebben bij ons een vrije

werkkeuze. Op eigen initiatief kunnen ze materialen gaan gebruiken en opdrachten uitvoeren waarbij een aantal aspecten van de audiovisuele vorming aan de orde komen. Ze gebruiken bijvoorbeeld foto's om de belangrijkste elementen daarin te leren herkennen en aan te geven waardoor het beeld bepaald wordt.

Om verhaalstructuren duidelijk te maken, behandel ik strips. Uit een strip laat ik een gedeelte weg, dat moeten ze zelf proberen in te vullen. Ook aan de hand van Laurel en Hardy films heb ik duidelijk gemaakt hoe een verhaalstructuur in elkaar zit. Elementen als spanning, verwachting en eskalatie kan je op die manier goed laten zien. En voor wat het geluid betreft, oefenen ze met het houden van interviews.

PROJEKTEN

Als ze uiteindelijk aan eigen producties gaan werken, koppel ik steeds weer terug naar de oefenstof die ze gehad hebben.

Een paar jaar geleden hebben we een projekt gedaan vanuit de opdracht "Maak een geluidsdiaserie over de school".

Twee groepen gingen los van elkaar aan de slag. De ene groep moest in die serie uit laten komen dat het een heerlijke school is en dat ze er eigenlijk nooit weg willen. De andere groep moest aan iemand van de gemeente duidelijk maken dat het op school een onhoudbare toestand is met de noodgebouwen waarin we zitten.

Het ging er dus om hoe je met beelden verschillende meningen over kan dragen, terwijl het onderwerp hetzelfde is.

Kortom: een beeld en een volgorde van beelden is altijd een mening.

BEELDEN IN AMSTELVEEN

Het is naar mijn idee de taak van de opvoeder om kinderen kennis te laten maken met alles wat er in hun omgeving is.

Omdat er zoveel beelden in Amstelveen staan ben ik een projekt gestart over beelden. Eerst heb ik de leerlingen gevraagd om eens op te letten waar ze allemaal staan en hoe ze er uit zien. Dat gaf een lawine van informatie. Iedereen had wel een beeld gezien. Soms verschilden de interpretaties van de

Om de kinderen hun omgeving eens op een andere manier te laten bekijken zijn er vele manieren. Gerichte kijkopdrachten en speurtochten zijn er enkele. Een andere manier om informatie over de omgeving te verzamelen is door middel van de fotokamera. Moeten we nu van tevoren de kinderen vertellen wat ze allemaal gaan zien?

Née.

Ten eerste weten we dat niet. De keuze is te groot. Maar bovendien nemen we dan veel van de spanning weg. Zelf op onderzoek gaan en terugkomen met dingen die nog niemand weet, maakt van de kinderen een soort ontdekkingsreizigers.

Kinderen die met een gerichte opdracht op onderzoek uitgaan, gaan iets nieuws ontdekken. Dit is een serieuzere bezigheid dan na te gaan of het verhaal van de meester wel klopt.

*Hans Wijnants
Aldoende*

Tijdens het proces van fotograferen, observeren en verwerken zijn de voorwerpen voor de kinderen meer gaan leven. Het gaat er nu om, de relatie met de maatschappelijke werkelijkheid te leggen.

De gefotografeerde objecten vertellen een verhaal. In een groeps gesprek kan dat verhaal worden 'ontcijferd'. Met een aantal vragen kunnen we het gesprek richting geven:

Hoe is het voorwerp gemaakt?

Is het handwerk, is het aan de lopende band gemaakt?

Waarvoor dient het, is het handig in het gebruik?

Met welke bedoeling is het gemaakt en vind je dat zinvol?

Hoe denk je dat de mensen, die het voorwerp maakten, leven?

Hebben ze plezier in hun werk?

Zijn ze rijk of arm?

*Hans Wijnants
Aldoende*

We maakten eerst een kamera van een leeg soepblikje. Het deksel was, dat ligt voor de hand, al van het blikje af. We priemden met een klein spijkertje een gaatje in de bodem, maakten van een stukje overtrekpapier over de open kant, bevestigd met een elastiekje, de gevoelige plaat, en verduisterden die met een vel kaftpapier. De resultaten waren wat onscherp, maar het geijkte beeld van de omgekeerde, brandende kaars verscheen in ieder geval op het 'scherm'.

Na de soepblik-kamera maakten we soortgelijke kamera's van schoendozen en krijtkistjes. Van binnen zwart geverfd, gaven ze een helder beeld.

Al deze kamera's hadden het zelfde bezwaar: foto's konden we er niet mee maken. En toch wilden we dat. Echte foto's maken met een zelf gebouwde kamera. Dat zo'n eksperimenteerkamera ons gewone fototoestel niet zou kunnen vervangen, wisten we natuurlijk ook wel, maar toch...

Kees Baart
Aldoende

beelden nogal: de een zag er dan een aap in en de ander een mannetje. Een van de opdrachten uit het projekt was: "Maak een foto van een beeld en laat daarmee zien wat je het meest interessante aan het beeld vindt". Als voorbereiding van die activiteit heb ik een serie dia's laten zien, waarin een kind op verschillende manieren gefotografeerd is: dichtbij en veraf of alleen een detail. Daarmee probeer ik de leerlingen bewust te maken van het feit dat een standpunt erg van invloed is op de betekenis van de foto.

EKSPRESSIE

Ik wil kinderen ook de middelen in handen geven om zich te uiten. Maar met de term ekspressie kan ik binnen de audiovisuele vorming geen kant uit. Activiteiten in dat kader doen me denken aan een fotograaf of een vader van één van de kinderen die op een paar middagen een film met kinderen komt maken. Het is zo incidenteel, de vormende waarde is zo gering. Produkten kunnen ook als ze niet onder de vlag van ekspressie gemaakt zijn, een grote zeggingskracht hebben.

Vorig jaar is naar aanleiding van het thema "Het leven van de mens" een fantastische diaserie gemaakt. Het begint in de wieg, dan de school, werkloos zijn, trouwen, ruzie maken en uiteindelijk scheiden. De problemen waar de kinderen zelf mee zitten knallen eruit. Er zat een enorme emotionaliteit in de serie verwerkt. Je ziet dan ook dat het bij andere kinderen een hele sterke herkenning geeft.

PROJEKT VOEDING

Voor de programma's van Teleac die hier opgenomen zijn, hebben we een projekt over voeding gedaan. Er is een groepje geweest dat een geluidsdiaserie over kaas gemaakt heeft. Ze zijn naar de kaasfabriek gegaan en naar de kaasmarkt. Andere groepen hebben groenten of vitamine als onderwerp gekozen. Er is toen ook een geluidsdiaserie gemaakt over een pluimvee-bedrijf. Het was een legbatterij van achttienduizend kippen. De kinderen hadden zich erg goed op het bezoek aan het bedrijf voorbereid en een hele serie vragen opgesteld zoals:

"Wat kost een ei? Wanneer paart een kip? Hoe komt het dat kippen grote en kleine eieren leggen?" Maar ze hadden geen vragen over de bio-industrie. Toen ze de serie aan hun klas lieten zien, kwam de opmerking dat hun vragen niet erg kritisch waren. Daarna brandde de discussie los: "Is het niet verschrikkelijk dat ze kippen met z'n vieren in zo'n klein hokje stoppen! Ja, daar hadden de makers niet zo over nagedacht. Maar de bio-industrie is naar aanleiding van de diaserie toch aan de orde gekomen. Het was dus eigenlijk hele goede informatie. Het spreekt door de dia's en het geluid ook veel meer aan dan een gewoon verhaal over het onderwerp. De overdracht van kind tot kind is heel effectief, de emotionele betrokkenheid is groter dan van een volwassene tot een kind.

Ik had natuurlijk van te voren aan de makers kunnen zeggen welke elementen er aan hun produkt ontbrak. Maar ik vind dat ze dat in de konfrontatie met de klas maar zelf moesten ontdekken.

FILMPROJEKTEN

De filmprojecten liggen meestal niet in de documentaire-sfeer. Ze moeten zelf een verhaal als uitgangspunt bedenken.

Vaak willen ze verhalen maken over boeven. Dan ben ik wel zo autoritair, dat ik ze verbied om dat te kiezen. We hebben al zoveel boeven-verhalen en ik vind dat je kinderen best een andere richting in mag duwen. Dan blijkt ook dat ze tot veel meer in staat zijn dan het herkauwen van cliché's.

Als kinderen écht geen onderwerpen voor een film kunnen verzinnen, help ik ze met suggesties. Ook let ik er op dat ze de logika van de film in de gaten houden.

Ze nemen vaak veel te grote sprongen in de film, die niemand ooit zal begrijpen als hij niet bij het maakproces is geweest.

Kinderen moeten zich ook verzelfstandigen in het gebruik van de audiovisuele media. Ze moeten alles in handen krijgen. Er is dus niet een aparte kamerploeg, een geluidsploeg en een

Korte tijd nadat het idee van fotograferen met een zelf-bouw-kamera was ontstaan, vonden we in 'Kunst und Unterricht' (Heft 37, juni 1976) de bouwtekening van wat we zochten: een kassette-kamera van nog geen drie gulden.

Voor de bouw heeft u nodig:

- stukje karton (uit de envelop waarin u Aldoende ontvangt haalt u er vier);
- stukje stevig papier;
- dop van een viltstift of kurkje;
- paar elastiekjes;
- stukje aluminiumfolie;
- naald;
- velpon of colall;
- schaar;
- mes;
- 126-kassette (inlegfilm voor Instamatic kamera's);
- plastik buisje met 3 cm doorsnee en 1,5 cm lengte met sluitend deksel of, als u dat niet heeft, met een kurk of een prop watten.

Kees Baart

Aldoende

kostuumploeg. Ze moeten allemaal de mogelijkheid hebben om elke activiteit uit te voeren, ook de montage.

Er is een film gemaakt over de ontdekking van Amerika door Columbus. Die is opgenomen in "de Poel", een meertje met eilandjes erin. Ze hebben voor deze produktie zelf de kleding gemaakt, roeiboten gehuurd en de geschiedenis ekstra bestudeerd. In de film zie je galei-slaven naar het eiland roeien en Columbus plant de italiaanse vlag. Meteen worden de ontdekkers door indianen belaagd.

Met de plot van de film hebben ze wel wat moeite gehad. Uiteindelijk laten ze Columbus en z'n mannen door de indianen insluiten. Een lijfwacht haalt dan een spiegeletje te voorschijn, laat er een indiaan in kijken, die schrikt daar erg van en rent weg met al z'n stamgenoten achter zich aan. Het geheel is verschrikkelijk leuk opgenomen vanaf een roeiboort. Dat was bepaald niet eenvoudig omdat ze er op moesten letten geen flats in beeld te krijgen.

Daarnaast hebben we een hele serie filmpjes gemaakt "over" de geschiedenis van de lage landen. Tussen de onderwerpen door zie je dan een kind de bladzijden van het boek omslaan.

KINDERFILMS

We hebben pas geleden naar een aantal films uit het jeugdfilmcircuit gekeken. Na een paar dagen ga ik er dan met de kinderen over praten. Dat doe ik niet meteen omdat het eerst een beetje moet bezinken, het zijn vaak nogal emotioneel getinte films.

Bij de bespreking komen ze zelf met de dingen die de meeste indruk op hen hebben gemaakt. Opvallend is dat ze bepaalde overgangen in tijd en ruimte niet begrijpen. Dan verwijs ik naar de stripverhalen die ik met ze heb behandeld. Daar hebben ze geleerd om die stappen te maken en er betekenis aan te geven.

Een film als "De gebroeders Leeuwenhart" is door de sprongen die er in voorkomen alleen begrijpelijk voor de oudste kinderen. Kenmerkend is dat de

wat jongere kinderen het boek wel begrijpen maar de film niet. Met een boek draai je natuurlijk je eigen film. Je moet ook niet proberen een soort film-analyse te geven vind ik. Zelfs niet op hun nivo. Je moet van de beleving, die kinderen hebben bij een film, afblijven. Vroeger vond ik bepaalde boeken verschrikkelijk mooi, daar mocht niemand wat over zeggen. Als ik ze nu lees vind ik ze flauw en moralistisch.

DOELEN

Het direkte doel van de audiovisuele vorming is het begrijpen en hanteren van de taal van beeld en geluid. Het achterliggende doel daarvan is kinderen kritisch maken ten opzichte van de signalen die ze uit de maatschappij krijgen. Kinderen moeten zich ontwikkelen tot zelfstandige mensen. Dat zijn ook de doelen die het Montessorri-onderwijs zich stelt: Het kind helpen om een zelfstandige, onafhankelijke volwassene te worden. Daarbij rekening houdend met wat een kind in elke ontwikkelingsfase aankan. Dat is allemaal nog niet zo specifiek voor het Montessorri-onderwijs. Kenmerkend is wel dat als een kind behoefte heeft om zich te uiten, het elk middel kan kiezen, ook de audio-visuele media.

RAAMLEERPLAN

Ik zit in een groep die een raamplan kunstzinnige vorming voor het Montessorri onderwijs moet samenstellen. Audiovisuele vorming maakt daar deel van uit.

Er is op dit moment al een raamleerplan taal en rekenen en met kosmische opvoeding is men bezig.

De bedoeling is dat de scholen uit de raamleerplannen kunnen putten voor het opzetten van hun schoolwerkplan. De basis wordt gevormd door de ideeën van Maria Montessori. Daarnaast komt een overzicht van de in Nederland heersende ideeën over kunstzinnige vorming.

Ook een methodische beschrijving van de audiovisuele vorming wordt er een onderdeel van.

Omdat het nog geen vak is in het basisonderwijs, vind ik het erg belangrijk dat die beschrijving met doelen, ideeën en werkvormen in het raamleerplan komt. Dan zullen de scholen er

eerder iets aan gaan doen.

INTEGRATIE

Ik vind dat audiovisuele vorming een apart vak zou moeten zijn. Die legitimatie is er. Het heeft een eigenheid die in het onderwijs aan de orde moet komen.

Als het bij verschillende vakken ondergeschoven wordt komt er niets van terecht. Maar ik vind ook dat de media gebruikt moet worden bij activiteiten die op een heel ander gebied liggen.

Als een kind bij aardrijkskunde vorm wil geven aan een opdracht dan moet het de mogelijkheid hebben om die media te gebruiken. Dat versta ik onder een geïntegreerd mediagebruik. De aspecten van de audiovisuele vorming komen dan toch ook weer ter sprake. Het is sterk vakoverschrijdend.

BIJSCHOLINGSKURSUS

Een paar jaar geleden hebben we in samenwerking met het A.P.S., een cursus audiovisuele vorming georganiseerd. Die cursus heb ik toen zelf gegeven aan de onderwijzers en kleuterleidsters van onze school en van andere Montessori-scholen. Dat ging op zich heel goed, maar we zijn er toen niet in geslaagd om dat heel methodisch op te zetten.

De marge die je hebt in het onderwijs om naast het normale reilen en zeilen van de school nog ekstra dingen op te zetten is natuurlijk vrij klein. Begeleiding maakte er nog geen deel van uit. Nu weten we door de ervaringen die de SAV met cursussen heeft, dat de begeleiding er aan gekoppeld moet worden. Anders is het zinloos. Er komen zoveel problemen om de hoek kijken:

Als traditionele scholen met audiovisuele vorming aan de gang gaan, dan blijkt dat de werkvormen die er gewoonlijk toegepast worden, niet meer voldoen. Er moet dan wel begeleiding zijn om nieuwe werkvormen ingang te doen vinden. Dan wordt ook duidelijk dat audiovisuele vorming vakoverstijgend is. Dat het als werkvorm met andere vakken te combineren is.

'Vroeger was de school de voornaamste bron van informatie, tegenwoordig is dat niet meer zo. Je hebt nu talloze andere middelen als film, televisie, al die media. De school moet zich nu af gaan vragen hoe ze de leerlingen wegwijs maakt in die baaierd van informatie.'

A. Pais

De Nederlandse onderwijzer lijdt aan beroepsovervraging. Alle op het lesrooster vermelde vakken moet hij deskundig en voldoende gemotiveerd kunnen geven. Vooral op het gebied van de kunstzinnige vorming blijkt de dagelijkse werkelijkheid in tegenspraak te zijn met deze utopische verwachting.

Door deze beroepsovervraging blijkt op de meeste basisscholen het niveau van de kunstzinnige vorming afhankelijk van vrijblijvendheid en toeval.

Dit heeft onder meer tot gevolg dat er slechts in uitzonderingsgevallen sprake is van een enigszins continue ontwikkeling op het gebied van de kunstzinnige vorming.

Rapport Renders
1968

ONDERWIJSBEGELEIDINGSDIENST

Vier jaar lang heb ik in samenwerking met de onderwijsbegeleidingsdienst een kortlopende bijscholingskursus gedraaid. Het was voornamelijk gericht op het gebruik van video en de aspecten van audiovisuele vorming die daar bij komen kijken. Dat liep allemaal erg goed, de leerkrachten waren enthousiast.

Nu is er nog wel behoefte aan begeleiding op dit gebied, maar omdat audiovisuele vorming niet opgenomen is in het leerplan, gaat de dienst daar niet op in. Er is ook weinig kennis van zaken. Onderwijsbegeleidingsdiensten hebben wel mensen in dienst die belast zijn met het geven van technische informatie, maar niet met audiovisuele vorming. Overigens vind ik dat begeleiders om de zoveel tijd weer in het onderwijs terug moeten, willen ze niet vervreemden van de praktijk. Ze hebben vaak een weinig aktueel beeld van de praktijk van het onderwijs omdat ze zelf niet dagelijks de verantwoording voor een groep kinderen hebben.

docent fotografie

Jos Ruysenaars volgde een opleiding elektrotechniek. Door zijn hobby, de fotografie, is hij in het vak gekomen. Na het staatsexamen vakfotografie begon hij eerst met huwelijksreportages - 'pluimvee noemde ik dat op het laatst' - en later ging hij over op de industriële fotografie. Daarnaast gaf hij fotokursussen op vier vormingscentra.

Om meer idee te krijgen van het vormingsaspect volgde hij de filmpedagogische opleiding bij Film en Jeugd (nu Stichting Audiovisuele Vorming) te Amsterdam.

Hij geeft foto- en videokursussen op het creatief centrum De Hof te Amersfoort. In het kader van de activiteiten van de werkgroep Musicische Vorming Basisonderwijs (MVBO) doet hij mee aan het project 'ontmoeting met een kunstenaar' en voert hij filmprojecten uit. Daardoor komt hij regelmatig op lagere scholen waar hij werkt met kinderen en leerkrachten.

TECHNIEK EN INHOUD

Ik maak duidelijk een onderscheid tussen de techniek en de inhoud. Dat komt waarschijnlijk door mijn technische achtergrond. Uiterst moeizaam ben ik me bewust geworden van het feit dat inhoud veel belangrijker is dan techniek. Vooral het werken met jonge kinderen heeft mij beïnvloed.

Kinderen denken niet in techniek. Ze zijn bezig met wat ze zien en ontdekken. In dat stadium kijken ze echt. Zien ook veel details en zijn nog in staat zich te verbazen.

Bij volwassenen ligt dat anders. Die hebben deze manier van kijken verleerd. Zij verwonderen zich niet meer maar bewonderen, vooral technische apparatuur. Op de fotokursussen moet ik altijd duidelijk maken dat apparatuur niet echt belangrijk is. Het gaat om de manier van kijken en om de persoonlijke uitwerking. Daarbij valt alle verschil in apparatuur weg.

Volwassenen moet ik meestal eerst bewust maken van het feit dat ze ook op een andere manier kunnen kijken. Door-

Foto's kunnen nog iets anders zijn dan een reproductie van de werkelijkheid. Met enkele spelsuggesties kunnen we de kinderen inspireren om foto's te maken die iets be-tekenen. Dat wil zeggen: foto's die tekens zijn voor denkbeelden

*Hans Wijnants
Aldoende*

dat iedereen verschillende interessegebieden heeft, ziet iedereen zijn eigen dingen.

Kinderen daarentegen wil ik duidelijk maken welke elementen ze eigenlijk zien en dat als je de elementen verwisselt er ook een ander verhaal ontstaat. Beeldtaal.

FILMPROJEKTEN

De filmprojecten die ik verzorg, duren drie weken. Ik begin altijd met een praatje over het verschil tussen film en fotografie en leg het gebruik van de kamera uit. Vooral de functie van de zoeker benadruk ik. 'Als je weet wat je wilt opnemen, moet je zorgen dat het duidelijk en belangrijk in de zoeker te zien is.'

- eerst foto's

Daarna verdeel ik de klas in drieën omdat ik drie polaroidkamera's tot mijn beschikking heb. De drie groepen krijgen de opdracht om in de omgeving van hun school dingen te fotograferen die ze belangrijk, gek, raar of vreemd vinden. Ze mogen niet elkaar fotograferen en de foto's moeten allemaal verschillend zijn.

- dan schrijven

Met deze foto's maken ze een verhaal. Ik leg uit dat je op verschillende manieren over foto's kunt schrijven. Je kan bijvoorbeeld beschrijven wat er op een foto staat maar dat is niet zo zinvol want dat kan je zo zien. Je kunt ook opschrijven wat er bij het zien van de foto's in je hoofd opkomt. Dat is veel leuker. Onscherpe foto's of foto's met alleen maar vlekken - dat komt wel eens voor - moeten ook gebruikt worden. Alle foto's doen mee. Sommige groepen hebben geen moeite met het bedenken van een verhaal. Andere daarentegen weten er absoluut geen raad mee. Dan help ik ze een beetje.

- draaiboek en filmen

Elk kind maakt een verhaal in de vorm van een draaiboek. Na overleg kiest de groep één van de draaiboeken uit of voegt elementen van de verschillende draaiboeken bij elkaar. En dan gaan ze filmen.

Het gebeurt wel dat tijdens het filmen het draaiboek wordt losgelaten. Daar wil ik ze zo vrij mogelijk in laten, want de eksperimenterervaring vind ik erg belangrijk. Wat komt er bij kijken als je een film maakt? Hoe kan je iets d.m.v. film aan de kijker over-

brengen? Welke sprongen in tijd en plaats kan je maken?

Ook het groepsproces vind ik een belangrijk doel. Samen beslissen over het draaiboek, wat er opgenomen moet worden en vanuit welk standpunt.

- werksfeer

De sfeer in de klas is van grote invloed op de activiteiten en de resultaten. Ik heb wel meegemaakt dat een klas na mijn uitleg aan de slag kon gaan maar geen van de kinderen deed iets totdat de onderwijzer zei dat het mocht. Als je dan ook nog de pech hebt dat in die situaties de onderwijzer zelf wel eens een kamera in de hand heeft gehad, dan kan je je hoofddoelstelling: kinderen laten experimenteren, wel vergeten. Daarom stel ik tegenwoordig tijdens de voorbereiding van het projekt duidelijk de voorwaarde dat de leerkracht van de kamera's af moet blijven en de kinderen zo min mogelijk zal beïnvloeden tijdens hun experimenten.

- nagesprekken

Een belangrijk aspekt van een film maken is dat kinderen pas veel later te zien krijgen wat ze hebben gemaakt. Dat vereist veel inzet van de kinderen en van de leerkracht. Ik houd twee keer een nagesprek, één keer bij het afdraaien van het ruwe materiaal en één keer nadat de hele zaak gemonteerd is. De reacties van de kijkers zet ik op papier en die worden met de makers doorgesproken. Dan blijkt bijvoorbeeld dat toeschouwers er soms heel andere dingen uithalen dan door de makers is bedoeld. Dat snappen kinderen vaak niet, soms raken ze ervan in de war. Toch is het heel leerzaam.

ANIMATIE

Op een ZMOK-school ben ik met animatiefilms bezig geweest. Al improviserend werd eerst een verhaal bedacht. Het ging over een klas die in een bos wandelt. Eén jongetje blijft wat achter en vindt een toverboek. Als hij het open doet en er in bladert, gaat hij vliegen. De klas ziet dat en alle kinderen gaan achter hem aanhollen. De vliegende jongen kan zich nog net vastgrijpen aan een tak van een boom. De kinderen halen hem uit de boom en brengen hem naar school. Op die manier wordt het hanteren van deze animatietechniek volkomen duidelijk.

Hallo jongens en meisjes!

Mijn naam is Jos Ruijssenaars en ik ben fotograaf.

Er zijn erg veel verschillende soorten fotografen. Je hebt bijvoorbeeld: reportage-fotografen, pers-fotografen, reclame- en modiefotografen.

Er werken fotografen in de drukkerij, bij de politie, bij de KLM, bij de televisie en ga zo maar door!

Mijn werk als fotograaf bestaat uit drie delen:

1. *Allerlei bedrijven vragen om foto's van machines en onderdelen. (technische fotografie)*
2. *Ik geef les in fotografie. Bij het creatief centrum De Hof, daar werk ik, geef ik les aan groepen mensen die iets meer willen weten over fotografie. Vaak zijn dat grote mensen, maar soms ook kinderen en één keer zelfs een kleuterklas!*
3. *Van het geld dat ik met de twee andere delen kan verdienen spaar ik voor de plannen die ik dan af en toe kan realiseren. Soms is dat een reis naar een land waar ik graag foto's wil maken van de mensen en de manier waarop ze daar leven. Een andere keer is het een reeks experimenten die ik wil doen en waar speciale apparatuur voor nodig is.*

Jos Ruijssenaars

Kennismakingsbrochure

Werken met Kunstenaars.

Er zijn meer motieven om actief mediagebruik een plaats in het onderwijs te geven. En betere dan het vaak gehoorde 'leuke hobby voor later'. Wie zich hier achter schaaft, kan nog wel wat meer de school inhalen: tuinieren, postzegels verzamelen, figuurzagen of auto's poetsen. Actief mediagebruik is in deze opvatting snel geplaatst en onschadelijk gemaakt in de hobbyklub voor op woensdagmiddag. De school kan zich dan, zich vergenoegd bijde-tijd wetend, verder beperken tot de meer traditionele aanpak.

Investerings in opname-apparatuur zijn meer verantwoord, wanneer ze worden gebruikt om kinderen te mobiliseren. En ik bedoel niet de mobiliteit van op afstand bediende robots. Kinderen moeten worden aangespoord zelf te bewegen, op eigen initiatief en in richtingen die zij willen. Voor scholen die dit proces van zelfactiviteit en zelfontplooiing als grondhouding voor het onderwijs aanvaarden, zijn de audio-visuele media onmisbare instrumenten.

Hans Wijnants
Aldoende

Het gebruik van dit middel kreeg daarna een heel andere invulling. Ik had met de onderwijzer afgesproken dat wanneer hij constateerde dat een kind met een bepaald vak problemen had, hij de opdracht zou geven dat probleem in een filmpje te verwerken. Zo was er een jongen die verschikkelijk veel moeite had met staartdelingen. Dus mocht hij een animatiefilm maken over een staartdeling. In het filmpje zie je de staartdeling groeien. Alle fouten 'verdwijnen' opeens voor de goede oplossing. Deze jongen ging na het maken van het filmpje zijn eigen rekenwerk beter korrigeren.

ONTMOETINGEN MET EEN KUNSTENAAR

Vanuit de werkgroep Muzische Vorming Basisonderwijs (MVBO) worden 'ontmoetingen met kunstenaars' georganiseerd. Kinderen komen een halve dag op De Hof en werken met enkele docenten een programma af. Eigenlijk ben ik het niet helemaal met deze opzet eens. De voorbereiding is sterk gericht op technieken. Maar moet je een kunstenaar ontmoeten om technieken te leren? Dan komt er niet uit wat een kunstenaar nou werkelijk zo boeiend vindt aan zijn vak. Ik noem het daarom liever 'werken met kunstenaars' met de nadruk op werken. Tijdens zo'n 'ontmoeting' vertel ik eerst wat persoonlijke dingen. Hoe ik in de fotografie terecht ben gekomen en wat ik nu voor werk doe. Dat probeer ik duidelijk te maken door eigen werk te laten zien. Daarna gaan we aan de slag. De kinderen hebben van te voren de opdracht gekregen om een tekening op doorzichtig papier te maken. Die tekening gaan we eerst afdrukken. Allerlei problemen zoals positief en negatief, doen zich dan voor. Daarna gaan we fotogrammen maken van voorwerpen die in het gebouw aanwezig zijn. Vervolgens stel ik als probleem dat ze drie fotogrammen moeten maken waartussen een verband bestaat. Dat is een lichte druk om iets verder te komen. Je ziet gewoon tijdens dat proces dat kinderen ontdekkingen doen. Dan komen mijn eigen ontdekkingen van vroeger ook weer boven.

INCIDENTEN

Een filmproject, een ontmoeting met een kunstenaar, het blijft natuurlijk een incident. Eigenlijk zou de audiovisuele vorming structureel aangepakt moeten worden. Het is belangrijk dat scholen hun mogelijkheden om goed onderwijs te geven met audiovisuele middelen uitbreiden. Werken met AV-media lijkt zo ingewikkeld. Maar als leerkracht en leerlingen er wat ervaring mee hebben opgedaan, wordt het heel gewoon om iets met foto, film en video te verwerken. Ik vind dat er een konsulent audiovisuele vorming moet komen die de incidenten kan uitbouwen. Dat wil overigens niet zeggen dat incidenten geen waarde hebben. Kinderen herinneren zich na jaren nog precies wat ze op het creatief centrum hebben gedaan.

FOTOGRAFIE IN DE KEUZEKURSUS

Via de konsulent beeldende vorming van de onderwijsadviesdienst krijg ik wel eens de vraag toegespeeld om iets aan fotografie te doen tijdens een keuzekursus. Voor audiovisuele vorming is echter nergens een budget en de vraag van ouders en/of leerkrachten komt er altijd op neer of ik het gratis wil doen. Dat kan ik op een aantal scholen wel doen maar niet op allemaal natuurlijk.

De kinderen kiezen, in het kader van keuzekursussen, voor fotografie, net zoals ze kunnen kiezen voor boetseren, houtbewerken, dramatische vorming of muziek. Het gaat dan om één middag in de week, zes weken lang. Het is een introductie, spelen met licht noem ik het.

Ze mogen zelf een camera obscura maken, van karton, waarin voorin een speldegaatje is geprikt. Met een stukje film maken ze dan hun eerste opname, die dan ook wordt afgedrukt. Het is verrassend voor ze dat dat allemaal kan.

KLEUTERS

Een kleuterklas wilde in het kader van wereldoriëntatie naar de fotograaf toe. Net zoals je naar de bakker en de melkboer toe kunt gaan. Ik heb dan wel geen winkel maar ik vond het leuk om in het creatief centrum wat met ze te

PROBLEMEN BIJ HET WERKEN IN ATELIERS

1. *Het gevaar van alleen maar een 'hobbyklub' op school is niet denkbeeldig, zeker als er geen ruimte meer is om in de klas zelf nog muzisch bezig te zijn. Het is toch niet denkbeeldig, dat het atelierwerk in tegenstelling tot de opzet juist een sterk geïsoleerde plaats gaat innemen. Men besteedt aandacht aan de expressievakken tijdens het werken in verticale groepen en men zou dan gemakkelijk kunnen gaan denken dat dat voldoende zou zijn. Het tegendeel is waar. De expressievakken worden pas werkelijk van waarde, als ze ook geïntegreerd worden in wereldoriënterende activiteiten en zaken, waarmee kinderen zich emotioneel gebonden weten.*
2. *Ordeproblemen kunnen voor sommige leerkrachten een grotere rol gaan spelen.*

Onderwijsadviesdienst Amersfoort

*Het hemd is nader dan de rok.
Audiovisuele- en taalekspressie
rond het thema kleding.
Kursusprogramma*

1. Kennismaken met elkaar, de docenten en de beschikbare ruimte en apparatuur. Inleiding op het thema kleding, de daarbij geplande technieken, het bijbehorende lesmateriaal. Leren omgaan met een eenvoudig fototoestel als hulpmiddel om je eigen leefwereld te registreren en te objectiveren.
2. Met behulp van de in les 1 opgedane vaardigheden de eigen lijfelijke en sociale ervaringen met kleding beschrijven, bepraten, uitspelen, fotograferen.
3. Leren ontwikkelen en afdrukken van fotomateriaal.
4. Het leren vormgeven in communicatieve zin van het materiaal uit les 2 (spelvormen, opgenomen gesprekken, foto-opnamen).
5. Evalueren van de voorafgaande avonden met betrekking tot toepassingsmogelijkheden in de school, eigen opgedane ervaringen (spel-fotografie), aangeboden lesmateriaal.

Bureau Kunstzinnige Vorming Arnhem

gaan doen.

Ik vroeg aan iemand of die een liedje over zoekers wilde maken en de kleuterleidster heeft voor het bezoek op school 'zoekers' gemaakt, helemaal versierd zodat iedereen een eigen 'kamera' had.

Op het creatief centrum hebben we eerst het liedje over zoekers ingestudeerd en daarna zijn we zingend door het gebouw gelopen. Aan het eind van elk couplet stopten we even, één van de kleuters keek dan even door het zoekertje en vertelde wat er te zien was. Dan werd er 'klik' gezegd, iedereen maakte een foto en we gingen weer verder.

Daarna hebben we nog een spel gedaan over de fotowinkel. Ik was de fotograaf en de juf kwam binnen om zich als elfje te laten fotograferen. De bedoeling was dat elk kind een foto maakte van een ander kind, zoals dat andere kind graag op de foto wilde. Later hebben een paar kinderen op school nog een 'portret'-foto van mij getekend. Er werd zo gedetailleerd gekeken, dat zelfs het stiksel op mijn jas niet ontbrak.

ONDERWIJZERS

Mijn ervaringen met onderwijzers zijn over het algemeen positief. In een voorgesprek stel ik dat we het projekt samen doen en vraag of zij er een verslag van maken. Na afloop vraag ik altijd of zij het nu alleen zouden kunnen en ik heb daar nog geen ontkenkend antwoord op gehad. Of dat zo is moet natuurlijk altijd nog blijken. Vaak geven ze wel te kennen dat ze verder willen gaan. Vorig jaar in het nagesprek vroegen tien van de dertien leerkrachten om bijscholing. Ik vond dat schitterend. Helaas was er geen geld voor bij de werkgroep MVBO. We proberen het nu binnen het programma van het creatief centrum te organiseren.

Natuurlijk komen er wel eens autoritaire onderwijzers voor. Die zijn bepaald niet minder enthousiast. Ze werken zelfs als paarden maar naar mijn idee verkeerd gericht. Ze stellen bijvoorbeeld de kamera helemaal in en zeggen dan tegen de kinderen dat ze het knopje in mogen drukken. Van experimenteren door kinderen komt dan

niets meer terecht.

Daarnaast valt me wel eens de ongeïnteresseerdheid van enkele kollega-onderwijzers op. Zij lopen soms dwars door de opnamen heen en storen ook anderszins. Het lijkt dan of ze helemaal niet geïnteresseerd zijn in wat er gebeurt.

Ook komt het voor bij werkochtenden hier in De Hof, dat wij met de kinderen bezig zijn en de onderwijzer de krant gaat zitten lezen of zelfs boodschappen gaat doen. In een nagesprek zeggen we dat dat niet kan.

APPARATEN

Veel apparaten zijn voor de gemiddelde onderwijzer moeilijk te bedienen. Toch wordt er veel aangeschaft. Dat komt door de reclame. Alles moet er zo ingewikkeld mogelijk uitzien. Kamera's met veel knopjes en ekstra mogelijkheden. Dat draagt alleen maar bij tot onduidelijkheid. Eigenlijk zou het werken met audiovisuele apparatuur bij moeten dragen tot duidelijkheid: simpele apparatuur, door iedereen te bedienen.

Video-apparatuur wordt op scholen vaak aangeschaft om het budget vol te krijgen. Soms weten onderwijzers helemaal niet hoe ze ermee om moeten gaan. Dan verdwijnt het in de kast. Ook is het vreselijk dat scholen door verschillende fabrikanten worden benaderd. Zo kopen ze verschillende systemen waardoor programma's niet uitwisselbaar zijn. Een keuzebepaling in de regio zou veel voordelen hebben.

RELATIE MET DE ONDERWIJSADVIESDIENST

Er zijn goede kontakten met de OAD. Ik vind dat we die kontakten moeten uitbouwen. Door samenwerking ontstaat er een completer aanbod, waar het onderwijs zijn voordeel mee kan doen. Er is wel een verschil van benadering naar het onderwijs tussen de OAD en ons. De OAD benadert het onderwijs met de bekendheid van het bedrijf.

Docenten van het creatief centrum zitten niet in dat bedrijf, komen er ook niet uit en zullen een andere invalshoek hebben.

Ik vind dat er op scholen nog maar weinig veranderd is, vergeleken met de tijd dat ik er nog zat. Onderwijs-

ENKELE BELEMMERINGEN BIJ HET WERKEN IN SCHOLEN

- 1) De verschijnselen die je hoopt te bestrijden als intellektualisme, prestatiedrang, milieuachterstanden, verkeerde rolpatronen.
- 2) Het gedrag van de onderwijzer: soms geen werkelijke belangstelling, zelfs niet tijdens je werk; vrees dat de 'kreatieve vakken' te veel tijd opslokken ten nadele van de 'leervakken'.
- 3) De aard van de dienstverlening: meestal werken we veel te kort op de school. Iedere klas is anders, andere sfeer. Dat vraagt een andere aanpak terwijl je soms de namen van de kinderen niet kent; probleemscholen, achterstandsituaties, kinderen van gastarbeiders; gebrek aan 'nazorg'.
- 4) Praktische zaken als te grote groepen in te kleine ruimtes, soms onvoldoende akkommodatie en instrumentarium.
- 5) Rechtspositionele problemen, waardoor er organisatorisch en financieel bijna sprake is van uitbuiting van de medewerkers.

Stichting Kunstzinnige Vorming
Eindhoven.

zers herhalen naar mijn idee nogal veel.

Als ze een paar liedjes kennen of een paar trukjes dan blijft dat jaar in jaar uit op het programma.

De inbreng van het creatief centrum kan zo zijn dat de leerkrachten er zelf meer plezier in gaan krijgen waardoor ze andere dingen gaan proberen.

GELD

Geld is er voor audiovisuele vorming nog steeds moeilijk te vinden. Als een school iets meer wil dan die paar keer dat ik er kom tijdens het filmproject, is er nergens geld. Een enkele keer wordt er door de een of andere stichting, instelling of raad wel wat geritseld. Ze hebben dan nog wel ergens een potje. Het komt er dan echter wel op neer dat je tien uur werkt en voor vijf uur wordt uitbetaald. Het is typerend voor de audiovisuele vorming dat er altijd geritseld moet worden.

stafmedewerker a.v.

Harry Peters is stafmedewerker bij de Stichting Audiovisuele Vorming (SAV) te Amsterdam. Toen hij nog onderwijzer was, voerde hij in 1972-'73 een project uit dat door NIAM en het toenmalige Instituut Film en Jeugd was georganiseerd. Hiervan werd verslag gedaan in het boek '8 mm kamera in de school'. Daarna was hij werkzaam bij dat laatste instituut en voerde o.a. het project 'Zelf werken met beeld en geluid in de onderwijzersopleiding' en een project begeleiding basisscholen in Amsterdam en Zaandam uit. Op het ogenblik is hij betrokken bij een samenwerkingsproject tussen de SAV (de voortzetting van Film en Jeugd) en de SLO: 'audiovisuele vorming in het basisonderwijs'. Dit project, dat op twee basisscholen in Zaandam plaats vindt, moet zes jaar duren. Jaarlijks geeft hij twee weken les op de Rijkspedagogische Akademie in Hilversum onder de noemer media-kunde.

Het is een groot probleem om over taalvorming te praten met een reparator van schrijfmachines. Audiovisuele vorming laat zich niet lokaliseren doordat er apparatuur aanwezig is. Het heeft zelfs eerder last van apparatuur. De valkuil om media te hanteren, om de media zelf, is heel groot. Wanneer je fotografie echter in een kommunikatief proces wilt gebruiken dan moet er technische informatie gegeven worden, dat is bij wijze van spreken in tien minuten uitgelegd als je simpele apparatuur gebruikt. Het schijnt erg verleidelijk te zijn om een lang betoog te houden over filmgevoeligheid, spiegelrefleks en telegenzen. Daar kan je hele programma's op baseren. Als je mensen wilt leren fotograferen in de zin dat ze op de juiste plaats, op het juiste moment en met de juiste instelling - in dubbele betekenis - afdrukken, dan is die media gerichte informatie niet het belangrijkste. Ik weet ook wel dat audiovisuele vorming niet zonder inzicht in apparatuur kan. Het betekent echter niet dat

MONTAGE IN BEELD

Een element in een beeld wordt geïnterpreteerd vanuit de kontekst waarin het voorkomt. Plaatst men het in een andere kontekst dan verandert het niet alleen zelf van betekenis, maar brengt ook veranderingen in die andere kontekst teweeg. Bovendien kan het samenbrengen van twee elementen associaties oproepen die konkreet in het beeld niet aanwezig zijn. De reklame maakt zeer bewust gebruik van deze mogelijkheden om een bepaald artikel voor ons aantrekkelijk te maken.

*Gerard Kruger
Harry Peters in
Kijken, horen, doen.*

iemand die technisch onderlegd is, ook iets met audiovisuele vorming te maken heeft.

DOELSTELLINGEN

De doelstelling van audiovisuele vorming in het basisonderwijs is kinderen inzicht geven in - en gevoelig maken voor - de taal van beeld en geluid. Zoals een kind leert lezen, leert het nog niet zien en doorzien. Ik vind dat dat aangeleerd moet worden want audiovisuele kommunikatie valt niet meer uit onze samenleving weg te denken. De taal van beeld en geluid is geen wetmatige zaak, geen grammatika die omschreven en als zodanig geleerd kan worden.

Bij de vorming gaat het dan ook meer om notities en attitudes die als basisvoorwaarden aanwezig moeten zijn, dan om een eksakte bagage die na verloop van tijd toch weer zal veranderen. Het is noodzakelijk dat kinderen zelf produktief bezig zijn. Daardoor leren ze welke aspecten van beeld en geluid aandacht verdienen en waar je op moet letten.

Het leren van de taal van beeld en geluid is één aspekt van de av-vorming. Een tweede is wat wel eens wordt genoemd de massamedia opvoeding. Hiermee wil je bereiken dat kinderen inzicht krijgen in het funktioneren van de massamedia en van de rol van de massamedia in onze samenleving. Deze twee aspecten vind ik de belangrijkste pijlers van de av-vorming. Een derde aspekt is ekspressiebevordering maar dat vind ik minder belangrijk.

EKSPRESSIE

Bij av-vorming is het kommunikatieve aspekt het meest belangrijk. Binnen de ekspressievakken is dat aspekt veel minder aanwezig.

Het merkwaardige feit doet zich voor dat wanneer er over integratie wordt gepraat er altijd het eerst gedacht wordt aan de integratie van av-vorming met ekspressievakken. Dat is onzin. Het gaat om twee ongelijke grootheden. Bij de ekspressievakken scharniert het vaak om de vraag welke middelen er zijn en als er een nieuw middel is gevonden dan moet dat er ook nog bij. Terwijl de av-vorming zoals wij die

voorstaan, door bijv. het maken van een foto, inhoudelijk helemaal kan worden gedekt.

Uit de expressie-hoek komt vaak de vraag of we ook aan animatie doen. Dat vind ik toch zo'n merkwaardige vraag. Animatie wordt dan ook audiovisuele vorming genoemd maar het leert kinderen helemaal niet zo goed hoe informatie, ideeën en gevoelens in beeld gebracht moeten worden om het aan anderen duidelijk te maken. Het is een strikt individuele bezigheid, aardig om te doen als techniek, maar niet meer dan dat. Waarom zou je dan hele lange processen in gang zetten waarbij je niet eens weet wat er uitkomt en dan later nog eens de verwondering opschroeven. Ik vind animatie voor onderwijs niet zo geschikt.

VAK EN VAKGEBIED

Ik denk niet dat de audiovisuele vorming er naar moet streven om een vak te worden, wel een vakgebied. Dat vakgebied heeft een eigen identiteit die te omschrijven is. Maar het heeft zoveel lijnen met de rest van opvoeding en onderwijs, dat je het paard achter de wagen spant wanneer je het als een geïsoleerd vak gaat omschrijven. De inhouden van audiovisuele vorming sluiten dat per definitie uit. Er zitten veel meer verwijzingen en inhouden in dan alleen het oefenen van de taal van beeld en geluid.

Als je kinderen naar een ziekenhuis stuurt om de bloedgroepen te leren, komen ze met heel andere informatie en kennis terug. Dat betekent dat als je av-vorming gebruikt om dat soort feitenkennis aan te leren, het natuurlijk geen goede werkvorm is. Zowel de av-vorming als de andere leergebieden in het basisonderwijs hebben er baat bij dat kinderen in een komplekse werksituatie worden geplaatst en er een resultaat uit komt dat communiceerbaar is.

Ik zie het meeste effect als av-vorming als werkvorm wordt gebruikt omdat er dan vanuit de taal van beeld en geluid, vanuit de massamedia-kant en vanuit de inhoud van het onderwerp een inbreng is. Deze integratie is veel belangrijker dan de integratie met de expressievakken omdat het kernpunt van av-vorming: communicatie, veel beter tot zijn recht komt.

HET ENKELE BEELD (1)

Een foto is een produkt gemaakt door één of meer mensen. Met een foto kun je zonder woorden iets aan een ander vertellen.

Zonder dat er iets bij wordt verteld kun je vaak op een foto meteen al zien wat er gebeurt, waar het gebeurt en wanneer.

De dingen die ons dat vertellen zijn onder meer: kleding, omgeving, voorwerpen, gezichtsuitdrukkingen, houding, gebaar, alsmede de wijze waarop voorwerpen en mensen in het beeld zijn geplaatst.

Deze elementen vertellen samen het verhaal op de foto. Soms vertelt één element niet veel en heb je meer gegevens nodig om precies te kunnen begrijpen waar de foto over gaat.

*Gerard Kruger
Harry Peters in
Kijken, horen, doen.*

HET ENKELE BEELD (2)

Bepaalde dingen die je in een beeld ziet (bijvoorbeeld voorwerpen) kunnen iets vertellen over de mensen die in dat beeld niet zichtbaar zijn: het zijn jonge of oude mensen, rijk of arm, enz. Ook is aan de rangschikking van de voorwerpen te zien wat die mensen doen, op welk tijdstip de foto is genomen, enz. Sommige foto's kun je zonder meer begrijpen, met andere foto's gaat dat moeilijker omdat je niet genoeg weet over wat er op staat (het referentiekader is niet gemeenschappelijk genoeg en dat leidt tot verschil in interpretatie).

*Gerard Kruger en
Harry Peters in
Kijken, horen, doen.*

DE BEELDREEKS

Een beeld krijgt een bepaalde betekenis als het wordt voorafgegaan of wordt gevolgd door een ander beeld. Over en weer beïnvloeden ze elkaar. Als men een verhaal in opeenvolgende beelden vertelt gaan elementen, zoals het verschil in omgeving tussen het ene en het andere beeld, tijdsoverbrugging, overeenkomsten in beeldinhoud en buitenbeeldgebeuren, een rol spelen. Door middel van de beeldopvolging kan men ook spelen met de verwachtingen van de kijker. De gebeurtenissen in het verhaal roepen bepaalde vragen op (bijvoorbeeld hoe loopt dat af?). Het antwoord op die vraag kan meteen worden gegeven, maar ook worden uitgesteld en dan op een onverwacht moment komen. Ook kan de ontknoping al worden aangekondigd.

*Gerard Kruger
Harry Peters in
Kijken, horen, doen.*

Voor deze benadering van de av-vorming is wel een ander soort onderwijs en een ander soort onderwijzer nodig.

RELATIE WERELDORIENTATIE

Als wereldoriëntatie beperkt wordt opgevat, in de zin dat kinderen feiten en wetenswaardigheden moeten leren dan is er geen goede integratie met audiovisuele werkvormen mogelijk. Dat soort kennis moet overigens naar mijn idee niet de inhoud van wereldoriëntatie zijn.

Ik heb op onderwijsdagen vaak het voorbeeld laten zien van kinderen die een week lang naar een ziekenhuis gingen. Elke groep maakte een klank-diaserie over een afdeling.

Toen ik die series presenteerde, vroegen er onderwijzers na afloop: "Wat weten ze nou van de brandweer?" en: "Bent u nou van plan om dat ook met de brandweer en andere instanties te doen?" Als het er alleen om zou gaan wat kinderen moeten weten over een ziekenhuis dan is dat in een halve bladzijde uit te leggen. Een andere opvatting is dat wereldoriëntatie elementen bevat waardoor kinderen leren zelfstandig informatie te verzamelen en verwerken en ook leren om in groepen te werken.

RELATIE TEKENEN

Audiovisuele vorming heeft raakvlakken met tekenen. Er wordt dan vooral getekend met het doel om ideeën vast te leggen. Op die manier lopen aspecten van tekenen en audiovisuele vorming in elkaar over. En toch is het heel gevaarlijk om te konkluderen dat de vakken met elkaar te maken hebben en dus ook wel in elkaar over kunnen vloeien. Audiovisuele vorming heeft communicatie als basis, tekenen heeft dat in het basisonderwijs veelal niet. Er heerst nog alom de gedachte dat het niet dondert wat je maakt. als het papier maar is gevuld.

Integratie van die twee vakken is erg moeilijk. Als kinderen in de onderbouw iets tekenen wat voor anderen herkenbaar moet zijn dan is dat voor hen zelf wel duidelijk, maar niet voor iemand anders, want zo tekenen ze op die leeftijd niet. Daarbij kan je dan moeilijk stellen dat het maken van een tekening bijdraagt aan inzicht in communicatie.

ONTWIKKELINGSNIVEAU'S

De vraag naar de afstemming van audiovisuele vormingsprocessen op de ontwikkeling van kinderen komt nu vaker naar voren. Dat moet in de praktijk worden onderzocht. Het is nog volledig arbitrair of je met kleuters aan audiovisuele vorming moet doen of niet. Dat kleuters leuk met fotografie bezig kunnen zijn, valt niet te ontkennen. Maar de vraag is wanneer registreren door middel van het fotografische beeld, aansluit op hun ontwikkeling. Wat kleuters in beeld brengen is vaak niet eens een replika van de werkelijkheid. Als een kind maar uitsluitend een deel van zijn beleving, bijvoorbeeld z'n oma fotografeert, dan komt het terug met een foto waar alleen een knie op staat en de mededeling: dit is mijn oma. In die leeftijd is een kind niet communicatief ingesteld. Het maakt geen foto opdat een ander iets kan begrijpen, maar het ziet iets en drukt af. Ik denk dat dat niet alleen voor kleuters geldt maar ook voor veel kinderen in het basisonderwijs.

FOTO EN FILM IN HET ONDERWIJS

Fotografie is het middel dat in onderwijssituaties het gemakkelijkst is te hanteren. Film en video hebben een veel individueler karakter, terwijl het toch vaak als groepswork wordt betiteld. Opnamen maken blijft een individuele zaak al kan de keuze van de onderwerpen wel in een groep worden overlegd.

Film is ook niet zo direkt communiceerbaar. Het duurt te lang voordat je ziet wat het resultaat is. Een film bevat per definitie een structuur. Je kiest in de werkelijkheid een aantal fragmenten en op het moment dat je filmt moet het idee over het eindprodukt duidelijk zijn. Dat kan bij de montage nog voor tachtig procent ondervangen worden, maar als de structuur bij de montage nog helemaal aangebracht moet worden, dan is het inmiddels een onontwarbare zaak geworden. Je kan tenslotte niet zomaar alles aan elkaar plakken. Bij fotografie en het maken van klankdiaries ligt dat anders. Een hele groep kinderen kan foto's maken en er over praten wat ze kiezen om te foto-

HET FOTOVERHAAL

Wie een verhaal in beelden wil vertellen, moet zich eerst afvragen welke momenten uit het verhaal op foto's moeten worden vastgelegd. Het beste is deze momenten in de vorm van een scenario op te schrijven. Dit opnameplan kan dan worden gebruikt bij het fotograferen en het verwerken van de foto's tot een verhaal.

Bij het maken van de foto's gaat het om zaken als: hoe kunnen we met de ons beschikbaar staande middelen de momenten van de handeling zo insceneren, dat straks bij de kijker overkomt wat de bedoeling is. Welke rol spelen omgeving, kleding, attributen, houding van de hoofdpersonen en de plaatsing in het beeld daarbij. Wat laten we zien, hoe nemen we dat op en in welke volgorde?

*Gerard Kruger
Harry Peters in
Kijken, horen, doen.*

VERHAAL IN TEKENINGEN

Als men niet de beschikking heeft over foto-apparatuur, is het een goede verwerkingsvorm de klas in groepjes te verdelen en elk groepje een verhaal in tekeningen te laten maken. De werkwijze is dezelfde als bij het verhaal in foto's alleen maakt nu ieder kind in plaats van een foto een tekening. Een meer individueel gerichte werkwijze is het maken van een getekende strip. Interessant daarbij is de gedwongen beperking door de verdeling van het blad in een aantal hokjes, waarbinnen het verhaal moet worden verteld.

*Gerard Kruger
Harry Peters in
Kijken, horen, doen.*

TEKENDIA'S

Een verwerkingsvorm die tevens het element projectie introduceert is het maken van getekende dia's. Die kunnen worden gemaakt door op lege (glasloze) diaraampjes breed cello tape (minimaal 2½ cem) te plakken en daarop aan de gladde kant met vilstift te tekenen. Deze kleine tekeningetjes kunnen dan met de diaprojektor worden vertoond. Behalve projectie is hierbij een nieuw element dat niet alle beelden gelijktijdig zichtbaar zijn: beeld voor beeld wordt geprojecteerd. Het spel met de toeschouwer (wat laat ik hem zien, wat hou ik nog achter aan informatie) wordt daardoor intensiever. Ook gaat de vertoningstijd per dia een rol spelen.

*Gerard Kruger
Harry Peters in
Kijken, horen, doen.*

graferen. De keuze voor een serie kan naar een later stadium verschoven worden. Bij fotografie zit de tijd verstoppt tussen de plaatjes. Het is niet nodig om rekening te houden met overgangen tussen de beelden, zoals bij film.

DE OPLEIDING

Iedere onderwijzer moet volgens mij tijdens zijn opleiding in aanraking komen met av-vorming.

't Liefst geïntegreerd maar ik ontken niet dat er in een vakopleiding, zoals de onderwijzersopleiding, ook elementen van het vakgebied av-vorming moeten zitten. Dat is zelfs noodzakelijk want audiovisuele vorming is geen optelsom van een aantal vakken plus die eigen identiteit. Je kan het niet onderbrengen bij tekenen, moedertaalonderwijs en maatschappijleer. Van samenwerking tussen die vakken is op de meeste P.A.'s nauwelijks sprake. In feite vindt het onderwijs daar in geïsoleerde stukken plaats. Het verbaast mij overigens hogelijk dat er erg veel op de P.A.'s over thematisch onderwijs wordt gepraat maar weinig aan wordt gedaan. Als er wat aan gebeurt, gebeurt dat in een soort werkweek of kennismakingsweek maar bijna nergens als voorbeeld hoe je zulke processen in je eigen onderwijs gestalte moet geven. Samenwerking betekent voor veel mensen een ontkenning van de vakinhoudelijke identiteit. 'Als anderen het ook kunnen, wat is dan het bestaansrecht van een vakleraar?' Zo wordt er volgens mij vaak tegenaan gekeken.

Voor de av-vorming zou het ideaal zijn als er iemand op de P.A. komt die volledig op de hoogte is van audiovisuele vorming, die weet wat het in het basis-onderwijs kan betekenen, die daar korte cursussen over kan geven, aan de studenten maar misschien ook aan de docenten, die de hele zaak binnen de pedagogische akademie kan coördineren en die ook nog technisch onderlegd is.

BIJSCHOLING EN BEGELEIDING

Aan de bijscholing van onderwijzers moet nog verschrikkelijk veel worden gedaan. P.A.'s geven wel bijscholing in de vorm van C-cursussen maar die vorm van bijscholing haakt in op reeds

aanwezige kennis. Voor av-vorming gaat dat niet op. Hierbij gaat het om eerste scholing.

Het is ondoenlijk om die scholing in korte kursussen van twaalf uur rond te krijgen. Uit ervaringen blijkt dat bijscholing av-vorming niet volstaat met het geven van een serie lessen. Het dient gekoppeld te worden aan begeleiding en dat is binnen de C-kursusformule niet mogelijk.

Ook blijkt dat leerkrachten cursusstof in de eigen praktijk gaan naäpen. Dat kan je alleen voorkomen door een andere opzet van de bijscholing. Bijvoorbeeld in de vorm van een kleine introductie, waarna de leerkrachten direkt in de praktijk aan de slag gaan. Op grond van ervaringen en behoeften die dan ontstaan zou het program van de bijscholing in elkaar moeten worden gezet. De bijscholing krijgt dan het karakter van een gefaseerde begeleiding. Met momenten waarin leerkrachten zich in inhouden kunnen verdiepen wanneer ze tegen dingen aanlopen die ze nog niet zo goed kunnen of weten.

ASPEKTEN VAN BEGELEIDING

Ik vind niet dat begeleiding van onderwijsgeevenden in de klas zelf moet plaats vinden. Bij de kunstzinnige vorming zie je soms dat er plaatsvervangend les wordt gegeven. Soms wordt een onderwijzer dan als trait d'union tussen de begeleider en de kinderen gezien. De begeleider bedenkt iets en de onderwijzer mag het uitvoeren. Terwijl het anders ligt. De begeleider moet voor de onderwijzer uitsluitend die gegevens verstrekken waarmee de laatste aan de slag kan gaan. Als er materiaal nodig is, dan moet dat voor die onderwijzer in die specifieke situatie met die leerlingen geschikt zijn.

De begeleiding bestaat verder uit het analyseren van problemen, het lokaliseren van bijscholingsbehoeften en het bijstellen van doelstellingen. Dat laatste is noodzakelijk omdat de meeste leerkrachten niet gewend zijn om doelstellingen te formuleren en met een didaktische analyse om te gaan. Zij hebben die theorie niet tijdens hun opleiding gehad.

ONDERSTEUNEND MATERIAAL

Ons probleem is dat leerkrachten om ondersteunend materiaal vragen met het doel hun eigen onderwijspraktijk te verbeteren. Terwijl ze dat materiaal eigenlijk zelf zouden moeten maken. Wij hebben drie keer ondersteunend materiaal voor het basisonderwijs uitgegeven en drie keer zie je dat het in veel gevallen van voor naar achter door de leerkrachten afgewerkt wordt en dan is het afgelopen. Zoals dat ook met lesbrieven over b.v. De Derde Wereld gebeurt. Die worden keurig in acht lessen uitgevoerd en dan is De Derde Wereld behandeld. De onderwijzer gaat dan weer over op een ander onderwerp. Wij hebben een projekt uitgegeven, in samenwerking met Teleac: "Kijken, Horen, Doen". In gesprekken met een groep leerkrachten blijkt dan dat zo'n projekt op een gegeven ogenblik afgelopen is. Omdat het in lessen gestructureerd is wordt het niet doorgezet. Daar ben ik wel van geschrokken. Eigenlijk zijn we dan plaatsvervangend les aan het geven.

Ondersteuning dient ergens aan gekoppeld te zijn. Ik denk dat ontwikkeling, bijscholing en begeleiding hand in hand moeten samengaan. Maar dat is natuurlijk wel een lange weg.

VAARDIGHEDEN BEGELEIDER

Begeleiding vereist andere vaardigheden dan bijscholing. Begeleiding is veel algemener en verder verwijderd van de inhoud van audiovisuele vorming. Er zitten onverwachte momenten in die je ook moet kunnen hanteren. Bijscholing kan eventueel gegeven worden door iemand die niet zo goed met groepen om kan gaan maar die mensen goed inzicht kan geven in het vormingsgebied. Met begeleiding is dat niet mogelijk. Je moet de school en de problemen van de school kennen.

PLAATSING KONSULENTEN

Het getuigt niet van realiteitszin als ik zou zeggen dat begeleiding av-vorming totaal aan de schoolbegeleidingsdienst of in zijn geheel aan de verenigde centra voor kunstzinnige vorming toegewezen zou moeten worden.

Begeleiding op dit terrein moet een samenspraak zijn van de schoolbegeleidingsdienst en het centrum voor kunstzinnige vorming. Met het oog op de mentaliteit is dat ook noodzakelijk. Schoolbegeleidingsdiensten opereren nl. dikwijls vanuit een zuiver cognitief uitgangspunt. Alles moet voor hen in kaart te brengen zijn. Maar juist het hele vormingsgebeuren onttrekt zich daaraan. Daarom is het goed als de schoolbegeleidingsdienst de vraag van het onderwijs doorspeelt naar een centrum voor kunstzinnige vorming. En dat ze dat centrum dan helpt met de onderwijskundige aspecten van begeleiding.

MEDIAKUNDIGEN

Op dit moment bestaat de taak van de mediakundige binnen een schoolbegeleidingsdienst uit het informatie geven over av-media, uit het maken van materialen en het produceren van software. Hij moet inzicht hebben in het didactisch gebruik van de media. Dat is allemaal heel belangrijk want vaak wordt maar aangenomen dat av-middelen een didactische waarde hebben. Ze zijn aangeschaft en weggezet voordat iemand een kik heeft kunnen geven. Misschien moet er voor deze problematiek meer aandacht komen of meer geld beschikbaar worden gesteld. Maar het kwalijke is dikwijls dat dit soort initiatieven geïdentificeerd worden met av-vorming en dat heeft daar nou niets mee te maken.

mediakonsulent

Hans Spaargaren is full-time konsulent audiovisuele media bij het Onderwijs Begeleidingscentrum te Eindhoven. Hiervoor was hij onderwijzer en schoolleider van Jenaplanscholen. Eerst in Enschede, Amsterdam en Didam en tot slot in Apeldoorn.

In 1976 werd hij schoolbegeleider te Eindhoven. Toen daar het plan ontstond om een konsulent audiovisuele media te benoemen, heeft hij een taakomschrijving opgesteld. Daarna kreeg hij van de direktie de gelegenheid die functie ook zelf vorm te geven.

INTERNE FUNKTIE

Als konsulent audiovisuele media maak ik deel uit van de afdeling konsultatie van de dienst. Die afdeling heeft tot taak informatie van buiten de dienst naar binnen te halen en door te spelen naar de schoolbegeleiders. Wat mijn terrein betreft is dat het binnenhalen van apparatuur en programma's en het geven van informatie daarover. Het zelf maken van programma's neemt ongeveer een vijfde deel van mijn tijd in beslag. Er worden ook programma's opgenomen, geleend en gehuurd.

Binnen de dienst is het moeilijk om de schoolbegeleiders voor audiovisuele vorming in interesseren. Ik ben ten slotte niet de enige konsulent. Schoolbegeleiders krijgen maar een beperkte tijd voor hun eigen bijscholing ter beschikking en audiovisuele vorming heeft zeker niet de hoogste prioriteit. Indirekt heb ik wel invloed op de begeleiders, omdat audiovisuele media ondersteunend kunnen zijn bij bijvoorbeeld studiedagen. Er wordt steeds meer gevraagd naar media bij zulke activiteiten.

Daarnaast werk ik aan de vormgeving van publikaties die door de dienst worden uitgegeven, omdat ik er plezier in heb.

OVERZICHT VAN ONDERWIJSBEGELEIDINGS-
DIENSTEN WAAR ALGEMENE SCHOOLBEGELEI-
DERS GEHEEL OF GEDEELTELIJK VRIJGESTELD
ZIJN VOOR GENERALE TAKEN OP HET GEBIED
VAN DE KUNSTZINNIGE VORMING

Advies en Begeleidings Centrum
Amsterdam

Schooladviesdienst
Apeldoorn

Schooladvies- en begeleidingsdienst
Assen

Haags Centrum voor Onderwijsbegelei-
ding
's-Gravenhage

Onderwijsadviescentrum Groningen
Groningen

Gemeenschappelijk centrum voor onder-
wijsbegeleidingsdiensten
Heerenveen

Stichting schoolpedagogisch centrum
Oostelijke Mijnstreek c.a.
Heerlen

Stichting Schoolbegeleidingsdienst
voor Den Helder e.o.
Den Helder

Stichting Regionaal Pedagogisch Cen-
trum Zeeland
St. Laurens (gem. Middelburg)

Schooladviesdienst
Leeuwarden

Stichting Regionaal Pedagogisch
Centrum Zuidelijk Zuid-Limburg
Maastricht

Stichting Schooladviesdienst Nijmegen
Nijmegen

Onderwijsbegeleidingsdienst
Noord-Oostelijk Brabant
Oss

Schooladvies- en begeleidingsdienst
Oostelijk Groningen
Oude Pekela

Stichting Onderwijsbegeleidingsdienst
Rijnmond-Zuid
Poortugaal

Rotterdamse Schooladviesdienst
Rotterdam

EKSTERNE FUNKTIE

Ik heb naar het onderwijs een voorlich-
tende en adviserende taak. Dat kan ge-
richt zijn op techniek. Als leerkrach-
ten bijvoorbeeld bedieningsvaardigheid
willen krijgen dan zorg ik dat zij dat
kunnen leren.

Naast korte cursussen knoppologie
geef ik ook workshops voor onderwij-
zers, gericht op de inhoud van av-
vorming. Het blijft dan meestal be-
perkt tot een kennismaking met de taal
van beeld en geluid. In overleg met
het schoolteam wordt wat de inhoud
van de workshop betreft zo veel moge-
lijk aangesloten bij de praktijk van
de onderwijzers, bijvoorbeeld bij de
projekten die ze hebben. Zo was er
eens een projekt 'verkenning van de
buurt' waarbij kassetterekorders en
polaroidkamera's zeer goed konden wor-
den benut. Ook heb ik onderwijzers
wel eens de suggestie gegeven of ge-
sproken werd over schooldoelstellin-
gen en leerinhouden om in hun klas
iets te fotograferen wat kenmerkend
is voor hun onderwijs. Daarmee hopen
we dat ze zich van een aantal aspek-
ten in de klas bewust worden.

AKTIVERING

Tot nu toe heb ik nog niet de vraag
om begeleiding geactiveerd. Dat hangt
samen met de filosofie van de bege-
leidingsdienst: "U vraagt en wij
draaien".

Alleen op basis van een vraagstelling
door de school doen wij een begelei-
dingsaanbod. Sinds kort doe ik wel
pogingen om begeleidingsvragen op het
gebied van de audiovisuele media te
stimuleren.

Er komen overigens iets meer vragen
binnen dan voorheen. Als een bepaalde
school een workshop of een studiedag
heeft gehad, komen andere scholen uit
de buurt na verloop van tijd er ook
om vragen.

De belangstelling voor de audiovisue-
le vorming is echter nog erg gering.
Ik denk dat de opbouw van het school-
werkplan daar een oorzaak van is.
Eerst komen de basale vaardigheden
aan de orde, daarna het wereldoriën-
terende aspekt, en uiteindelijk komt
dan nog eens de ekspressieve vorming.
De meeste scholen zitten in de over-
gangsfase van kulturele vaardigheden
naar wereldoriëntatie. Later zullen

er wel vragen komen over wat er nog meer te doen is.

INHOUD VAN AUDIOVISUELE VORMING

Het belangrijkste vind ik dan mensen niet weerloos blijven ten opzichte van datgene wat anderen met de audiovisuele media doen.

Als er ergens een meneer is die een nieuw soort wasautomaat uitvindt, dan staat dat ding binnen enkele jaren bij de mensen in huis. In die tussentijd is er wat gebeurd dat zich ten dele aan de waarneming van de uiteindelijke kopers onttrekt. Maar wat wel heel bewust en gericht plaats vindt. De media zijn ondermeer middelen in dat proces.

Ik vind dat iedereen bewust gemaakt moet worden van het feit dat we voortdurend door die media bestookt worden. Ik nam enige jaren geleden deel aan een cursus audiovisuele vorming. De docent vertoonde een dia: van een groot groen glas met een onbestemde vloeistof erin. Ik was er van overtuigd dat het Campari was, terwijl ik van mijn leven nooit Campari gedronken heb en niet bewust naar Campari-advertenties kijk. Toch wist ik dat dit Campari was. Ik heb dus iets geleerd wat ik niet zocht en ook niet wilde leren! Zo werkt dat. Dat was voor mij weer eens een aanleiding om er over na te denken. Ik maakte mezelf nl. wijs dat ik me weinig liet beïnvloeden door reclame, maar van de media gaat onherroepelijk invloed uit. Dat heeft voor ons gevolgen en voor kinderen.

Met verbazing kijk ik bijvoorbeeld naar popgroepen die ineens opduiken en na verloop van tijd weer verdwijnen. Wat gebeurt er eigenlijk dat een bepaalde muziek plotseling voor de jeugd akseptabel en mooi is? Het is duidelijk dat dat mede door de media wordt bepaald.

We moeten naar middelen zoeken waardoor mensen bewust worden van hetgeen media met hen doen.

Afstand nemen van wat de media ons voorschotelen is noodzakelijk omdat er zoveel gevoelsmatige aspecten een rol bij spelen. Ook in produktieve zin geldt dat afstand nemen noodzakelijk is. Zodra je met de mooiste bedoelingen een film maakt, wil je ook weten wat zo'n film op anderen uitsricht.

BEGELEIDINGSSTRATEGIE VAN EEN OBD

- Fase 1 Voorlopige informatie, oriëntatie en inventarisatie*
- Fase 2 De participanten*
- Fase 3 De zakelijke voorbereiding*
- Fase 4 Vaststelling van de wenselijke eindsituatie*
- Fase 5 Diagnose van de beginsituatie*
- Fase 6 Bepaling van de feitelijke doelstelling*
- Fase 7 Bepaling van het actieplan en de werkwijze*
- Fase 8 Uitvoering van het plan*
- Fase 9 Consolidering en generalisering*
- Fase 10 Evaluatie*

BEGELEIDINGSPLAN

- + omschrijving van de samenwerkingsrelatie
- + de doelgroepen waarop de samenwerkingsrelatie betrekking heeft
- + praktische uitwerking van de begeleidingsactiviteiten in onderwerpen
- + tijdsinvestering
- + betrokken medewerkers van de OBD/ gespecialiseerd instituut
- + taakverdeling
- + gevolgde werkwijzen
- + duur van de begeleidingsactiviteiten
- + wijze van afronding

Schooladviesdienst Nijmegen

AUDIOVISUELE VORMING IN HET BASISONDERWIJS

Omdat ik toevallig een geluidsmaniak ben en omdat ik filmen leuk vind, is dat nog geen argument om audiovisuele vorming in het onderwijs in te voeren.

Je kan het belang van de audiovisuele vorming in het onderwijs onderstrepen door bijvoorbeeld te wijzen op de grote invloed die media in het dagelijkse leven hebben.

Als je het als expressievak beschouwt, is het maar één van de vijf disciplines en de expressievakken nemen in het hele onderwijs helaas een beperkte plaats in.

De praktijk is nog zo ver van het ideaal verwijderd, dat ik al blij ben wanneer een onderwijzer zich realiseert dat het niet voldoende is om bij een Fibo-filmstrook uit een tekstboekje voor te lezen.

Dat oneigenlijke gebruik van de media komt nog zoveel voor en wat kinderen er mee moeten weet ik niet. Zij zijn gewend om op een heel andere manier via de media informatie te krijgen. Daar hoeft een school weliswaar niet mee te wedijveren, maar ik wil wel dat de onderwijzer een medium op een manier gebruikt die tegemoet komt aan de behoefte van de kinderen en ook het medium zelf recht doet.

Het gaat er nu om wat haalbaar is. Elke school kan in ieder geval nadenken over het receptief gebruik van de media. Gebruiken we een medium goed? Gebruiken we media die voor de gestelde doelen geschikt zijn? De onderwijzer zou hier ook met de kinderen over kunnen spreken en bijvoorbeeld met hen na kunnen gaan wat de bedoelingen van de maker zijn en of hij in zijn bedoelingen is geslaagd. Daarna zou hij actief met de kinderen bezig kunnen gaan, bijvoorbeeld door een hoorspel te maken bij die Fibo-strook; verschillende teksten bij beelden te maken en die teksten te vergelijken; foto's te verzamelen en te analyseren; fotomontages te maken. Dat zijn weliswaar nog geen opzienbarende activiteiten maar het zijn in elk geval stappen in de goede richting. En zij ontnemen mensen het alibi om niet aan audiovisuele vorming te doen omdat zij niet over appara-

tuur zouden beschikken.

Natuurlijk zijn er nog veel meer mogelijkheden met en zonder apparatuur, bijvoorbeeld op expressief terrein: het maken van een beeldverhaal; het zelf ontwerpen van reclameaffiches; het maken van krasdia's. En misschien komen ze zo tot de aanschaf van eenvoudige foto- en filmkamera's. Het belangrijkste vind ik echter dat de behoefte aan die apparatuur groeit en niet van buiten af wordt opgedrongen, bijvoorbeeld als statussymbool of bewijs van vernieuwing. Anders is het gevaar groot dat die spullen slechts sporadisch worden benut en geen integrale bijdrage aan het onderwijs leveren.

LEEROMGEVING

Uitgangspunt bij het Jenaplanonderwijs is dat kinderen leren wat zij zelf kunnen verwerven. Als opvoeder moet je niet iets aanbieden wat een kind ook uit zichzelf kan ontdekken. Hoe jonger een kind is, des te minder wil ik het konfronteren met expliciete kursoria. In aanvang wil ik een tamelijk diffuus onderwijs. Naarmate het kind ouder wordt, komen daar een aantal vakgebieden uit voort. Wereldverkenning is daarbij het uitgangspunt. Er moet een omgeving zijn waarin een kind kan en wil leren. In een vroeg stadium is dat leren nooit expliciete audiovisuele vorming. Ik kan me wel een leeromgeving voorstellen waar bijv. een kassetterekorder en een kamera aanwezig zijn. Maar ik zal eerder een kind in het zwembad gooien dan dat ik het wil verplichten een rekorder of een kamera te leren gebruiken.

In het onderwijs wat ik op het oog heb, werken kinderen van verschillende leeftijden met elkaar samen. Als een ouder kind met audiovisuele middelen bezig is leert het ook aan jonge kinderen hoe je ermee om moet gaan en wat je ermee kunt doen. De aanwezigheid van een rekorder en kamera vormt een aanleiding om het kind later te konfronteren met foto's, diaserie's en film. Dan ontstaat er een goede leeromgeving waarin het kind zich afvraagt wat de betekenis van die audiovisuele produkten is, hoe ze ontstaan en of ze ook zelf te

Het gaat bij wereldoriëntatie om onderwijs,

- dat de leerlingen ertoe leidt zich iets af te vragen;
- deze vragen te ordenen en
- daarop op methodische wijze antwoorden te zoeken.

Voor de ordening kunnen we terecht bij de begrippen beschrijven, verklaren, opiniëren en beheren. Deze vier begrippen laten zich vertalen in vier soorten vragen:

- Wat is er aan de hand? - beschrijvend*
- Waarom gebeurt dat zo? - verklarend*
- Wat vind ik daarvan? - opiniërend*
- Wat doe ik in verband daarmee - beherend.*

Centrale Werkgroep wereldoriëntatie

'Ik zou best een aantal formatieplaatsen willen gebruiken voor musisch-kreatieve vorming maar ik kan het subsidie-technisch gewoon niet.

Enerzijds is het ministerie van O & W van mening dat de onderwijsbegeleidingsdienst zijn eigen beleid moet kunnen voeren. Anderzijds stelt ze in de konsept-bekostigingsbeschikking duidelijk wel voorwaarden aan formatieplaatsen. Bepaalde mensen mag je benoemen, anderen niet. Het gaat zelfs zo ver dat men in de konsept-bekostigingsbeschikking stelt dat de gemeente wel zelf geld beschikbaar mag stellen maar niet voor formatieplaatsen die niet door de minister zijn goedgekeurd.'

*P.C. Claeys
directeur SPC Heerlen*

'Wat ik ook kwalijk vind, is dat men in toenemende mate het eigen beleid van de dienst doorkruist, bijna zelfs onmogelijk maakt door het droppen van allerlei projekten. Ontwikkelingsprojekten, aktiveringsscholen, stimuleringscholen, IVB-kursussen, integratie toestanden waarvoor het ministerie allerlei zaken in de scholen dropt en de diensten er niet in kent. Maar wel de diensten verplicht eraan mee te werken. Door deze zaken word je marge om een eigen beleid te voeren steeds smaller en word je beleid via sluiptwegen toch door het ministerie bepaald.'

*P.C. Claeys
directeur SPC Heerlen*

maken zijn. Ik vind dat je in een moderne school de media niet meer weg kunt laten. Die moeten er zijn want er staat thuis ook een hifi-installatie en een tv-toestel. Je kan niet zeggen dat je op school zo'n ding niet wil. Dat is je kop in het zand steken. Daarna wil ik oudere kinderen tot een gesprek laten komen over wat, hoe en wanneer je audiovisuele middelen kan gebruiken. Maar altijd naar aanleiding van een bepaald onderwerp, nooit als apart vak.

INTEGRATIE

Integratie van de audiovisuele vorming in het basisonderwijs is voor mij een must. Als een school wereldoriënterend gericht werkt, zijn er talloze mogelijkheden om de audiovisuele vorming te integreren. De leerkracht moet heel duidelijk de doelstellingen en de inhoud van het vak - naar mijn mening: het begrijpen en hanteren van de taal van beeld en geluid en bewustwording van de invloed van de massamedia - voor ogen houden. Op het niveau van de kinderen moet hij aan deze doelstelling een goede invulling geven. Dat kan hij door de av-vorming aan andere vakken te koppelen. Ik zou av-vorming in het basisonderwijs duidelijk een hulpvak willen noemen.

Aan het aanleren van vaardigheden zou ik niet meer tijd besteden dan strikt noodzakelijk is. Als kinderen niet met een kassetterekorder om kunnen gaan, ben je er misschien een lesje mee bezig om ze dat te leren maar ik heb niet de bedoeling om zoiets in een leerplan op te nemen. Vaardigheden verwerft iemand wel wanneer hij met een bepaald onderwerp bezig is.

MIDDEL TOT ONDERWIJSVERNIEUWING

Audiovisuele vorming kan ook een middel zijn om tot onderwijsvernieuwingen te komen. Bij workshops voor onderwijzers komt o.a. duidelijk naar voren dat zij niet gewend zijn aan de 'trial and error' methode. Zij hebben daar ontzettend veel weerzin tegen. Eigenlijk willen ze precies van mij horen wat ze moeten doen. Terwijl ik alleen vertel wat ze persé niet moeten doen en ze daarna zelf laat proberen.

Door te eksperimenteren kan je gemakkelijker alle technische aspecten leren. Maar omdat ze de kennis niet op stencil uitgereikt krijgen, beschouwen ze het als niet geleerd.

Als ze tegen deze leermethode aversie tonen zullen zij die ook wel niet in hun eigen onderwijs toepassen! Schoolbegeleiders hebben eksakt dezelfde kwaal. Die willen bijvoorbeeld eerst definities van begrippen horen, terwijl ik zeg dat ze eerst maar eens een studiedag moeten volgen. Dan ervaren ze konkreet wat het inhoudt.

SCHOOLWERKPLANONTWIKKELING

Ik voel een zekere aversie tegen de van boven af opgelegde verplichting om een schoolwerkplan te maken. Natuurlijk vind ik het noodzakelijk om, als je met kinderen gaat werken, na te denken over het hoe en waarom. Maar er gaat voor mij een bedreiging uit van het minitieuus vastleggen van allerlei mogelijke details. Een school moet voor mij een leef- en werkgemeenschap zijn, waarin voor ieder duidelijk is wat duidelijk moet zijn en waarin een ruime mate van vrijheid is voor iedereen om zichzelf te zijn of te worden, mits hij de vrijheid van anderen niet aantast. Een schoolwerkplan zou voor mij een arsenaal van ideeën moeten zijn, waarin ik nieuwe impulsen vind als ik dreig te verstarren.

RICHTINGEN

Het onderscheid tussen de verschillende richtingen in de audiovisuele vorming moet nog groeien. Ze zijn nog lang niet voldoende tot ontwikkeling gekomen.

De noodzaak om over dat onderscheid te diskussiëren is naar mijn idee in dit stadium niet aanwezig. Er zit een overlapping met de kunstzinnige vorming in. en er zijn veel kommunikatieve en maatschappelijke elementen. Ik begrijp eigenlijk niet waarom het bij de kunstzinnige vorming wordt ingedeeld. Naar mijn idee hoort het eerder bij de maatschappelijke vorming.

De verschijningsvorm van de kunstzinnige vorming in het basisonderwijs is op het ogenblik nog tamelijk diffuus. Het aksent ligt daar nog sterk op de

*Het schoolwerkplan
komt tot stand
door een proces
waarin het hele team is betrokken -
schrijft de schoolleider
als eerste regel van het schoolwerkplan.
Gevolgd door veertig kantjes A4
als inleiding tot
het eerste hoofdstuk van
het schoolwerkplan.*

*A. Oldersma
Strafwerk*

ekspressieve kant.

MEDIAKUNDIGEN

In onze dienst is het mijn taak niet om produktief met kinderen en onderwijzers in de school te werken. Dat is het werk van de Stichting Kunstzinnige Vorming Eindhoven. Als ik een klas in ga om produktief met een klas bezig te zijn, heeft dat een andere bedoeling. Dan heb ik materiaal voor een produktie voor schoolbegeleiders of onderwijzers nodig, waarin zichtbaar wordt hoe je audiovisuele vorming kan geven. Ik vind het wel de taak van de mediakundige om de schoolbegeleiders die informatie te verschaffen die zij in hun praktijk nodig hebben. Nadat wij als deelvergadering Mediakundigen de nota "Het beleid van de onderwijsbegeleidingsdiensten ten aanzien van de audiovisuele media" hebben uitgebracht, gaan wij nu proberen een samenwerkingsverband in regiogroepen te organiseren. In mijn regio is reeds een groep gevormd. Die beschrijft wat in de diensten wordt gedaan met audiovisuele media. Verder proberen wij een deelleerplan audiovisuele vorming op te stellen. Daarover gaan we een audiovisueel programma maken, primair bedoeld voor schoolbegeleiders maar later ook voor onderwijsgevenden te gebruiken.

Er kunnen zich situaties voordoen waarin de dienst, werkzaamheden laat uitvoeren door derden, die een grotere of specifiekere kennis op dat gebied bezitten. (...) Hierbij is bijv. gedacht aan het inschakelen van centra voor kunstzinnige vorming.

Konsept Rijksregeling subsidiëring schoolbegeleiding.

konsulent a.v.

Joop Boekestijn is sinds december 1979 konsulent audiovisuele vorming bij het Instituut voor Kunstzinnige Vorming (IKV) te Utrecht. Hij heeft andragologie gestudeerd en heeft zich gespecialiseerd in mediakunde.

Aanvankelijk wilde hij naar de Filmakademie gaan maar omdat hij deze opleiding te veel op de techniek gericht vond, zag hij er van af.

Hij is vooral geïnteresseerd in groepsprocessen en de betekenis die audiovisuele vorming daarbinnen kan hebben.

Praktijkervaring deed hij op in de Bijlmer waar hij in een bejaarden- en een huisvrouwengroep werkte met video. Ook heeft hij in een jongerencentrum te Haarlem met geluid-diaseries gewerkt.

DE WAARDE VAN AUDIOVISUELE VORMING

Ik denk dat audiovisuele vorming een belangrijke waarde heeft. De technische ontwikkelingen hebben de laatste decennia een grote vlucht genomen maar het maatschappelijk bewustzijn daarvan is er sterk bij achter gebleven.

Audiovisuele media zijn medebepalend geworden in de opvoedingssituatie. Het is dan ook logisch dat het een plaats in de school krijgt. Ik vind het noodzakelijk dat kinderen kritisch leren omgaan met media, met name de massamedia.

MASSA-MEDIA OPVOEDING

Massamedia opvoeding is in het basisonderwijs niet eenvoudig te realiseren. Het ligt heel dicht bij de taal van beeld en geluid, maar die taal alleen is niet interessant.

Je moet altijd de koppeling maken door aan te geven waar die taal voor gebruikt wordt en hoe. Er moet nog heel wat gepioneerd worden op dit gebied. Gegeven is dat kinderen gemiddeld 1 uur en 41 minuten t.v. kijken per dag. Het moet mogelijk zijn om aan de hand van gedeelten van programma's te laten zien hoe massamedia werken. Maar wij

Naast goed geslaagde pogingen om een voor de kleuters genietbaar radio-aanbod te verkrijgen zijn er gemiste kansen, terwijl veel kleuters eveneens niet voor hen bedoelde en meestal dus voor hen ongeschikte programma's mogen beluisteren.

Het aantal door kleuters bekeken niet-geslaagde tv-programma's overtreft het aantal geslaagde programma's vele malen.

C. Rudolph

De kleuterschool en de av-media

die er theoretisch mee bezig zijn, hebben vaak de neiging om die theorie in de school te brengen. Kinderen moeten dan maar begrijpen hoe het in elkaar zit. Daar is het echter veel te ingewikkeld voor. Ik ben al heel blij als kinderen op een eenvoudig nivo begrijpen hoe een journaal werkt en bedenken wat een kinderjournaal zou kunnen inhouden.

ERVARINGSLEREN

Kinderen kunnen een foto toestel en een kassetrekorder heel goed gebruiken om op onderzoek te gaan. Leren door ervaring is heel belangrijk. In een onderwijs waar die vorm van leren op de voorgrond staat kan de audiovisuele vorming een belangrijke betekenis hebben. Zover is het natuurlijk nog lang niet maar het is wel goed om te onderkennen dat audiovisuele vorming ook stimulerend kan zijn voor een andere vorm van onderwijs, gericht op ervaringen van kinderen.

Een leerkracht kan best z'n krijtje vervangen door een overheadprojector. Dat maakt geen wezenlijk verschil. Maar als het om vorming gaat in dat onderwijs dan blijkt de oude vorm niet meer adequaat. Dan zullen kinderen ook zelf aan de slag moeten. Bijvoorbeeld door hun ervaringen met t.v.-programma's in eigen produkties te verwerken, kunnen ze leren hoe massa-media functioneren.

TAAK EN FUNKTIE

Ik heb een, voor honderd procent, ondersteunende functie gericht op het onderwijs en het sociaal-kultureel werk. Onderwijs heeft daarbij de hoogste prioriteit. Het betekent dat ik weinig uitvoerend werk doe. Alleen in het kader van een samenwerkingsproject tussen Audiovisueel Centrum, Schooladviescentrum en het IKV of wanneer er een experimenteel project plaats vindt, werk ik direkt in het onderwijs. Mijn ondersteunende werkzaamheden richten zich onder andere naar het Audiovisueel Centrum, dat hier een uitvoerende taak heeft. Ik ondersteun hen door activiteiten te evalueren, feedback te geven en door hen op het spoor te zetten van ontwikkelingen in binnen en buitenland. Daarnaast ontwikkel ik samen met het

In algemene termen kan gezegd worden dat het gebruik van audiovisuele media het onderwijs en vormingswerk, produktiever, aktueller, overtuigender, algemener, gemakkelijker toegankelijk, levensechter en kreatiever kan maken.

Optiek, 4e jrg. no. 2

Audiovisuele media, onderwijs en vorming

Audiovisueel Centrum bijscholingskursussen voor onderwijzers, en ik heb een taak op het gebied van de schoolwerkplanontwikkeling. Als ambtenaar - wij zijn in dienst van de gemeente - kan ik invloed uitoefenen op de inhoud van het leerplan voor het basisonderwijs en kan ik stimuleren dat een gemeentelijk media-beleid vorm krijgt. In augustus 1980 zijn we begonnen met projecten op het gebied van de audiovisuele vorming. De scholen worden daarbij begeleid door de "scholengroep", het samenwerkingsverband tussen Audiovisueel Centrum, Schooladviescentrum en het IKV.

PROJEKT "FILMZIEN"

Wij draaien dit jaar voor het eerst mee in het jeugdfilmcircuit dat via de Stichting Audiovisuele Vorming wordt aangeboden. Hierbij gaat het om geselecteerde films met begeleidend materiaal. De scholen tekenen er graag op in en zijn er erg enthousiast over. Wij zijn nog aan het uitzoeken hoe het begeleidend materiaal funktioneert. Mijn indruk is dat het materiaal nog te summier is. Het geeft de onderwijzer te weinig houvast. Er wordt bijvoorbeeld bij een film waar het probleem van "macht" in voor komt, gezegd dat de leerkracht daar wat mee kan doen in zijn klas... Of er staat - en dan overdrijf ik een beetje - "in deze film komt een moeilijke relatie tussen vader en zoon voor", "misschien kunt u daar wat mee doen?". Je kunt dat natuurlijk wel tegen een onderwijzer zeggen maar de kans dat hij er echt iets mee gaat doen is zeer gering. Daarom wil ik in de toekomst zelf lespakketten gaan maken, waarin meer aandacht geschonken wordt aan activiteiten van de kinderen zelf. De leerkracht moet meer werkvormen in handen krijgen die hij direkt in de klas kan toepassen. Dan kan je berekenen dat de onderwijzer meer met jeugdfilm gaat doen dan alleen maar kijken. Het ligt voor de hand om in het netwerk audiovisuele middelen te gebruiken, maar dat stuit op veel praktische problemen omdat het onmogelijk is om zo snel produkties te maken. Het is wel mogelijk om met bescheiden middelen te werken. Tekendia's of fotogrammen bijvoorbeeld. Ook met beeldende of dramatische werkvormen en middelen kan

ZENDERS EN ONTVANGERS

De term 'zender' kan gebruikt worden voor de gebruiker van tekens en vooral voor de maker van een 'tekst'; maar ook voor de verzender, dat wil zeggen voor de technicus die ervoor zorgt dat een 'tekst' in technische signalen wordt omgezet om door een kanaal te kunnen worden getransporteerd. Soms noemt men ook de toestellen waarmee dit gebeurt een zender! En tenslotte kan de term ook worden gebruikt voor een communicatieorgaan (een omroeporganisatie, een filmproduktie maatschappij, of voor de redactie van een bepaalde rubriek).

'Ontvanger' is de persoon die de tekens interpreteert (hun betekenisinhoud verstaat) en aan wie via een 'tekst' iets te kennen, te waarderen of na te streven gegeven wordt, maar ook het toestel dat de signalen opvangt en decodeert en tenslotte het publiek dat de krant leest, naar de tv kijkt of een bioscoopvoorstelling bijwoont.

M.B. Figeo

Media en mediakunde

je natuurlijk goed uit de voeten. Dat wordt dan een uitstekende vorm van integratie.

PROJEKT "DE BUURT"

Op dit moment is er een twee weken durend projekt aan de gang op de Boorstraatschool met als thema "de buurt". Alle elf klassen doen eraan mee.

De Boorstraatschool ligt in een verpauperde buurt. Er zitten 170 leerlingen op, waarvan 5 nederlandse. Het grootste probleem waar de school mee zit, is het taalprobleem. De kommunikatie tussen leerkracht en leerlingen en tussen leerlingen onderling.

De buitenlandse kinderen worden ingedeeld in de categorieën aanspreekbaar, half-aanspreekbaar en niet aanspreekbaar.

Het projekt is door de school opgezet en met het schooladviescentrum uitgewerkt.

De volgende vraag werd naar ons geformuleerd: "Wij willen ondersteuning bij de verwerking van het thema in een projekt en we denken dat het nuttig is om, met het oog op de problemen waar de school mee kampt, in die projektvorm gebruik te maken van audiovisuele middelen als ekstra dimensie boven het gebruik van taal".

De kinderen zijn groepsgewijs op onderzoek uitgegaan. Aspecten van de buurt zoals de huizen, de spoorlijn, het buurthuis, de school, de winkels en het verkeer worden verkend. Tijdens deze werkzaamheden nemen de kinderen dia's en foto's, die op school verwerkt worden tot produkties en later aan elkaar worden vertoond. Klas zes maakt bijvoorbeeld iets voor de kinderen uit klas één.

Het projekt eindigt met een ouderavond waarop niet alleen foto's, dia's en geluid-diaseries worden getoond maar ook maquettes, tekeningen en andere beeldende zaken.

BIJSCHOLING

Toen ik hier kwam werken, werden er bijscholingskursussen voor onderwijsgevendenden gegeven op het gebied van beeldende en dramatische vorming. Van mij werd verwacht dat ik een bijscholing audiovisuele vorming opzette. De afgelopen tien maanden heb ik een visie op bijscholing ontwikkeld. Het is

volgens mij geen goede zaak om een bijscholing te geven die theoretisch goed in elkaar zit, waarbij leerkrachten gekonfronteerd worden met allerlei aspecten van audiovisuele vorming als semiotiek, inzicht in de massa-media en expressie, want ik heb het idee dat het daar nog te vroeg voor is. Het vergroot weliswaar de persoonlijke bagage van de leerkracht waardoor hij in zijn vakantie betere superacht filmpjes zal maken. Maar vergroten we daarmee ook zijn mogelijkheden in het onderwijs?

Met de scholengroep zijn we nu bezig om de bijscholing op een bescheidener manier op te zetten. We gaan uit van de middelen die de school heeft en van de wensen van de school. Ik zie er geen heil in om film en video in de school te droppen. Wij willen eerst inzicht krijgen in het onderwijs dat op die bepaalde school gegeven wordt. Hoewel er vaak weinig materiaal aanwezig is, wordt daarvan zelfs onvoldoende gebruik gemaakt. Ik vind het van belang om in korte tijd aan te geven wat je daarmee zou kunnen doen. Zo komt het voor dat er op een school een videorekorder is die in de kast staat omdat geen van de leerkrachten ermee overweg kan. Dan vind ik het belangrijk om dat ding een werkzaam onderdeel binnen de school te laten worden.

BREEDTE EN DIEPTE BENADERING

De kortlopende bijscholing die ik hiervoor schetste, zie ik als een benadering in de breedte. Het zou goed zijn om die elke school aan te bieden. Als uit een korte bijscholing de vraag ontstaat om verder te gaan, bijvoorbeeld in een projekt waarin een audiovisueel middel geïntegreerd wordt gebruikt, dan moeten we zorgen dat daar ook antwoord op gegeven kan worden. Ik vind dat er zowel een diepte als een breedte benadering moet zijn en in de scholengroep zoeken we naar mogelijkheden om beide te doen. Het gevaar bij de breedtestrategie is dat de bijscholing oppervlakkig blijft. Bij de dieptebenadering is het gevaar aanwezig dat je alle energie en tijd in de begeleiding van één of twee scholen steekt. En ik vind dat je dat als konsulent niet kunt maken.

STROMINGEN

In de discussie die er op dit moment binnen het wereldje van de audiovisuele vorming plaats vindt, heeft men de neiging bepaalde richtingen als goed te betitelen en andere als slecht. Dat vind ik jammer omdat audiovisuele vorming nog zo'n jong gebied is en alle vier de sporen goede mogelijkheden zijn. Ik vind het doodzonde dat mensen elkaar verketteren, zoals nu soms gebeurt en ik vind het onbegrijpelijk dat met name de expressie-kant in het verdomhoekje staat. Zelf heb ik ook minder belangstelling voor die richting van de audiovisuele vorming want ik vind er weinig vormingsaspecten in. Maar het is natuurlijk ook zo dat louter expressie helemaal niet bestaat. Ik vind dat eerst elk spoor maar eens meer uitgewerkt moet worden, zonder dat de richtingen tegen elkaar worden uitgespeeld.

En er moet veel meer contact tussen de konsulenten komen. Het is zonde dat er zo weinig uitwisseling van ervaringen plaats vindt. Ik verheug me uitermate over het plan van de NSKV om tot een projectenbank te komen. Ik hoop dat dat ook voor wat betreft de audiovisuele vorming slaagt.

INTEGRATIE

Binnen een instituut als het IKV is het van groot belang om de kunstzinnige disciplines te integreren. Wij zijn hier allemaal met kunstzinnige vorming bezig, daar zitten vijf gebieden in en die hebben heel veel met elkaar te maken.

We proberen steeds meer integratiemomenten te maken. Zo houden we aan het eind van de bijscholing beeldende vorming, één of twee keer een slotactiviteit waarin de disciplines drama, beeldend en audiovisueel geïntegreerd zijn.

Op die manier leren de kursisten ook andere vakgebieden kennen. In de toekomst kan de bijscholing misschien in een volledig geïntegreerde vorm plaatsvinden.

Vanuit het idee om rond een thema, een projekt met begeleiding op te zetten, gaat in januari een projekt van start dat eigenlijk ondersteunend is voor dramatische vorming. Het gaat over "de techniek van het theater". Kinderen

Het marktaanbod van filmkamera's en geluidssystemen is niet afgestemd op het edukatieve werk. Eenvoud en bedieningsgemak zijn ver te zoeken bij de kamera's en projektoren met veel te veel mechanische en elektronische faciliteiten. Een 8-mm kamera uit de middenmoot, heeft allerlei mogelijkheden (automatische belichting, verschillende snelheden, enkel beeld, fading, synchroonaansluiting, een groot motorisch zoom-bereik en soms zelfs geluidsregistratie op magnetisch randspoor), die op een professionele kamera bijna niet te vinden zijn. Al die faciliteiten maken de 8-mm filmkamera waar wij het mee moeten doen, kwetsbaar en moeilijk te bedienen. Vooral in combinatie met het meest ingevoerde, maar twijfelachtige super-8 systeem. Bij super-8 wordt een krenterige hoeveelheid film (nog geen 4 minuten bij 18 beelden) op een uiterst dubieuze manier door een cassette gewrongen.

Vastlopen en onscherpte (door het ontbreken van een aandrukplaat bij het filmvenster) komen dan ook onnodig veel voor.

Ik heb er zelf in de afgelopen tien jaar minstens 500 super-8 films (in het kader van kursussen) doorgedraaid en had zeker met 10% van de films transportproblemen.

*Hans Fröling
Optiek*

Met de ontwikkellaboratoria van Agfa (in Arnhem) en Kodak (in Rijswijk) kun je het zo regelen, dat je de films na een dag ontwikkeld in huis terug hebt. En dat is voor het filmen in het edukatieve werk van wezenlijk belang. Zo kan al gauw de motivatie om met het produktieproces door te gaan verslappen, als het konkrete resultaat van de opnames uitblijft.

*Hans Fröling
Optiek*

worden toch min of meer gedwongen om allerlei toneelvoorstellingen te zien en het lijkt ons heel belangrijk om hen te laten zien hoe een bepaalde "werkelijkheid" op het toneel gezet wordt.

Het projekt wordt als een afgerond geheel aangeboden. De school krijgt een koffer, waarin een geluid-diaserie, apparatuur en begeleidend materiaal in de vorm van lespakketten zit. En er is begeleiding en een bezoek aan de schouwburg bij inbegrepen. Wij willen ook een projekt maken dat gericht is op massa-media. Dat kan op een andere manier vorm krijgen. Bijvoorbeeld een aantal lesopzetten rond een thema en het aanbieden van begeleiding daarbij. We zitten niet vast aan de formule van een produktie met lespakketten erbij. Het moet wel een afgerond geheel zijn, inklusief begeleiding.

SAMENWERKINGSVERBAND

Gegeven is dat in Utrecht verschillende instituten bezig zijn met het onderwijs: het IKV als ondersteunend instituut voor de kunstzinnige vorming, het School Advies Centrum als algemene ondersteunende instantie en het Audio-visueel Centrum als een direkt uitvoerend instituut.

Wat ik in het land vaak merk is dat er een kompetentiestrijd tussen instituten aan de gang is, vooral op "bazennivo". Bijvoorbeeld tussen onderwijsadviesdiensten en instituten voor kunstzinnige vorming. Er heerst een sfeer van "oppassen wat ze snoepen van ons gewicht af als we niet uitkijken".

Dat vind ik doodzonde. In de "scholengroep" hebben wij elkaar op werkersniveau gevonden en praten over projekten die we gezamenlijk op gaan zetten en we doen samen de ondersteuning.

Ik vind die samenwerking persé noodzakelijk. Het is wel gevaarlijk als deze samenwerking gebaseerd is op personen, het moet structureel gemaakt worden.

Wij proberen als scholengroep daarvoor een basis te leggen door uit die samenwerking, projekten te laten komen die hout snijden en waar goed verslag van gedaan wordt. Door de konklusies die aan de projekten verbonden worden zal uiteindelijk de structuur geformaliseerd moeten worden. Dat zal nog een hele strijd worden want op bestuursniveau ligt de verhouding IKV - SAC moeilijker dan op werkersniveau.

GESPREKSPUNTEN VOOR OVERLEGSITUATIES TUSSEN EEN ONDERWIJSBEGELEIDINGSDIENST EN EEN GESPECIALISEERD INSTITUUT VOOR KUNSTZINNIGE VORMING

- + toetsing van de denkbeelden omtrent de doelstellingen tegen de achtergrond van de interdisciplinaire werkwijze van de OBD
- + inventarisatie van binnen de deelinstituten aanwezige mogelijkheden tot dienstverlening
- + vaststellen van verantwoordelijkheden en regeling van werkafspraken
- + specificeren van inhoudelijke, financiële en organisatorische vragen die met mogelijke vormen van samenwerking in verband staan
- + het konstitueren van een overlegorgaan waarin de instanties die met de uitvoering worden belast, zijn vertegenwoordigd.

Centrale Werkgroep Kunstzinnige Vorming.

docent p.a.

Cor Ottenheim is docent pedagogiek, media en verkeer aan de R.K. Pedagogische Akademie "De Vossenbergh" in Oudenbosch.

Hij was negen jaar onderwijzer, studeerde M.O. pedagogiek en ging toen naar een P.A. in Breda. Sinds 1965 geeft hij les aan de P.A. in Oudenbosch.

Hij is bestuurslid van de ACKO (Audiovisuele Communicatie Katholiek Onderwijs, voorheen KOF). Als bestuurslid van NIAM koördineert hij de internationale kontakten o.a. met ICEM (International Council for Educational Media), vooral m.b.t. het zelf produceren. Tevens maakt hij deel uit van de werkgroep audiovisuele vorming van het Katholiek Pedagogisch Centrum.

Vanuit mijn interesse voor fotografie heb ik altijd geprobeerd het gebruik van media binnen de P.A. te stimuleren. Dan word je op den duur vanzelf deskundig. Uiteindelijk ben ik door de direktie met de zorg voor de media belast: de aanschaf en het gebruik in het onderwijs.

Ik voel me wel eens missionaris voor de audiovisuele vorming. Als je het over het vak media hebt, dan stuit je vaak op het misverstand dat het om overheadprojectoren en het gebruik van kant en klare diastroken gaat. Het zal nog lang duren voordat iedereen door heeft dat het om de taal van beeld en geluid gaat en het actief gebruik van apparatuur.

Voor mij is dat ook een ontdekking geweest in begin jaren '70, toen ik in kontakt kwam met Film en Jeugd en het projekt "8 mm kamera in de school".

MEDIA

Officieël is er geen ruimte voor het vak media op de Pedagogische Akademie. De inspektie kent het vak niet in de betekenis die er hier aan gegeven wordt. En volgens het Ministerie behoort audiovisuele apparatuur, waarmee geproduceerd wordt, niet tot de normale uitrusting van een pedagogische akademie.

Een van de ontwikkelingsverschijnselen in de cultuur van onze tijd is het meer en meer gebruiken van het aanschouwelijk beeld naast of in de plaats van het woord, als middel in het geestelijk verkeer.

Men kan dat betreuren of tegenwerken, men kan het gesignaleerd verschijnsel trachten te bevorderen of in zijn groei te beperken, doch men zal er in elk geval rekening mee dienen te houden, dat er een sterke invloed van uitgaat en dat het belangrijk is. Pedagogisch en didactisch moet het daarom van grote waarde worden geacht het verschijnsel van de "film" en de "strip" te analyseren en zo mogelijk in zijn sociaal-kulturele betekenis te leiden en te benutten.

*J.M.L. Peters
Visueel Onderwijs
Purmerend, Muusses
1954!*

*De Wetenschappelijke Adviescommissie
van de
Stichting Nederlandse Onderwijs-Film*

*Didaktische analyses.
Planningsfases.
Innovatiestrategieën.
Beoordelingscriteria.
Observatietechnieken
Hij weet er alles van ...
Toch ...*

*A. Oldersma
Strafwerk*

De direktie vindt het een belangrijk vak. En ook door kollega's wordt het serieus genomen. Daarom is er financieel en roostertechisch ruimte voor gekreërd.

In het eerste jaar krijgen de studenten 15 uur media. Dan worden er diaries met geluid gemaakt. Ik merk dat de studenten enthousiast zijn. Het is me ook duidelijk dat ik ze in die vijftien uur geen zicht kan geven op de hele audiovisuele vorming. Het is niet meer dan een introductie. In het derde jaar is media een keuzevak. Een groep van vijftien studenten krijgt totaal zo'n zestig uur les. Tijdens die lessen oefenen we met het opbouwen van een verhaal. Dat moet in het begin een heel simpel gegeven zijn. Zo hebben we films gemaakt, waarin verteld wordt hoe je pannenkoeken bakt, hoe een ets tot stand komt en hoe de offset-pers werkt. Dan komen allerlei problemen van close-up, verhaalstructuur en montage aan de orde. Daarnaast voeren de studenten op de hospiteerscholen een serie opdrachten uit. De helft daarvan bestaat uit opdrachten waarbij kinderen actief met media bezig zijn. Bijvoorbeeld het maken van een krasdiaserie met geluid naar aanleiding van een verhaal. De andere opdrachten zijn gericht op het traditioneel gebruik van de media. Bijvoorbeeld "bestel een NIAM film en tracht die zo functioneel mogelijk te gebruiken. Doe er meer mee dan alleen maar even afdraaien".

EKSAMEN

De lessen monden uit in een examenopdracht, die gezamenlijk uitgevoerd moet worden. Vorig jaar was de opdracht "maak een geluid-diaserie met een reclame-karakter waar interview een wezenlijk onderdeel van uitmaakt". Als ze zowel produkties tijdens de lessen hebben gemaakt, de opdrachten op de hospiteerscholen hebben uitgevoerd als de examenopdracht hebben vervuld, krijgen ze een certificaat dat ze eventueel bij sollicitatie kunnen gebruiken. Het gaat echter niet om het examen op zich, dat is niet meer dan een manier om processen en produkten te evalueren. Als ik maar zo ver kom dat de studenten een positieve houding krijgen ten opzichte van het media-gebruik.

VAKINHOUD

Onze kommunikatie-mogelijkheden zijn sterk vergroot. Daar moeten we op inspringen. Taal is een uitstekend communicatiemiddel, maar wanneer taal te kort schiet kan je soms beter communiceren via beelden.

Er is wellicht een categorie jongeren die de verbale taal niet best beheerst maar makkelijker kan communiceren in beeld- en geluidstaal.

Het belangrijkste van het vak is naar mijn idee het verstaan van de taal van beeld en geluid en het ermee leren communiceren.

Die receptieve en produktieve kant moeten elkaar ondersteunen. Dan leren mensen zich kritisch tegenover beelden op te stellen.

Bij het behandelen van beeldtaal moeten we trouwens oppassen dat we de beelden niet kapot analyseren. Het moet niet zo zijn dat kinderen er een aversie tegen krijgen, zoals wel bij literatuur gebeurt, omdat ze steeds moeten analyseren. Genieten en aanvoelen is ook heel belangrijk.

Techniek hoort ook bij het vak. Het is een noodzakelijke voorwaarde. Er gaat anders te veel mis als je niet precies weet hoe de apparatuur werkt. Maar het mag nooit los staan in het onderwijs. Ik probeer het altijd te verweven met het maken van een produkt.

INTEGRATIE

Als men beweert dat het vak media hier op de academie onmiddellijk geïntegreerd zou moeten worden, dan zeg ik daar 'nee' tegen. Het moet eerst een zelfstandig vak zijn. Anders valt er niets te integreren.

Wel zeg ik tegen de studenten dat ze het moeten proberen te koppelen aan de vakken die ze als specialisatie hebben gekozen. Met mijn kollega's probeer ik zoveel mogelijk integratie-momenten te vinden. We wisselen leerinhouden met elkaar uit en kijken of er overlappingen zijn.

Dan kan je proberen de dubbele informatie te voorkomen of juist de verbindingen met andere vakken te benadrukken.

Er zijn natuurlijk veel relaties te leggen met taal, muziek, beeldende vakken en cultureel maatschappelijk leven (CUMA).

Het gaat om de media zelf, dat wil zeggen om hun vorm en om hun vormtaal, niet om de inhoud die ermee wordt gecommuniceerd en niet om de technische apparatuur waarmee de in mechanische beelden geformuleerde boodschappen over tijd en ruimte worden vervoerd. Anders gezegd: niet de boodschap, niet het transport, maar de formulering van de boodschap is het objekt van ons onderzoek.

J.M. Peters

Theorie van de audiovisuele communicatie

Roman en film verbeelden beide een verhaal - verbeelden in die zin dat ze dit verhaal voor de verbeelding van de lezer of kijker doen ontstaan -, een wereld waarin mensen dingen doen en betrokken raken in affaires die niet helemaal verschillend zijn van reële mensen, dingen en gebeurtenissen. (Ware dit wel het geval, dan zou die verbeelde wereld ons onverschillig laten.) Beide ook proberen ze die gecreëerde wereld met betekenis te doortrekken (en waartoe anders dan om die wereld voor ons, lezers of kijkers, betekenisvol te maken). Ons probleem is dan: hoe doet de roman dit en hoe doet de film dit?

J.M. Peters

Roman en film

Het traditionele onderwijs, waarbij het leerplan en de leerstofinhoud vastliggen, is niet zo'n geschikt klimaat om aan de opzet en de uitvoering van een film te werken. Los van de praktisch-technische realisatie, gaat het in de eerste plaats om de aanleiding; waarom zou je een film maken? En hoe verhoudt zich het werken aan en het vertonen van een film tot het gehele onderwijs of vormingswerk? Is de film een incident, of een - vooral ook door de leerlingen begrepen - logische schakel in het edukatieve proces. Dat laatste zal het geval zijn, naarmate het werken aan een film voortvloeit uit een konkreet, inhoudelijk bepaald idee, over wat het voor de groep kan betekenen, als ze juist aan een film gaat werken.

*Hans Fröling
Optiek*

'Het kost te veel, al die apparatuur en al dat materiaal!' 'Het is technisch allemaal zo ingewikkeld, je moet er verstand van hebben!' Gebrek aan geld en kennis. Daar komt het altijd weer op neer. De kloof tussen de vertrouwde ekspressievormen en de audio-visuele ekspressie is kennelijk alleen te overbruggen met veel geld en kennis...

*Hans Wijnants
Aldoende*

In die zin kan media de funktie van hulpvak krijgen, net zoals taal dat is. Wij hebben eens een tekst van Bert Schierbeek genomen en die is door de neerlandici geanalyseerd. Met de tekendocenten hebben de studenten er tekeningen bij gemaakt en die tekeningen zijn op dia's gereproduceerd.

Met de muziekdocenten is er geluid bij gemaakt die in overeenstemming was met de tekst. Eigenlijk zouden de docenten dan ook tegelijk met de studenten moeten kunnen werken. Maar dat is in de structuur van de school nog niet mogelijk.

Alleen in een projekt kan dat wel eens.

PROJEKTEN

Een paar jaar geleden hebben we een projekt "Wonen en werken in Oudenbosch" gehad. In dat kader is een film over het onderwerp gemaakt. Ook is er een projekt over vooroordelen geweest. Toen is er een geluid-diaserie gemaakt over de rol van de vrouw en de man in de reclame. Nu is er een groep studenten bezig met een produktie over gastarbeiders in Oudenbosch.

Die projekten zijn niet primair op audiovisuele vorming gericht. De eigenwaarde van het vak wordt in dienst gesteld van andere doelen. Er moet wel van een basisvaardigheid op dat gebied sprake zijn en de projekten zullen ook de audiovisuele vorming stimuleren. Maar het is geen audiovisuele vorming!

AUDIOVISUELE VORMING IN HET BASIS- ONDERWIJS

Ook in het basisonderwijs moet audiovisuele vorming een eigen plaats hebben. Als het alleen een ondersteunende funktie krijgt, dan komt het nooit uit de verf.

Het moet eerst een duidelijke vakinhoud hebben en er moet een methodiek ontwikkeld worden. Alleen dan kunnen leerlingen zich ontwikkelen binnen het vak. Dat wil niet zeggen dat het dan een geïsoleerd gebied in het onderwijs wordt. Wat de leerlingen bij audiovisuele vorming geleerd hebben, kan als werkvorm met andere vakken geïntegreerd worden.

Als het maar uit de hobby-sfeer gehaald wordt. Ik wil best vrijblijvend bezig zijn maar niet in het onderwijs! Ik erger me aan de manier waarop hier

in de regio door de leerkrachten tekenen wordt gegeven. Daarvan kan je zeggen dat de kinderen in de zesde klas niet beter tekenen dan in de derde. Voor audiovisuele vorming moet er een duidelijke doelgerichtheid zijn. Kinderen moeten er echt iets van leren. Dan bedoel ik niet het leren in de enge kognitieve betekenis.

De leerkrachten moeten zich ook afvragen welke plaats audiovisuele vorming in het onderwijs krijgt en hoeveel tijd er aan besteed wordt. In het schoolwerkplan moeten daar duidelijke beslissingen over genomen worden.

ONDERWIJSVERNIEUWING

Ik vind dat er in het basisonderwijs te veel gereproduceerd wordt. Typisch is dat men wel taalmethoden aanschaft waar momenten inzitten voor dramatische expressie, maar dat de onderwijzers steeds dié momenten overslaan. Ze weten niet wat ze er mee aan moeten. De oorzaak ligt ondermeer bij de oefenscholen. De studenten van de P.A. imiteren de onderwijzers daar. Ze beginnen vaak enthousiast aan iets nieuws en krijgen dan te horen dat wat ze op de P.A. geleerd hebben nu maar moeten vergeten en dat ze nu maar "gewoon" moeten doen.

Ik denk dat er een volledig andere onderwijzersopleiding nodig is om dat te voorkomen.

KREATIVITEIT

Originaliteit en inventiviteit zijn eigenschappen die niet alleen bij de kunstzinnige vorming gestimuleerd worden. Je moet bevorderen dat leerlingen vondsten doen, dat geldt voor alle vakken. Ik ben daar in mijn lessen ook attent op. In het eerste jaar laat ik studenten een kras-diaserie maken. Als uitgangspunt nemen we een gedeelte van een verhaal. Samen moeten ze het verhaal completeren en daarbij beelden maken. Zowel in het verhaal kunnen ze vondsten verwerken als in de beelden, middels het gebruik van close-up en spanning. We moeten op zoek gaan naar de momenten waarop je de vindingrijkheid van de leerlingen kan stimuleren. Als een onderwijzer daar bij het maken van een schoolwerkplan op gespist is, dan denk ik dat je een heel ander soort onderwijs zou krijgen.

RESULTATEN EN BELEMMERINGEN

Elk jaar gaan ongeveer tien à vijftien studenten, die zich gespecialiseerd hebben in media, na hun examen het onderwijs in. Zij waaieren uit en er is moeilijk zicht op te krijgen wat ze er in de praktijk mee doen. Er zijn zoveel belemmeringen mogelijk, waardoor ze er niet in slagen audiovisuele vorming in hun klas te realiseren. Een kersverse onderwijzer komt in het begin problemen tegen waar hij niet op voorbereid is. Moeilijkheden met kinderen uit onvolledige gezinnen bijvoorbeeld. Dat vraagt zoveel aandacht dat hij er niet aan denkt om iets aan av-vorming te doen. Sommigen sneeuwen onder, omdat kollega's het spelerei vinden. Anderen hebben grote moeite om apparatuur en materiaal te krijgen. Het hoofd van de school kan botweg zeggen dat het niet op het rooster staat en dat het dus ook niet gebeurt. De inspectie is onvoldoende over het vak geïnformeerd en maakt bezwaren omdat ze vaak ziet dat apparatuur ongebruikt in de kast staat. Ouders vinden het vaak niet van belang. Maar ik zie ook veel idealisme bij oud studenten en die slagen er dan ook in om medewerking en faciliteiten te krijgen. Het hangt nu nog vaak van één persoon af. De activiteiten worden dan niet gedragen door het hele team. Er wordt geen overleg over gevoerd. Als die ene enthousiasteling weggaat, ligt meteen de hele zaak plat.

BIJSCHOLING

De bijscholing aan onderwijsgeevenden moet heel snel van start. Er is nog nauwelijks iets op dit terrein. Noodzaak is dat het onderwijs het belang van audiovisuele vorming herkent, erkent en het ook echt wil opnemen in het leerpakket.

Voor de scholen is het natuurlijk heel moeilijk om te kiezen, want het aantal vakken kan niet zomaar uitgebreid worden. De koek is op. En er komt zo vreselijk veel op de scholen af. De eerste jaren heeft iedereen de handen vol aan de integratieproblematiek. Toch vind ik dat kinderen op den duur een basisvorming op dit gebied moeten krijgen.

Er is wel degelijk belangstelling voor vanuit de scholen. Ik geef een bij-

scholing voor leerkrachten die tien uur duurt. Vanuit de cursus moeten de onderwijzers actief in de klas aan de slag gaan. De opdracht is: 'maak een diaserie met geluid naar aanleiding van een verhaal'. Wat er op school wordt gedaan, behandelen we in de cursus. Je ziet vaak dat produkten ingeschakeld worden bij vieringen. Als het daarbij blijft, dan is het niet meer dan een vuurtje geweest, dat even oplicht en daarna weer dooft.

APPLIKATIE-KURSUSSEN

In de applicatie-cursus die ik geef, heb ik media opgenomen. Het leerplan geeft er ruimte voor en de kursisten wilden er ook graag meer over weten. Het is echter heel beperkt. Er zijn totaal veertien lessen per jaar waarin nog meer zaken aan de orde moeten komen dan alleen dit. Het gaat mij erom dat wanneer de deelnemers straks over leerplannen gaan praten, ze in ieder geval weten dat het gebruik van media meer inhoudt dan een tv aanschaffen en af en toe een programma laten zien.

ONDERWIJSBEGELEIDINGSDIENST

Wij hebben contact met de OBD in Roosendaal. Daaruit is gevolgd dat we twee introductieavonden voor onderwijzers hebben gegeven. Zeventig mensen hebben daaraan deelgenomen. Ik heb de indruk dat bij de OBD te weinig deskundigheid aanwezig is om begeleiding van audiovisuele vorming waar te maken. Dus het verzandt. Je zou op elke OBD iemand moeten hebben die ook begeleiding op dat gebied kan geven. De meeste onderwijsbegeleidingsdiensten komen niet verder dan de technische kant. De cursus voor schoolbegeleiders die NIAM heeft gegeven, was ook technisch gericht. Apparatuur wordt dan gebruikt om programma's op te nemen en uit te lenen aan de scholen. Maar het wordt niet gebruikt voor audiovisuele vorming.

TOEKOMST

De komende jaren moet er meer ruimte voor audiovisuele vorming geschapen worden op de P.A. Studenten moeten het als eindexamenvak kunnen kiezen. Dan moeten er duidelijke eindtermen

voor het vak geformuleerd zijn. Daarvoor zijn bevoegde docenten audiovisuele vorming nodig, die een gedegen opleiding hebben gehad. Het beste zou zijn wanneer die opleiding deel uitmaakte van de lerarenopleidingen. Tegelijkertijd moet er een bijscholing voor P.A.-docenten komen. Vanuit de P.A. en de OBD moet de bijscholing voor onderwijsgeevenden in gang gezet worden. Niet zoals ik het nu doe: tien uurtjes aan individuele onderwijzers, maar twee jaar aan hele schoolteams. Dan heeft het pas zin. Verder is het van groot belang dat er meer leerpakketten komen, zoals de SAV die uitgeeft. Ik denk ook dat lespakketten die in Amerika gebruikt worden, voor de nederlandse situatie te bewerken zijn. De onderwijzer kan het allemaal niet uit zich zelf verzinnen. Lespakketten werken inspirerend.

*Na zes jaar
vernieuwen en eksperimenteren
werd het hem steeds duidelijker
dat het doel van alles
alleen maar vager werd.*

*A. Oldersma
Strafwerk*

Han Haanstra is konsulent audiovisuele media bij de Schoolbegeleidingsdienst "Midden Twente" te Hengelo.

Hij is onderwijzer geweest in Emmen en Hengelo.

Bij de Stichting Nederlands Onderwijs Film, werkte hij in de afdelingen geluidsbanden en voorlichting.

Naast zijn werk als onderwijzer gaf hij lessen media aan de twee pedagogische akademies in Hengelo.

Sinds 1971 is hij werkzaam bij de schoolbegeleidingsdienst "Midden Twente".

FUNKTIE

Ik sta nog steeds te boek als konsulent audiovisuele media. M'n taak is inmiddels wel wat veranderd. Oorspronkelijk ging het om het stimuleren van audiovisueel mediagebruik in het basisonderwijs. Het bestond voornamelijk uit het inrichten van een voorlichtingsruimte en het geven van cursussen aan individuele leerkrachten. Nu ben ik meer algemeen schoolbegeleider met een specialisatie audiovisuele media.

KURSUSSEN

Aansluiten bij de onderwijzer, hem iets herkenbaars in handen geven, vind ik heel erg belangrijk. Dan start je bij apparatuur en informatieoverdracht en niet meteen met vorming. De apparaten zijn indertijd aangeschaft om informatie over te dragen. Bij die overweging moet je in eerste instantie aanknopen. Haal de apparatuur uit de kast en geef aan wat je er binnen verschillende vakken mee kunt doen.

Vroeger behandelde ik op informatieve bijeenkomsten vooral technische aspecten en vaardigheden. Maar van meet af aan zaten er ook wat vormingsaspecten in. Bijvoorbeeld het gebruik van dia's waar zelf een tekst bij gemaakt werd in plaats van voor te lezen uit een tekstboekje.

En ik behandelde het interview. De leerkrachten moesten dan ook zelf gaan oefenen. Destijds was het vaak moei-

specialist

lijk om ze daarvoor in beweging te krijgen. Ze wilden wel weten hoe kinderen het moesten doen, maar zelf in actie komen ... dat was wat anders. Naast het gebruik van kant en klare dia's liet ik de onderwijzers zelf dia's tekenen naar aanleiding van een verhaal.

Ook liet ik dia's zien die gemaakt waren door kinderen, maar dat stond toen zo ver van hen af.

VERANDERING IN BEGELEIDING

Vanaf 1975 is de dienst een andere begeleidingsstrategie gaan volgen: het begeleiden van hele schoolteams in plaats van het begeleiden van individuele leerkrachten. De cursussen aan individuele onderwijzers zijn toen ook gestopt.

Nu is er een aanbod van twee jaar durende begeleiding. In het eerste jaar is het gericht op hantering van audiovisuele media en in het tweede jaar komen de vormingsaspecten aan de orde. Dan laat ik meestal lesmateriaal van de SAV gebruiken. De activiteiten monden uit in het maken van klankdiaseries. Op die manier krijgen de leerkrachten een beetje in de gaten wat audiovisuele vorming is, hoe het in de klas gebruikt kan worden en in welk verband. Ik bind de vormingsaspecten sterk aan wereldoriëntatie.

Inmiddels zijn we weer zo soepel geworden dat we ook ingaan op wensen van de school, die niet strikt in het aanbod passen en ik drop wel eens een wens van mijzelf in de school. Het blijkt dat je de scholen voortdurend moet blijven begeleiden. Als er iets op gang is gebracht en je besteedt er verder geen aandacht aan, dan zakt het weer weg.

WIJZIGING VAN TAAK

Ik ben niet full-time met media bezig. De koördinator van de dienst vond dat het gebruik van audiovisuele media niet zo benadrukt moest worden, dat het een geïsoleerde plaats binnen de begeleidingsdienst zou krijgen. Tevens had hij de visie dat een schoolbegeleider inzetbaar moet zijn op een groot aantal gebieden. Dat houdt in dat ik alleen op papier nog konsulent audiovisuele media ben.

In feite heb ik de functie van school-

begeleider met als specialisatie audiovisuele media. Ik begeleid audiovisueel media-gebruik, wereldoriëntatie en schoolwerkplan-ontwikkeling.

INTERN

Binnen de dienst verzorg ik de media voor activiteiten van medewerkers, bijvoorbeeld het samenstellen van videobanden over diverse onderwerpen. Ik geef ook een korte bijscholing aan de schoolbegeleiders. Die is gericht op het hanteren van apparatuur voor het opnemen van klasse-situaties, om in teams bespreekbaar te maken. Als het om overdracht gaat, ziet men dat media een duidelijke plaats hebben. Maar de meeste medewerkers geven audiovisuele vorming geen hoge prioriteit en hun interesse gaat ook niet direkt die kant uit.

Er is wel een groepje dat zich met expressie bezig houdt, maar er zijn geen konsulent kunstzinnige vorming.

AUDIOVISUELE VORMING, INHOUD EN INTEGRATIE

Ik vind het belachelijk dat we kinderen wel leren lezen en schrijven, maar hen niet leren hoe ze met de taal van beeld en geluid om moeten gaan. Als er straks een satelliet boven ons hoofd hangt dan kijken ze nog meer uren televisie dan dat ze op school zitten. Dan kan je ook niet volstaan om een stukje Hulk te laten zien en aan te duiden dat de Hulk slecht is. Je kunt kinderen volgens mij alleen de taal van beeld en geluid leren als ze er zelf mee omgaan. Zet ze achter de kamera. Leer ze wat het effect is als je op iemand inzoomt. Leer ze het spelenderwijs, maar nooit los van andere vakken. Die taal moet bij nederlands, aardrijkskunde en wereldoriëntatie aan de orde komen. Er zijn aanknopingspunten genoeg. Als je audiovisuele vorming niet integreert, wordt het gezien als een apart vak wat niet urgent is. Het is wel zinvol om er een apart leerplan voor te schrijven, maar je moet tevens aangeven hoe het binnen het onderwijs gestalte kan krijgen. Ik voel er het meest voor om het de scholen aan te bieden in het kader van wereldoriëntatie.

WERELDORIENTATIE

Audiovisuele media kunnen een belangrijke rol binnen wereldoriëntatie vervullen. Dat is afhankelijk van wat een school er onder verstaat. Het kan gebeuren dat een school onderwerpen behandelt die puur informatief zijn. Die informatie zou ook bij traditioneel onderwijs aan de orde zijn gekomen. Maar met onderwerpen als: "ruzie" of "de buurt" heb je totaal andere inhouden en doelen. Wanneer scholen zo ver zijn dat er onderwerpen gekozen worden die maatschappelijk "trillen", dan hebben media een functie. Wereldoriëntatie is dan een manier van leven, waar ervaringsleren een doel is. Daar past audiovisuele vorming vanzelfsprekend in.

KREATIVITEITSCENTRA EN ONDERWIJS

Ik vind het zonde dat er onbegrip bestaat tussen mensen van creativiteitscentra en onderwijsmensen. Terwijl ze veel van elkaar kunnen leren. Vanuit de creativiteitshoek wordt altijd wat vreemd gekeken naar vakidioten die denken dat leerstof het belangrijkste voor kinderen is. Andersom vinden onderwijsmensen wel leuk wat er op creativiteitsgebied gebeurt, maar ze vinden het niet essentieel. Ik zit er een beetje tussenin, ik wil meer vormingsaspecten in het onderwijs brengen. Maar de methode om vanuit de creativiteitscentra kant en klare projecten audiovisuele vorming in het onderwijs te droppen vind ik niet juist. Dan kan je beter aan een school vragen met welke projecten ze bezig zijn en aangeven op wat voor manier het zinvol is om audiovisuele middelen te gebruiken, zowel gericht op informatieoverdracht als op vorming.

VAARDIGHEDEN

De vaardigheid om met apparatuur om te gaan, moet in de beginfase geleerd worden. Ik denk dat mensen die direct expressie-gericht aan het werk gaan, daar wel eens overheen stappen. Ze zeggen dat de apparatuur tegenwoordig zo eenvoudig is dat kinderen zich er vrijwel meteen mee kunnen redden. Zo gemakkelijk is het volgens mij niet. Je merkt het ook aan de resultaten: geluidsbanden die niet te verstaan

Kinderen die relatief weinig naar de televisie kijken worden op enkele punten (m.n. taal en rekenen) door hun onderwijzer(es) hoger beoordeeld dan andere kinderen.

De kinderen die zeggen van televisie te leren worden door hun onderwijzer(es) vaak beter beoordeeld op het vak wereldverkenning.

Onderwijzers die waarde hechten aan de blikverruimende- en ontwikkelingsfunctie van televisie voor kinderen vragen de kinderen vaker naar de televisie te kijken en besteden ook meer aandacht in hun lessen aan televisie.

Rapport inzake een onderzoek naar de betekenis van de massa-media voor leerlingen van de lagere school. Afdeling kijk en luisteronderzoek NOS.

De enige redding zou zijn: een verbod op alle commerciële produkties die voor kinderen bedoeld zijn (de Ster kon toch ook verdwijnen om 7 uur), de buitenlandse aankopen aan banden leggen (in veel landen is dit wettelijk geregeld) en de eigen kindertelevisieprodukties aanmoedigen.

Aart Staartjes "Handjeklap bij de kindertelevisie" in "Ze kunnen me niet horen want er zit glas tussen".

Het is toch voor een pedagogische akademie noodzakelijk om hier eens iets aan te gaan doen, gingen de leraren verder. We leiden onze leraren op om later goede onderwijskrachten te worden die hun leerlingen kunnen begeleiden, ze kunnen adviseren welke boeken ze kunnen lezen, welke muziek ook mooi is, die met ze naar schooltelevisieprogramma's kijken, hen meenemen op werkweken etc. En wat zien we gebeuren? Ons werk wordt volledig belachelijk gemaakt door dat rotscherm. De meest stompzinige muziekprogramma's maken in dat uur dat de kinderen 's avonds kijken alles kapot wat wij overdag in de les opbouwen. Dat ene gesprekje zette mij meteen voor het blok: hoe nu verder?

Aart Staartjes "Handjeklap bij de kindertelevisie" in "Ze kunnen me niet horen want er zit glas tussen".

In de Verenigde Staten zitten de kinderen al meer tijd voor de buis dan op school. Tv-kijken is daar een bezigheid die, op het slapen na, de meeste tijd in beslag neemt. Tv doordringt ons leven, vergroot onze kennis, beïnvloedt onze houding, wijzigt relaties binnen en buiten het gezin. We hebben het alleen nog niet zo goed in de gaten.

Peter Levelt "De indringer de baas" in "Ze kunnen me niet horen ...".

zijn, onduidelijke foto's. Het is begrijpelijk dat zulke produkten ontstaan, want men is zo druk met het ekspressie-element bezig dat de rest maar bijzaak is. Ik vind het jammer, want met wat meer organisatie en met wat meer aandacht voor techniek, komen er betere dingen uit die de kinderen ook meer bevredigen zonder afbreuk te doen aan de visie. Techniek is middel en voorwaarde om iets over te dragen. Als je het niet kunt verstaan, kan je niet kommuniseren en als je niet kan zien wat een plaatje voorstelt dan komt de betekenis niet over.

PEDAGOGISCHE AKADEMIE

Op de pedagogische akademies moet veel meer aan het vak media gedaan worden. Dáár moeten de basisvaardigheden voor het mediagebruik aangeleerd worden. De opleiding is nog steeds traditioneel gericht op leerstof. Op een enkele uitzondering na moeten ze nog wakker worden voor de vormingsaspecten van het werken met audiovisuele media. In het boekje "Ze kunnen me niet horen, want er zit glas tussen", vertelt Aart Staartjes over een bezoek van P.A.-docenten, die hun bezorgdheid uiten over de invloed van televisie op kinderen. Ik denk dat die P.A. een van de weinige is. Daar is dan iets wakker gemaakt, maar het overgrote deel houdt zich nog nauwelijks met audiovisuele vorming bezig.

DOCENT

Ik ben als docent toegevoegd aan een pedagogische akademie. Aan tweede jaars studenten geef ik acht uur media per jaar. In die beperkte tijd kan je weinig doen. Ik behandel het gebruik van de kassette-rekorder en geef manieren aan waarop je met dia's in de klas kunt werken. In die 4 tot 5 blokken van twee uur gaat het er om zo efficiënt mogelijk de basisvaardigheden aan te brengen. Ik laat de studenten klankdiaseries samenstellen naar aanleiding van een onderwerp uit de leerstof van de basisschool. Ook maken ze een diaserie over een zelfgekozen onderwerp. Dan hebben ze er even aan geroken. Een enthousiasteling gaat er dan nog wat mee doen op de praktijkschool.

Dit kursusjaar geef ik ook twaalf uur aan de eerste jaars studenten. Daar zit dan weer het nadeel aan, dat ze nauwelijks weten wat een klas is. Eigenlijk vind ik het idioot dat ik als docent media toegevoegd ben. Tegen de andere docenten heb ik zo vaak gezegd dat ik aan hen een cursus zou moeten geven in plaats van aan de studenten.

Zodat zij de media in de lessen kunnen toepassen. Daarna zou ik het langzamerhand kunnen overdragen. Maar de tijd ontbreekt hen en ook de noodzaak wordt door de docenten niet altijd in gezien.

Het blijft op die manier een randverschijnsel, het is niet geïntegreerd in de opleiding.

Je ziet dan ook, dat nu de nood aan de man komt, door de daling van het aantal studenten, één van de twee P.A.'s waaraan ik les gaf, het vaak heeft laten vallen. Gelukkig is dat gedeeltelijk door een leraar nederlands overgenomen.

TOEKOMST

We moeten bij de pedagogische akademies door blijven hameren op het belang van audiovisuele vorming. De opleiding zou eigenlijk één jaar langer moeten duren. In het basisonderwijs hoor je de klacht dat studenten lang niet voldoende weten als ze van de akademie komen. Alles moet binnen die drie jaar gepropt worden. Dat gaat ook ten koste van audiovisuele vorming. Er is juist een must om in de toekomst veel meer aandacht aan massa-media te besteden. Vooral aan televisie.

OUERAVONDEN

Vanuit de dienst hebben wij een programma voor ouderavonden gemaakt over kind en televisie.

Het is toegespitst op agressie en geweld. We proberen duidelijk te maken wat voor invloed t.v. op ons en op kinderen heeft. Als inleiding hebben we een videoprogramma samengesteld. Het behandelt de reactie van mensen die een tijd lang geen t.v. kijken en de reacties van kinderen op t.v.-programma's. Er zit een interview in met Oene Wiegman, waarin hij zegt dat agressie en geweld op t.v. wel degelijk invloed op kinderen hebben. Er

komt een stukje Hulk in voor en in een interview geven vijfde klassers hun mening over televisie. De ouders gaan daarna diskussiëren naar aanleiding van een stel vragen over de rol die televisie in hun gezin speelt. Vaak is er een enquête gehouden over het kijkgedrag van hun kinderen.

Uiteindelijk laat ik een interview zien met Aart Staartjes, waarin gevraagd wordt wat je als ouder kan doen aan de inhoud van kinderprogramma's. Hij zegt dat je moet schrijven naar de omroepen.

Dan laten we een brief achter, geschreven door ouders die een jaar geleden gelijk met de N.B.L.C. (Nederlandse Bibliotheek en Lektuur Centrale) een actie hebben ondernomen vanuit hun ontevredenheid met kinderprogramma's.

PROJEKT TELEVISIE

Vijf jaar geleden hebben we een project televisie voor de scholen gemaakt. Daarin zitten suggesties om met kinderen te praten over t.v., te tekenen en te spelen naar aanleiding van hun favoriete programma's en een t.v.-gids te maken. Nu wil ik het gaan herschrijven en meer toespitsen op audiovisuele vorming.

Dat moet dan een vervolg worden van zo'n ouderavond. Eerst voor scholen die in het kader van wereldoriëntatie al gewend zijn om met projecten te werken. Die kunnen er dan zo'n vier tot zes weken mee bezig zijn.

Het is vooral bedoeld om de school wakker te maken en te wijzen op de taak die ze heeft op het gebied van de massa-media.

EIGEN TELEVISIEPROGRAMMA

Op de Anne Frank-school gaat, eens in de twee of drie weken, op vrijdagmiddag om drie uur de bel en in ieder lokaal gaat de televisie aan. Een groep van twintig kinderen uit alle klassen verzorgt dan, live, een uitzending. Meestal gaat het programma over hobbies, dieren, muziek, boeken en sport. Het geeft een geweldige spanning bij de kinderen omdat het direkt goed moet gaan. En ze werken zich er kapot voor; ze slepen van alles aan voor de één of twee minuten die ze moeten vullen. Hoewel ze volgens de maatstaf van professionele televisie naar het beeld

kijken, (een beroerd wapperig beeld aksepteren ze niet) is het niet zo dat ze kopieën van bestaande programma's willen maken. Daar waren we in het begin wel bang voor, maar dat is niet gebeurd. Ik probeer die t.v.-uitzendingen vanuit de school ook de wijk in te krijgen. Ze hebben daar een centraal antenne-systeem en technisch is het mogelijk om televisieprogramma's door te koppelen. Als dat zou kunnen geeft het ongekende mogelijkheden; kinderen kunnen de wijk in gaan en programma's opnemen en voor de buurt weer uitzenden. De ouders zijn enthousiast en de stichting centraal antennesysteem vond het een goed idee, ik krijg er echter geen toestemming voor. CRM waakt angstvallig over de kabel. Men is bang voor piraterij, maar ik geef het nog niet op!

SCHOOLWERKPLAN

Het blijkt bij het opstellen van schoolwerkplannen dat men de basis-school nog vaak ziet als een kennisinstituut en niet als een vormingsinstituut. Vormingsaspecten komen op de tweede plaats. Vooral in de hogere leerjaren wordt kennis steeds belangrijker, zowel voor leerkrachten als voor veel ouders. De gewenste vervolgschool gaat dan meespelen. Het is uitermate moeilijk om een school een spiegel voor te houden. Die scholingskonsept-gesprekken vind ik erg zinvol. Op die manier kunnen ze zich goed realiseren wat er op school gedaan wordt en wat ze willen. Een visie op mens, maatschappij en onderwijs formuleren en een duidelijke keuze maken is een uiterst traag proces. Heel langzaam kan daarin audiovisuele vorming en massa-media-opvoeding naar voren komen. De discussie moet wat dat betreft nog helemaal op gang komen. Er zijn nog zoveel leerkrachten die in het leren omgaan met massa-media wel een taak zien voor de ouders maar niet voor de school.

MOE

Ik signaleer dat er scholen zijn die zo moe worden van IVB, SWP, stimulering, aktivering en straks de medezeggenschapsraden. Er dreigt een neiging te ontstaan om alles wat niet urgent is naar de achtergrond te schuiven. Dat is de dood voor activiteiten als

audiovisuele vorming. De onderwijsbegeleidingsdiensten moeten ook oppassen de scholen niet te veel met verandingsmodellen te bestoken.

Een school is vaak ook bang om eens iets te wagen en wat tijd te besteden aan activiteiten die niet direkt met "leren" te maken hebben. Omdat audiovisuele vorming niet als iets vanzelfsprekends gezien wordt, is het noodzakelijk er vanuit de begeleiding steeds weer op te wijzen. Geen eenvoudige taak en iets van lange adem. Maar de groter wordende invloed van de massa-media, vooral die van televisie geeft me de impuls om er mee door te gaan.

Wat het kind zelf wil met de televisie wordt nooit gevraagd. En dat het kind misschien ook wel eens inbreng zou kunnen hebben bij de televisie is al helemaal een krankzinnige gedachte. Het is deze - voor het kind zo denigrerende - grote-mensen-arrogantie die allereerst moet verdwijnen. Het is deze arrogantie ook die een volwassen kindertelevisiebeleid in de weg staat en de kindertelevisie degenerereert tot een allegaartje van bizarre poppetjes, altijd winnende gladiatoren en zakloopwedstrijden tussen Dokkum en Maastricht.

Ad Kooyman "Naar een volwassen kindertelevisiebeleid" in "Ze kunnen me niet horen ...".

bijlagen

LIJST MET GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ACLO	Adviescommissie voor de Leerplanontwikkeling
AKU	Advies Kunstzinnige Vorming
A.V.	Audio visueel
AVION	Audiovisuele opleidingen in Nederland
BKV	Bureau Kunstzinnige Vorming (Arnhem)
CIO	Contactorgaan voor de Innovatie van het Onderwijs
CKV	Centrum voor Kunstzinnige Vorming (Lelystad)
CML	Commissie Modernisering Leerplan
CPDB	Creatief Pedagogisch-Didactische Bijscholing
CWKV	Centrale Werkgroep Kunstzinnige Vorming
GOCK	Goois Centrum voor Kreativiteitsontwikkeling (Hilversum)
HAVO	Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs
HCO	Haags Centrum voor Onderwijsbegeleiding
ICO	Innovatie Commissie Opleidingen
IKV	Instituut voor Kunstzinnige Vorming (Utrecht)
KLOS	Kleuteropleidingsschool
LOM-school	School voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden
LOB	Leerplanontwikkeling basisonderwijs
LPC	Landelijke Pedagogische Centra
MAVO	Middelbaar Algemeen Voortgezet Onderwijs
MCV	Muzisch-Creatieve Vorming
MVBO	Musische Vorming Basis Onderwijs (Amersfoort)
NIAM	Nederlands Instituut voor Audiovisuele Media
NSKV	Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming
OAD	Onderwijsadviesdienst
OB	Onderwijsbegeleidingsdienst
P.A.	Pedagogische Akademie
SABOG	Schooladvies- en begeleidingsdienst Oost-Groningen
SAC	Schooladviescentrum (Utrecht)
SAD	Schooladviesdienst
SAV	Stichting Audiovisuele Vorming
SBD	Schoolbegeleidingsdienst
SKV	Samenwerking Kunstzinnige Vorming ('s-Hertogenbosch)
SKVE	Stichting Kunstzinnige Vorming Eindhoven

SLO	Stichting voor de Leerplanontwikkeling
SMVE	Stichting Musicche Vorming Enschede
SMVR	Stichting Musicche Vorming Rotterdam
SPPD	School Pedagogische en Psychologische Dienst (Hilversum)
VCO	Vereniging voor Creativiteitsontwikkeling
WO	Wereldoriëntatie
WPRO	Werkverband van Plaatselijke en Regionale Onderwijsadviescentra
ZMOK-school	School voor Zeer Moeilijk Opvoedbare Kinderen

DE BIJDRAGE VAN DE AUDIOVISUELE VORMING AAN DE VERANDERING
VAN HET BASISONDERWIJS

Audiovisuele vorming

Audiovisuele vorming is vorming gericht op het verstaan, verwerken en hanteren van uiteenlopende verschijningsvormen van beeld en geluid. Onder het begrip vorming wordt hier verstaan al het leren dat er op gericht is zichzelf en zijn situatie beter te begrijpen. Hierdoor kan men tot een betere beheersing komen van de eigen levenssituatie en tot betere mogelijkheden om in de samenleving een konstruktieve rol te spelen.

Uit het vorige hoofdstuk bleek, dat in de huidige samenleving de audiovisuele massa-media een grote rol spelen. Foto's, film en televisie geven op indringende en direkte wijze informatie. Zij beïnvloeden waarde-oordelen, opvattingen en gevoelens. Audiovisuele vorming in het basisonderwijs wil enerzijds bevorderen dat kinderen inzicht krijgen in plaats, rol en betekenis van de media in het leven van alle dag. Anderzijds wil audiovisuele vorming aandacht besteden aan de kommunikatieprocessen, die in en om de media plaatsvinden.

Dit betekent, dat het kind vaardigheden dient te ontwikkelen om zelf op produktieve en reflektieve wijze audiovisuele kommunikatievormen te leren hanteren.

Intenties

In hoofdstuk II is reeds gewezen op de samenhang tussen de beschikbaarheid van apparatuur en de houding ten opzichte van de media en de daaruit voortvloeiende mogelijkheden binnen onderwijssystemen. Hierbij kunnen vier verschillende invalshoeken van de audiovisuele vorming worden onderscheiden:

- audiovisuele vorming gericht op het leren verstaan en hanteren van de "taal van beeld en geluid";
- audiovisuele vorming gericht op het zelf uitdrukken in beeld en geluid;
- audiovisuele vorming gericht op het verkrijgen van inzicht in het funktionieren van de massamedia;
- audiovisuele vorming en de audiovisuele werkvorm in zijn didaktische betekenis.

Een dergelijk divergerend karakter van de audiovisuele vorming maakt het omschrijven van de bijdrage aan de verandering in het onderwijs in zijn totaliteit tamelijk gekompliceerd. Bij de respektievelijke invalshoeken van de audiovisuele vorming zal deze nader worden aangegeven.

- De taal van beeld en geluid

De taal van beeld en geluid kent net als andere talen een eigen syntaksis, een semantiek en een praksis. Onder de syntaksis en semantiek vallen alle afspraken en wetten die nodig zijn om de betreffende taal te begrijpen. Onder praksis verstaan wij de uitwerkingen van de taal in de praktijk.

Voor de uitwerking van deze driedeling sluiten wij aan bij de

opvattingen van P. Watzlawick, zoals die in zijn boek "De pragmatische aspecten van de menselijke communicatie" zijn gegeven. Voor een inventarisatie van de leerinhouden van de taal van beeld en geluid heeft de voormalige CML afdeling Audiovisuele Vorming zorggedragen in haar publikatie "Deelraamplan audiovisuele vorming AVO/VWO".

De bijdrage aan de verandering van het onderwijs door dit aspect van de audiovisuele vorming is gelegen in het kreëren van inzichten en vaardigheden waarmee in meerdere onderwijsleersituaties gewerkt kan worden.

- Audiovisuele expressie

Het uitdrukking geven aan datgene wat gedacht en gevoeld wordt, is vaak omschreven met het begrip "expressie". Expressie is in die omschrijving een onderdeel van het communicatieproces tussen mensen. Via audiovisuele expressie wordt geleerd eigen gedachten en emoties op specifieke wijze te verwerken en tot uitdrukking te brengen. Een uitdrukking die voorafgegaan wordt door het krijgen van een indruk. Een kind doet primair zijn indrukken op in zijn eigen wereld, waaronder de onderwijsleersituatie te rekenen valt.

De bijdrage van de audiovisuele expressie aan de verandering van het onderwijs is gelegen in het verruimen van de expressiemogelijkheden. Naast beeldende, muzikale en dramatische vorming ontwikkelt zich daarmee een nieuwe vorm van expressie: de audiovisuele.

- Inzicht in massa-media

Met het begrip massa-media wordt in het algemeen bedoeld op de processen, waarin boodschappen van algemene waarde door middel van technische middelen worden overgebracht aan veel mensen. Vormen van massa-kommunikatie spelen in het leefpatroon van de huidige mens een belangrijke rol. De kommercialisering en de centrale positie die zij in het gebruik van de vrije tijd innemen hebben invloed gehad op de inhoud en de esthetische kwaliteit van massa-media.

Kinderen raken vanaf hun vroegste jaren vertrouwd met radio, televisie, kranten en boeken. Zij ontvangen via de media hun informatie en doen ervaringen op die anders niet binnen hun bereik zouden liggen. De massa-media functioneren daardoor in zekere zin als opvoeders. Zij zijn van invloed op de ontwikkeling van de vermogens en vaardigheden van kinderen.

Sirkka Minkkinen stelt in het door haar geschreven leerplanmodel over massa-media-opvoeding terecht vast, dat het van vitaal belang is dat kinderen leren inzicht te krijgen in de wijze, waarop informatie wordt aangeboden. Dan zullen zij de bedoeling leren herkennen en op haar informatiewaarde kunnen schatten. De bijdrage van deze vorming aan de verandering van het onderwijs wordt vooral geleverd door het betrekken van nieuwe en waarschijnlijk relevante inhouden in het onderwijs.

- De didaktische betekenis

Didaktische werkvormen worden door prof. dr. Knoers omschreven als de handelwijzen van de onderwijsgevende en zijn leerlingen voor zover die handelwijzen gericht zijn op het leerdoel, dat in

die situatie wordt nagestreefd. Wanneer didaktische werkvormen de bedoeling hebben informatieverwerving en -overdracht tot stand te brengen, met behulp van audiovisuele produkten en/of audiovisuele technieken en middelen worden zij in het kader van dit projekt gerangschikt onder audiovisuele werkvormen. Deze werkvormen worden vooral bij de maatschappelijke verkenning, wereldoriëntatie en in thematisch onderwijs gehanteerd. Een voorbeeld: het gezamenlijk maken van een geluidsdiaserie over speelmogelijkheden in de buurt het op audiovisuele wijze verslag uitbrengen over onderwerpen die informatie voor anderen te bevatten. Hetzelf op onderzoek uitgaan, informatie verzamelen, rangschikken bewerken en presenteren bevatten didaktische principes die door het vervaardigen van audiovisuele produkten kunnen worden gerealiseerd. Naast de produktieve audiovisuele werkvormen bestaan ook de receptieve; het werken met bestaand audiovisueel materiaal. Wij duiden deze werkvormen ook aan als audiovisuele werkvormen, niet omdat er daarbij sprake is van het omgaan met audiovisuele apparatuur, maar omdat bij het kijken naar beelden en het luisteren naar geluid vele aspecten van de audiovisuele vorming een rol spelen. (bijvoorbeeld: een film over de transito-haven te Rotterdam moet niet alleen besproken worden op zijn informatieve waarde, maar ook op de relatie die het produkt heeft met de werkelijkheid) De bijdrage van de audiovisuele werkvormen aan de verandering van het onderwijs ligt vooral op het vlak van de uitbreiding van de didaktische mogelijkheden tot verkenning, aanbieding en verwerving van informatie.

Uit: Audiovisuele vorming in het Basisonderwijs
Uitvoeringsplan 1980-1983
SLO - SAV
Enschede, maart 1980.

ENKELE KONKLUSIES

Uit: Het rapport inzake een onderzoek naar de betekenis van de massa-media voor leerlingen van de lagere school NOS, 1978.

Kinderen die, volgens de beoordeling van hun onderwijzer(es), relatief weinig zelfvertrouwen hebben geven vaker dan andere kinderen te kennen dat zij liever alleen naar de televisie kijken.

De ondervraagde onderwijzers laten zich op enkele punten begatiever uit over de invloed van televisie op kinderen dan de ouders: zij zijn vaker dan de ouders van mening dat kinderen die vaker televisie kijken minder slaap krijgen dan andere kinderen, en zich ook minder goed kunnen konsentreren.

Op de vraag in welk opzicht kinderen die veel televisie kijken zich onderscheiden van andere kinderen, vinden wij in de lagere sociale klasse veel ouders die vinden dat kinderen die veel kijken een grotere algemene ontwikkeling hebben.

Kinderen die veel televisie kijken vinden volgens hun ouders vooral informatieve programma's niet leuk.

30% van de ouders zegt dat huiswerk maken wel eens in de verdrukking komt door televisie kijken. Dezelfde opvatting geldt voor 67% van de onderwijzers.

Een algemene konklusie is, dat de wijze waarop kinderen met de massamedia omgaan zeer nauw samenhangt met de leeftijd van die kinderen.

Van de ouders die vinden dat er vaak ongeschikte programma's voorkomen vindt 80% dat de omroepen meer rekening moet houden met kinderbedtijd.

Bijna driekwart van de ondervraagde onderwijzers is van mening dat kinderen leren van televisie kijken: zij wijzen vooral op algemene ontwikkeling. De ouders zijn over het leereffekt iets minder positief. De kinderen zelf hebben hierover ook een opvatting: 64% zegt van televisie te leren, 23% zegt van niet en 13% weet het niet.

Kinderen die, volgens hun ouders, wel eens bang zijn door iets wat ze gelezen hebben, scoren in het algemeen iets hoger op een aantal vaardigheden, vooral op ekspressieve vaardigheden.

Kinderen die veel, respektievelijk weinig televisie kijken verschillen niet op het punt van bang worden of dromen van televisieprogramma's. Kinderen die vaak alleen naar de televisie kijken verschillen op dit punt evenmin van kinderen die meestal samen met anderen kijken.

De ouders blijken over het algemeen geen duidelijk standpunt te hebben over televisie-reklame, althans overwegend niet in termen van gunstig of ongunstig voor het kind: op de vraag of men het gunstig of ongunstig vindt wanneer het kind naar reclame-uitzendingen op de televisie kijkt, zegt 77% van de ouders: 'het maakt mij niets uit', 13 % vindt het gunstig en 10% vindt het ongunstig.

NASCHOLING MEDIAKUNDE VOOR LERAREN KO EN PA

De nascholing mediakunde zoals d'Witte Leli te Amsterdam die presenteert, staat open voor alle medewerkers in alle typen van voortgezet onderwijs; naast onderwijsgevenden kunnen niet-onderwijsgevenden zoals congiërges, amanuenses, onderwijs-assistenten òòk deelnemen. Tot alle typen van voortgezet onderwijs worden ook gerekend de scholen voor voortgezet l.o.m.-onderwijs, participatieonderwijs, beroepsbegeleidend onderwijs e.d.m. Het kleuter- en gewoon lager onderwijs worden (nog?) niet door d'Witte Leli bediend. Wèl het LBO, MBO, MAVO, HAVO en VWO en de lerarenopleidingsscholen.

De nascholing mediakunde van het audiovisueelcentrum (AVC) van d'Witte Leli is flexibel van aard. In de eerste plaats wordt direkt ingespeeld op wensen en behoeften van de nascholer zelf. Hierop wordt het werkprogramma afgestemd. In de tweede plaats worden de audiovisuele workshops ingezet. Hierdoor kan elke nascholer individueel en zelfstandig dus in eigen tempo zichzelf nascholen. Dit overeenkomstig het beginsel: alle nascholing is zelfnascholing. In de derde plaats wordt de nascholing niet beperkt tot het volgen van cursussen maar wordt vooral het bezig zijn met de media in de nascholing opgenomen. Alle faciliteiten zowel personeel als materiaal, dus know-how én spullen, staan de nascholer ten dienste om het doel te bereiken. Hierdoor krijgt de nascholing mediakunde van het AVC van d'Witte Leli een teachers'-centr-achtige benadering zoals we die kennen in Amerika en Engeland. Men is zelf bezig met de nascholing door met het onderwerp. actief betrokken, bezig te zijn. Daarom wordt de nascholing gehouden op het Audio Visueel Centrum waar mensen en materialen meehelpen om de nascholers van dienst te zijn. Het is immers een vorm van volwassenenedukatie. De nascholer staat centraal en niet de nascholing.

Inlichtingen en aanmeldingen: W.P. Janssen, docent-studiebegeleider AVC, d'Witte Leli, Nieuwe Herengracht 119, 1011 SB Amsterdam-C. (020)-257631/222678 tst. 1.

Lerarenopleidingen in Nederland

1. Ubbo Emmius 05100-2204
Postbus 1018 <u>Leeuwarden</u>	6. SOL 030-52511
Archimedeslaan 16 <u>Utrecht</u>
2. Chr. Lerarenopl. 05200- 16575
Postbus 1361 <u>Zwolle</u>	7. Gelderse Leergangen
080-459955
Postbus 9031 <u>Nijmegen</u>
3. D'Witte Leli 020-222678
Nieuwe Herengracht 119
<u>Amsterdam</u>	8. Moller Instituut 013-681944
Sportweg 10 <u>Tilburg</u>
4. VLVU 020-934921
Postbus 90048 <u>Amsterdam</u>	9. Lerarenopleiding Eindhoven
040-431663
Postbus 826 <u>Eindhoven</u>
5. Zuid-West Nederland 015-134947
Postbus 2967 <u>Delft</u>	10. Kath. Lerarenopl. 04490-11066
Postbus 558 <u>Sittard</u>

Overgenomen uit: School, nr. 3 - 20 september 1980.

BEKNOPTE LITERATUURLIJST AUDIOVISUELE VORMING

- Adviescommissie voor de leerplanontwikkeling beeldende en audio-visuele vorming
Audio-visuele vorming in het onderwijs
Enschede, z.j.
- Aptroot, G., H. Fröling en G. Kruger
Handboek voor audiovisuele expressie
Purmerend, 1973.
- Clarijs, A. en H. Peters
Kleuters achter de kamera
Amsterdam, 1978.
- Film en Jeugd, Stichting Amateurfotografie
Zelf werken met beeld en geluid in de onderwijzersopleiding
Amsterdam, 1977.
- Film en Jeugd
Acht mm kamera in de school
Amsterdam, 1973.
- Kruger, G. en H. Peters
Kijken, horen, doen
Utrecht, 1978.
- Minkinen, S.
Massamedia-opvoeding, een algemeen leerplanmodel
Amsterdam, 1979.
- Peters, H.
Onderwijzers en A.V.-vorming
Amsterdam, 1978.
- Peters, J.M.
Theorie van de audiovisuele communicatie
Groningen, 1972.
- Peters, J.M.
Semiotiek van het beeld
Leuven, 1978.
- Stichting voor de leerplanontwikkeling
Audiovisuele vorming in het basisonderwijs
Uitvoeringsplan 1980-1983
Enschede, 1980.
- Watzalwick, P. e.a.
De pragmatische aspecten van de menselijke communicatie
Deventer, 1972.
- Wijnants, H. en Helweg A.
Opname: beeld en geluid in de school
De Bilt, 1973.

Tijdschriften

- Aldoende
NSKV, Amersfoort.
- Onderwijs en Media
Samson
Alphen a/d Rijn 1979.
- Optiek
Vereniging Kontaktgroep Audiovisuele vorming
SAV, Amsterdam.

literatuur

LIJST VAN GEBRUIKTE LITERATUUR

ACLO beeldende- en audiovisuele vorming
Een raamleerplan audiovisuele vorming
Enschede, 1978

ACLO beeldende- en audiovisuele vorming
Diskussienota audiovisuele vorming in het onderwijs
Enschede, z.j.

ACLO beeldende- en audiovisuele vorming
Enquête naar de behoeften aan opleiding en bijscholing op het
terrein van de audiovisuele vorming
Enschede, 1979

Baart, Kees.
Op ontdekking, met je zelf gebouwde 'donkere kamertje'
Aldoende, groen F1 13-16

Berg, H.O. van den
Kunstzinnige vorming en kunstenaar
Verslag van een landelijke konferentie
NSKV
Amersfoort, 1978

Bureau Kunstzinnige Vorming Arnhem
Programma schooljaar 80/81
Arnhem

Centrale Werkgroep Kunstzinnige Vorming
Kreatief Onderweg, de begeleiding van de kunstzinnige vorming
in beweging
CIO
's Hertogenbosch, 1979

Centrale Werkgroep Kunstzinnige Vorming
Kunstzinnige Vorming en schoolbegeleiding
CIO
's Hertogenbosch, 1976

Centrale Werkgroep Kunstzinnige Vorming
Verslag van een studiedag over 'Kunstzinnige vorming en school-
begeleiding ' CIO
's Hertogenbosch, 1976

Centrale Werkgroep Wereldoriëntatie
De begeleiding van wereldoriëntatie
CIO
's Hertogenbosch, 1979

Clarijs, A. en H. Peters
Kleuters achter de kamera; verslag van een aantal lessen
audiovisuele vorming in de kleuterschool
S.A.V.
Amsterdam, 1978

CRM en O & W

Verzorgingsstructuur Kunstzinnige Vorming beleidsnotitie
's Gravenhage, augustus 1979

Edam, C. B. van Leverink en H. Peters
Rembrandtschool: een audiovisueel palet
Optiek, jrg. 4 no. 2

Figee, M.B.
Media en mediakunde
Onderwijs en media 9e jrg. no. 6

Film en Jeugd
Acht mm Kamera in de school
verslag van een eksperiment
Amsterdam, 1973

Film en Jeugd
Stichting Amateurfotografie
Zelf werken met beeld en geluid in de onderwijzersopleiding
Amsterdam, 1977

Fröling, Hans
Filmen in het edukatieve werk
Optiek, 1980

Jansen, Th. D.
Installatierede
CML beeldende en audiovisuele vorming

Kooyman, Ad en Susanne Piët
Ze kunnen me niet horen, want er zit glas tussen
Baarn, 1979

Kruger, G en H. Peters
Kijken, horen, doen
Teleac
Utrecht, 1978

Kunstenaars op school
Konferentieverlag 1976
NSKV
Amersfoort, 1976

Mens, A.
Kunstzinnige vorming in Nederland
Nivor
's Gravenhage, 1973

Minkkinen. S.
Massamedia opvoeding; een algemeen leerplanmodel
S.A.V.
Amsterdam, 1979

Musische Vorming Basis Onderwijs
Werken met een kunstenaar
Amersfoort, 1981

NOS

Rapport inzake een onderzoek naar de betekenis van de
massamedia voor leerlingen van de lagere school
Hilversum, 1978

Oldersma. A.

Strafwerk
en andere kortsluitingen
Purmerend, 1980

Peters, H.

Onderwijzers en A.V.-vorming
verslag van een experiment bijscholing van onderwijzers op
het terrein van de audiovisuele vorming
S.A.V.
Amsterdam, 1978

Peters, J.M.

Theorie van de audiovisuele communicatie
Groningen, 1972

Peters, J.M.

Visueel Onderwijs
Purmerend, 1954

Peters, J.M.

Roman en film
Groningen, 1974

Quelle, P. en M. Reijnders

Begeleiding Muzikale Vorming
NSKV
Amersfoort, 1979

Quelle P. en M. Reijnders

Begeleiding Beeldende Vorming
NSKV
Amersfoort, 1980

Quelle P. en J. v.d. Burg

Begeleiding Dramatische Vorming
NSKV
Amersfoort, 1980

Rudolph, C.

Spaar de kleuter niet
De kleuterschool en av-media.
Onderwijs en Media, 9e jrg. no. 6

Rijnbeek, R.

Kunstenaars op school
Eindrapport
NSKV
Amersfoort, 1979

SLO
Audiovisuele vorming in het basisonderwijs
Uitvoeringsplan 1980-1983
Enschede, maart 1980

Verslag VCO onderwijdsdag
29 oktober 1977
Amsterdam, 1978

Verslag VCO Onderwijdsdag II
24 maart 1979
Amsterdam, 1980

Wijnants, H.
Beter één kamera in de hand dan tien in de kast
Aldoende, groen F2 blz. 1-6

Wijnants, H.
Filmen met pen en viltstift
Aldoende
Amersfoort, 1974

Wijnants, H. en Aad Helweg
Opname
Beeld en geluid in de school
De Bilt, 1973

Wijnants, H.
Vertellen met foto's
Aldoende, oranje F1 45-52